

För en feministisk politik

Feministiskt initiativ 2013

Antagen vid kongressen
5-7 april 2013

Innehållsförteckning

En feministisk politik	3
A. Välfärd som verktyg	4
B. Ekonomi för en hållbar utveckling	6
C. En ny syn på arbete	8
<i>C.1 Kränkande särbehandling</i>	9
<i>C.2 Likabehandling</i>	9
<i>C.3 Lön och anställningsvillkor</i>	10
<i>C.4 Pensioner</i>	11
<i>C.5 Arbetslöshet</i>	11
<i>C.6 Företagande</i>	12
<i>C.7 Familj, föräldraskap och barn</i>	13
<i>C.8 En enhetlig och samlad social försäkring</i>	14
D. Utbildning	15
<i>D.1 Förskola och fritidshem</i>	16
<i>D.2 Grundskola</i>	16
<i>D.3 Gymnasium</i>	18
<i>D.4. Vuxenutbildning</i>	19
<i>D.5 Universitet/högskola och forskning</i>	19
<i>D.6 Lärautbildningen</i>	20
E. Hälsa och sjukvård	21
<i>E.1 Äldreomsorg</i>	21
<i>E.2 Könsidentitet</i>	22
<i>E.3 Vårdyrke och organisation</i>	23
<i>E.4 Psykisk hälsa</i>	23
<i>E.5 Alkohol- och drogpolicy</i>	24
<i>E.6 Rättighet till sexuell och reproduktiv hälsa</i>	24
<i>E.7 Funktionalitet</i>	26
<i>E.8 Sexualitet</i>	26
<i>E.9 Sexualitet och kroppslig integritet</i>	27
F. Sexualpolitik	29
<i>F.1 Könsidentitet och könsuttryck</i>	29
<i>F.2 Säkrare sex</i>	30
<i>F.3 Reproduktiv hälsa och rättigheter</i>	31
<i>F.4 Surrogatmödraskap</i>	32
G. Kvinnofrid, mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer	34
<i>G.1 Maskulinitet och våld</i>	34
<i>G.2 Socialtjänstens och kvinno- och tjejjourernas roller</i>	35
<i>G.3 Särskild utsatthet och våld</i>	36
<i>G.4 Våld och förtryck i heders namn</i>	36
<i>G.5 Direkt och indirekt våld mot barn</i>	38
<i>G.6 Könsstämpning</i>	38
<i>G.7 Våldtäkt och sexuella övergrepp</i>	39
<i>G.8 Prostitution och människohandel för sexuella ändamål</i>	40
<i>G.9 Pornografi och sexualisering av det offentliga rummet</i>	40
H. Samhällsbyggnad och bostadspolitik	42
I. Kulturpolitik	44
<i>I.1 Makt och media</i>	45
<i>I.2 Sport och fritid</i>	46

J. Miljö	47
<i>J.1 Klimat, energi och transporter</i>	47
<i>J.2 Skog och hav</i>	49
<i>J.3 Ekologisk produktion</i>	50
<i>J.4 Djurrätt</i>	50
K. Rättspolitik	52
<i>K.1 Interneträtt</i>	54
L. Politikens organisering	56
M. Funktionalitet och funktionshinder	58
<i>M.1 Boende</i>	58
<i>M.2 Kommunikationer</i>	59
<i>M.3 Utbildning</i>	59
<i>M.4 Arbete</i>	59
<i>M.5 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter</i>	60
<i>M.6 Särskilt stöd, service och hjälpmedel</i>	61
<i>M.7 Personlig assistans</i>	61
N. Feministisk antirasism	63
<i>N.1 Migrationspolitik</i>	63
<i>N.2 Nationella minoriteter</i>	65
O. En feministisk syn på säkerhet	67
<i>O.1 Konflikthantering och fredsbyggande</i>	67
<i>O.2 Internationellt alliansbyggande och aktörskap</i>	69
<i>O.3 FN:s roll i världspolitiken</i>	69
P. Internationellt samarbete	71
<i>P.1 Norden</i>	71
<i>P.2 Feministiskt solidaritetsarbete</i>	71
Q. En feministisk politik för Europeiska unionen	73
<i>Q.1 EU som institution</i>	73
<i>Q.2 Feministisk politik i EU</i>	78

En feministisk politik

Feministiskt initiativ finns i politiken för att tillföra den saknade dimensionen. Det handlar om en dimension som problematiserar och utmanar könsmaktsordningen, heteronormativiteten och dess samverkan med andra maktordningar som tillsammans skapar könsordningens fundament. Målet för den feministiska politiken är ett samhällsbygge som skapar utrymme för alla människor att utveckla sin fulla potential, i ett jämlikt samspel med andra, oberoende av kön, könsidentitet, ålder, funktionsduglighet, sexualitet, trosuppfattning, hudfärg, etnicitet eller medborgarskap.

För att uppnå vårt mål måste vi sätta antidiskriminering i fokus för det politiska arbetet. Den strukturella diskrimineringen genomsyrar varje del av samhället och kan därför inte ses som ett "särintresse". Normer och strukturer underordnar vissa grupper systematiskt, medan andra privilegieras. Könsordningen skapar strukturer som tilldelar kvinnor och män olika positioner både i det privata och i det offentliga rummet. Fokus på kvinnors villkor betyder inte att vi anser att alla kvinnor är lika eller att könsmaktsordningens mekanismer får samma konsekvenser för alla. Tvärtom bygger vår analys på insikten om att faktorer som etnicitet, klass, trosuppfattning, sexuell läggning, funktionalitet och ålder ger underordningen olika dimensioner. Det är ett faktum som måste problematiseras och hanteras politiskt.

Inom den traditionella partipolitiken är klass det grundläggande analysverktyget för att förstå samhällets strukturer. Klassbegreppet är alltför begränsat och förmår inte belysa de patriarkala, heteronormativa och rasistiska strukturerna som fördelar resurser och inflytande ojämlikt i Sverige och i världen. Därför blir det också självklart att en feministisk politik handlar om global rättvisa. Västvärldens kolonialism fortsätter prägla relationerna mellan världens olika länder och detta drabbar särskilt kvinnor. Av de personer i världen som lever i extrem fattigdom är 70 procent kvinnor. Den orättvisa fördelningen av resurser och att vi förstör vår miljö är problem som hänger ihop. Västvärlden står för 80 procent av de historiska växthusgasutsläppen. Vi behöver därför problematisera tillväxtdoktriner och tala om riktig klimatpolitik och fördelningspolitik istället för att fokusera på individuella lösningar.

Samarbete med folkrörelser över nationsgränser är nödvändigt för att skapa en jämlik, jämställd och rättvis värld. Utvecklingen kan vändas om vi omedelbart inför åtgärder för ett rättvist och hållbart samhälle. Genom att inte acceptera diskriminering och genom att utgå från ett tydligt feministiskt maktperspektiv, där resurser omfördelas så att de kommer alla lika mycket till del, vill Feministiskt initiativ tillföra en ny dimension till politiken. Detta kräver strukturella, omfattande och omedelbara förändringar.

A. Välfärd som verktyg

Feministiskt initiativ har en vision om ett samhälle där alla kan färdas väl genom livet. Det kräver att samhället i alla avseenden beaktar de mänskliga rättigheterna och tryggar rätten till hälsa, arbete, bostad, utbildning, social omsorg och trygghet. Politiken ska användas för att säkra människors lika möjligheter och utfall oavsett kön, hudfärg, etnicitet, klasstillhörighet, sexualitet, funktionsförmåga eller könsidentitet. Detta innebär att den generella välfärdsstaten och välfärdspolitiken måste inkludera ett systematiskt motverkande av strukturell diskriminering på alla plan. Mänskliga rättigheter ska gälla alla människor som vistas i Sverige. Papperslösa och asylsökande ska ha samma rättigheter som medborgare eller människor med uppehållstillstånd.

Med ett feministiskt förhållningssätt är välfärd inte ett skyddsnät, utan ett verktyg för att bygga ett jämställt och demokratiskt samhälle fritt från diskriminering, våld och exploatering av miljö och människor. Välfärdstanken är själva kittet som håller samman och skapar ekonomisk och demokratisk självständighet i vardagen. För att nå dit krävs en ny helhetssyn på politik, att vi beaktar alla faktorer som skapar våra liv och att samarbete sätts före konkurrens och dominans.

Välfärd får inte villkoras av kortsiktig ekonomisk tillväxt. Välfärdsbegreppet måste fyllas med nya värden, baserade på reell solidaritet – mellan människor och i samverkan med miljön. Det är värden som bygger på pluralism och idén om att människor med skilda grundvärderingar och livsstilar ska kunna leva sida vid sida i ömsesidig respekt för varandra. För att nå dit måste makt och privilegier omfördelas. Könsmaktens ordning, rasismen, klassklyftorna och heteronormen måste brytas ned. Det innebär bland annat att synen på många av de verksamheter, göranden och varanden som tillsammans utgör våra liv måste förändras och omvärderas.

En feministisk syn på välfärd omfattar hela människans liv och den omgivande miljön. Vi förkastar därför den traditionella uppdelningen i olika politikområden och intressesfärer, som genom sin konstruktion automatiskt ger de ekonomiska avvägningarna företräde. Arbetsmarknad, utbildning, miljö, familj, omsorg, kultur, bostad, bistånd och vård är bara några av många komponenter i det som formar vardagens villkor. Insatser på de olika områdena kan därför inte separeras från varandra eller ställas mot varandra för att skapa kortsiktiga politiska poäng eller hyfsa till en budget.

För att få reell jämställdhet måste istället helheten lyftas fram och ekonomin bli ett verktyg i arbetet med att ge människor möjligheter att leva ett fullödigt liv. Det handlar framför allt om att koppla varje människas rätt att vara ekonomiskt självständig och kunna ta ansvar för sitt liv, sin hälsa och sin miljö, till samhällets ekonomiska och demokratiska utveckling. Genom att fler får möjlighet att använda sin fulla potential ökar också utrymmet att skapa ett inkluderande samhälle, där alla får sina behov tillgodosedda, oberoende av kön, sexuell läggning, funktionsduglighet eller etnisk tillhörighet.

En feministisk syn på välfärd förutsätter:

- 1 Jämställdhet/jämlikhet. Alla människor ska kunna utveckla sin fulla potential i ett jämlikt samspel med andra – oberoende av kön, könstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexualitet och ålder.
- 2 Frihet från diskriminering. Ingen människa ska begränsas av diskriminerande eller förtryckande strukturer.
- 3 Solidaritet. Globalt, nationellt och lokalt.
- 4 Frihet från våld. Speciella insatser måste göras för att förebygga mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.
- 5 Ekonomisk självständighet åt alla. Alla människor har rätt till ett arbete som ger ekonomisk självständighet.
- 6 Ett fungerande och icke-diskriminerande rättsväsende.
- 7 En gemensam och jämlik skola. Elevens behov i fokus.
- 8 En balans mellan arbetsliv, familj och fritid. Tid för arbetsliv, familj och fritid – en generell arbetstidsförkortning till sex timmars arbetsdag.
- 9 Samverkan med naturen. Levnadsvillkor, planering och samhällsutveckling kopplas till konsekvensanalyser.
- 10 Subventionerad, skattefinansierad, sjuk- och tandvård för alla under livets alla skeden.
- 11 Vatten och energiförsörjning och avfallshantering ska ligga under samhällets ansvar.
- 12 Tryggt boende till en rimlig kostnad under hela livet.

- 13 Att kultur och kulturarbetare uppfattas som oundgängliga i samhällssamtalet.
- 14 Att individuella lösningar/valmöjligheter kan erbjudas inom systemen.

Feministiskt initiativ driver en politik som skapar en helhetssyn på hälsa, utbildning, arbete, omsorg, boende, kultur, miljö och ekonomi. Det är en helhet som inkluderar både det betalda och det obetalda arbetet och betraktar föräldraskap som ett självklart inslag i arbetslivet. En helhet som väver in miljö- och hälsoaspekter i allt beslutsfattande och utgår från människans behov av att uppleva sig som en respekterad och trygg individ i livets alla skeden.

Feministiskt initiativ ser det som en viktig uppgift att motverka politikens uppdelning i mindre och osammanhängande områden, med följd att orsakssammanhang och maktfrågor osynliggörs.

B. Ekonomi för en hållbar utveckling

Offentliga budgetar är verktyg för att omfördela resurser. För att skapa ett välfärdssamhälle måste den nuvarande dominerande trenden brytas. Vi ser hur trygghetssystemen luckras upp. Det gynnar först den privata sfären, välbärgade män och även kvinnor. Det som förklaras som naturliga åtgärder och traditionella normer ska ifrågasättas och innebörden i begreppet värde omdefinieras. Ordet ekonomi betyder ursprungligen att hushålla med resurser. Det kan ske på olika sätt, men medan patriarkala ekonomiska teorier fokuserar främst på finansiell tillväxt med marknaden och konsumismen som sina viktigaste markörer lyfter den feministiska ekonomin fram helhetsperspektivet. En feministisk politik grundas på respekt för de miljömässiga och mänskliga resurserna – och hushållar med dem – med sikte på att skapa en hållbar utveckling. Ett gott liv på jorden kräver att vi människor samverkar med miljön, naturen och jordens naturtillgångar på ett balanserat och uthålligt sätt.

I och med att kvinnor och de arbetsuppgifter och egenskaper som betraktats som kvinnliga har nedvärderats har också omsorg om andra människor, djur och natur nedvärderats till förmån för mäns engagemang i den ekonomiska tillväxten. Det finns en grundläggande obalans i politiken när ekonomisk tillväxt värderas högre än den resurs som natur, djur och människor är. Utan dessa gemensamma värden och utan respektfulla relationer har vi inget liv och heller ingen produktion eller ekonomi.

För att få en bredare bild av hur samhällets resurser fördelas och används krävs därför fler mätmetoder, som synliggör det obetalda arbetet och redovisar vilka konsekvenserna av resursfördelning och ekonomiska beslut blir för kvinnor, män, barn – och miljö.

Feministisk ekonomi utgår från att offentliga budgetar inte är ett könsneutralt styrinstrument. Tvärtom har staten, kommuner, landsting och regioner stora möjligheter att reducera eller öka, ojämlikheter mellan olika grupper genom budgetens innehåll och inriktning. En feministisk ekonomi uppmärksammar flödet mellan olika samhällssektorer och är medveten om att en kortsiktig besparing kan dyka upp som en kostnad i nästa led om inte helheten beaktas – en kostnad som ofta drabbar delar av befolkningen. Indragningar utan helhetsperspektiv och grundläggande könsanalyser har till exempel under senare år främst drabbat kvinnor, äldre och barn.

Strategin ”jämsällldhetsintegrering” är i kombination med jämsällldhetsbudgetering och jämsällldhetsrevision metoder för att säkerställa att jämsällldhetsperspektivet finns med i alla beslutsprocesser. Analyser – som beskriver konsekvenser för kvinnor respektive män – ska genomföras som en del av den ordinarie verksamheten på alla nivåer och inför allt beslutsfattande. Jämsällldhetsintegrering och jämsällldhetsbudgetering har en potential att vara effektiva verktyg för synliggörande av könsbundna orättvisor i både nationell och internationell politik om de genomförs på ett konkret och kunskapsbaserat sätt. Feministiskt initiativ ska arbeta för att metoderna utvecklas ytterligare och används som ett verktyg i den ekonomiska politiken.

Nedskärningar i den gemensamma välfärden kan inte ersättas med att människor själva ska betala för sina behov av omsorg och stöd. Idag används ROT- och RUT-avdraget framförallt av personer med relativt goda inkomster. Även låginkomsttagare tvingas idag att använda sig av RUT-avdrag för att få del av tjänster som tidigare tillhandahölls av den offentliga sektorn.

Feministiskt initiativ anser att rätten till läsläsning, hemtjänst och en bra bostad inte ska vara en fråga om hur stor plånbok en har. Därför ska staten inte subventionera hushållsnära tjänster eller privata renoveringar av bostäder, utan istället använda skattepengar för den gemensamma välfärden och en generell bostadspolitik.

De senaste decenniernas långtgående privatisering av tjänster inom välfärdssektorn har alltmer kommit på kollisionskurs med ambitionen om en likvärdig och trygg välfärd för alla. Många privata företag har en vårdidé som bidrar till en uppskattad mångfald i utbudet av välfärdstjänster. Feministiskt initiativ vill värna om denna mångfald. Men privata aktörer med långtgående ekonomiska avkastningskrav har urholkat kvaliteten inom flera sektorer och en ständig konkurrensutsättning utarmar möjligheterna att erbjuda en kvalitativt bra verksamhet till alla medborgare. Att på ett oregrerat sätt låta privata bolag ta ut vinster ur den skattefinansierade verksamhet som utgör basen för välfärden skapar problem. Skattepengar som är avsedda för skola, vård och omsorg ska användas till detta – inte till att öka riskkapitalisters och privata aktieägares förmögenheter.

Välfärd finansieras i första hand av primär- och landstingskommunala skatter. Företag som är verksamma i flera kommuner har möjligheter idag att dölja hur skattemedel används inom en kommun och kan flytta medel mellan kommuner och dölja vinstuttag. Skattemedel i en kommun ska i första hand användas för att finansiera välfärden i kommunen. En transparent redovisning är nödvändig för att tydliggöra hur skattemedel används. Vi

efterlyser regler som förhindrar vinstläckage men samtidigt bibehåller den valfrihet som medborgare uppskattar. Huvudprincipen ska vara att den skattefinansierade välfärden bedrivs i offentlig regi men med inslag av alternativa driftsformer enligt utarbetade non profit-principer.

Feministiskt initiativ har inte egna resurser att i detalj förslå den perfekta lösningen för detta men vi ansluter oss till den breda opinion som efterlyser kraftfulla begränsningar av vinstutdelning. System som flyttar över kvalitetssäkringen för välfärdstjänsterna från folkvalda politiker till brukarna, som lagen om valfrihet (LOV), innebär i praktiken att kvalitetsansvar för välfärdstjänsterna läggs på barn och äldre. Feministiskt initiativ menar att detta är orimligt.

Det största hotet mot välfärd för alla är nedskärningarna. Under en lång tid har mycket av det välfärdssamhälle som byggdes upp under 60-och 70-talet raserats. Nedskärningarna påbörjades långt innan de privata aktörerna gjorde sitt intåg på välfärdsmarknaden. Exempelvis är det 25 procent större barngrupper i förskolan i Sverige idag än det var 1985. Det är också tre gånger så många barn per anställd på fritids idag än det var 1980. En tredjedel av Kommunals medlemmar tvingas gå ner i arbetstid under småbarnsåren på grund av att barnomsorgen inte är tillgänglig när de jobbar. Inom äldreomsorgen är utvecklingen ännu sämre. De över 80 år som får offentligt finansierad äldreomsorg har minskat från 62 procent 1980 till 37 procent 2006. 100 000 personer har gått ner i arbetstid för att ta hand om sina äldre anhöriga när äldreomsorgen inte räcker till. Detta är kortsiktig politik som slår fel.

En omfattande forskning kan visa att just investeringar i humankapital (hälsa, kunskap etc.) och socialt kapital (social tillit, väl fungerande institutioner) har en avgörande betydelse för ett lands välbefinnande. En offensiv socialpolitik bidrar till att stabilisera efterfrågan i samhällsekonomin och hålla sysselsättningen uppe. En offentlig sektor med bra löneläge ger en stabilitet i ekonomiskt svajiga lägen.

- 1 Fi ska verka för att alla genomgripande reformer på samtliga politiska nivåer ska innehålla konsekvensanalyser utifrån ett maktperspektiv.
- 2 Fi ska verka för att BNP-måttet ska innefatta även obetalt arbete så som hushållsarbete och omsorg om familjemedlemmar.
- 3 Fi ska verka för att finansieringsprincipen används även vid transfereringar såsom sjukpenning och arbetslöshetsersättning.
- 4 Fi ska verka för att det obetalda arbetet räknas in i BNP, för att tydliggöra kvinnors samhällsinsatser.
- 5 Fi ska verka för att avskaffa RUT-avdraget och ROT-avdraget.
- 6 Fi ska verka för att resurstilldelningen för välfärden ökas, bl.a. genom riktade statsbidrag. Samtidigt måste det formuleras statliga regler kring bemanning i välfärden
- 7 Fi ska verka för att en non profit-princip ska vara rådande inom skola, vård och omsorg. Överskott ska återbetalas stat eller kommun, sparas eller återinvesteras i verksamheten.
- 8 Fi ska verka för att lagen om valfrihetssystem (LOV) avskaffas.
- 9 Fi ska verka för att begränsa möjligheten att genom uppköp omvandla skattefinansierade investeringar till privat förmögenhet.
- 10 Fi ska verka för att alla verksamheter och enheter (till exempel varje enskild skola, vårdcentral, äldreboende och förskola) där minst 50 procent av verksamheten finansieras med skattemedel åläggs att öppet redovisa sin ekonomi. Detta gäller oavsett driftsform.

C. En ny syn på arbete

Ett feministiskt välfärdsbegrepp kräver en ny syn på relationen mellan arbete och fritid. För att komma till rätta med den "tidsfattigdom" som präglar många människors vardag måste den traditionella synen på arbetstid ifrågasättas och beaktas i ett större sammanhang, där miljö- och hälsoaspekter prioriteras. Normer och lagar som styr samhällets tidsuppfattning måste belysas med utgångspunkt i de behov vi har av att kunna utvecklas som människor, ta föräldraansvar, umgås med nära och kära, bygga en bra hälsa, förebygga stress, miljöhänsyn, etc. Feministiskt initiativ vill bygga ett samhälle där människor tagit tillbaka makten över tiden och ska verka för en generell arbetstidsförkortning ned till sex timmars arbetsdag.

En generell arbetstidsförkortning har positiva effekter på människors möjligheter att nå en bättre fysisk och psykisk hälsa. Samtidigt ger den barn och föräldrar mer tid med varandra, ungdomar ökad tillgång till vuxna och större utrymme för alla att delta aktivt i samhällslivet.

Parallellt med kraven på arbetstidsförkortning kräver Feministiskt initiativ att deltidspenariet kommer upp på bordet. Det är nödvändigt att diskutera och ifrågasätta hur tjänster konstrueras inom kvinnodominerade arbetsområden. Feministiskt initiativ anser att tillsvidareanställningar baserade på heltid måste bli regel inom hela arbetsmarknaden för att förändra kvinnors positioner och komma till rätta med problemen med den ofrivilliga deltidslösheten. Åtgärden skulle dessutom tydliggöra organisatoriska samband och de kostnader för bristande planering och styrning, som idag bärs av enskilda kvinnor, överföras till organisationen.

Reglerna för tidsbegränsad anställning måste också ses över så att företag och organisationer med förutsägbara och kontinuerliga behov av extra personal åläggs att inrätta resurspooler med tillsvidareanställd personal för att möta behoven. En begränsning av möjligheten att rekrytera vikarier för korta inhopp knyts på så sätt till verksamhetens möjlighet att förutse behov av extrapersonal.

Feministiskt initiativ vill skapa en mänskligare arbetsmarknad med plats för olika förmågor och erfarenhet. En arbetsmarknad som erbjuder sunda miljöer, utan den rädsla och stress som kännetecknar dagens arbetsplatser.

Arbetsmiljöproblematiken har en tydlig könsdimension. Kvinnodominerade arbetsplatser har en arbetsmiljö som i högre utsträckning leder till förslitningsskador och långtidssjukskrivningar. Feministiskt initiativ vill vidta kraftåtgärder för att minska ohälsan och anser det nödvändigt att analysera de höga ohälsotalens orsaker ur ett könsperspektiv. Den ökade pressen på arbetsmarknaden drabbar kvinnor speciellt hårt, eftersom de fortfarande i stor utsträckning tvingas axla huvudansvaret för familj och hem. Det är därför viktigt att speciellt analysera kvinnors villkor i arbetslivet. Feministiskt initiativ uppfattar höga ohälsotal som ett symptom på behov av förändring i samspelet mellan människan och hennes levnadsvillkor och strävar efter att sätta in åtgärder mot arbetsmiljöer som skapar ohälsa, mot minskade personalresurser och mot det allt hårdare arbetsklimatet.

För att bryta de negativa mönster som sätter tydliga spår i sjukfrånvaro och psykisk ohälsa måste arbetsmarknaden bli flexibel på människors villkor. Anställda ska garanteras kompetensutveckling, möjligheter att ta tjänstledigt för att underlätta – och stimulera till – jobbbyte och en strukturerad arbetsrotation bör införas för att förebygga arbetsskador. Inrättande av speciella resurspooler ska dessutom göra det möjligt för företag och institutioner att samarbeta om arbetskraft och möjliggöra jobbrottation mellan företag/institutioner.

- 1 Fi ska verka för en generell arbetstidsförkortning till sex timmars arbetsdag.
- 2 Fi ska verka för en ökad satsning på åtgärder som förbättrar arbetsmiljön inom kvinnodominerade arbetsområden, att sambanden mellan obetalt och betalt arbete kartläggs ur ett hälsoperspektiv och att genusperspektivet integreras i allt arbetsmiljöarbete.
- 3 Fi ska verka för att arbetsmarknadsstatistiken ersätts av beräkningsgrunder som synliggör kvinnors villkor.
- 4 Fi ska verka för slopandet av de 45 karensdagarna för a-kasseersättning vid uppsägning på egen begäran. Det ska vara möjligt att lämna ett arbete man far illa av.
- 5 Fi ska verka för att selekteringsprocessen för rehabilitering av långtidssjukskrivna förbättras och att den genomförs ur ett genusperspektiv i syfte att minska kvinnors förtidspensionering.
- 6 Fi ska verka för att det inrättas en handlingsplan med genusperspektiv för att förebygga och minska sjukskrivningarna, öka hälsan i arbetslivet samt stärka satsningarna på att förebygga de allvarigaste folkhälsoproblemen. Förebyggande insatser, behandling och aktiv rehabilitering kommer att minska sjukskrivningskostnaderna.

- 7 Fi ska verka för att det inrättas en handlingsplan för att säkerställa att arbetsmiljölagen tillämpas i syfte att förebygga och undvika depressioner och självmord i arbetslivet.
- 8 Fi ska också verka för att Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa (NASP) utarbetar ett handlingsprogram för detta ändamål.
- 9 Fi ska verka för att all personal hos Försäkringskassan som bedömer fall med anmäld arbetsskada samt Försäkringskassans förtroendeläkare ska utbildas i kvinnors speciella arbetsmiljöproblematik, inklusive definitionen på arbetsskada samt att ett genusperspektiv anläggs vid bedömningen.
- 10 Fi ska verka för inrättandet av rehabpooler.

C.1 Kränkande särbehandling

I ett välfärdssamhälle accepteras inte någon form av mobbning eller kränkande särbehandling. Alla ska ha rätt till en arbetsplats fri från våld och trakasserier. Dagens arbetsmiljölagstiftning skyddar inte mobbade individer fullt ut och måste därför stärkas. Kunskapen kring vuxenmobbning måste utvecklas och adekvata metoder för rehabilitering, information, förebyggande arbete etc. tas fram.

- 11 Fi kräver att det upprättas ett kunskaps- och resurscentrum för personer som utsatts för kränkande särbehandling av vuxna.

C.2 Likabehandling

Feministiskt initiativ strävar efter ett samhälle där människor känner sig fria och har makt att påverka sina egna liv och sina arbetsplatser. Så ser samhället inte ut idag. Könsmaktsordningen, rasism, otillgänglighet och andra maktstrukturer skapar förhållanden som leder till att människor diskrimineras i arbetslivet. Kvinnor drabbas ofta av otrygga anställningar, brist på inflytande och löper störst risk att utsättas för våld och hot. Mannen som norm” för den förvärvsarbetande människan skapar förhållanden som leder till att kvinnor diskrimineras. Det finns också en rasifierad arbetsdelning där människor som tillskrivs utländsk bakgrund på grund av mörkare hudfärg, muslimsk tro eller för att de talar bruten svenska får jobb inom lågbetalda och slitsamma arbeten med dålig arbetsmiljö. Det sker dagligen en positiv särbehandling av människor som betraktas som svenskar för att de är vita, det vill säga har tillräckligt ljus hud- och hårfärg, talar svenska utan brytning och så vidare. Människor med psykisk och fysisk funktionsnedsättning diskrimineras både genom aktiv uteslutning i rekryteringsprocesser och genom otillgänglighet på arbetsplatser. De drabbas ofta av otrygga anställningar, brist på utvecklingsmöjligheter och brist på inflytande över arbetsförhållanden. Trots forskning som visar på en omfattande diskriminering på arbetsmarknaden har antalet fällande domar varit ytterst få. Detta visar att diskrimineringslagstiftningen i sig inte är tillräcklig för att åtgärda det stora problemet. För att skapa ett jämlikt arbetsliv måste krafttag riktas mot de som diskrimineras.

- 12 Fi ska verka för att alla offentliga upphandlingar ska innehålla en antidiskrimineringsklausul. Jämställdhetsplaner, mångfaldsplaner, likabehandlingsplaner eller motsvarande ska bifogas vid varje anbud.
- 13 Fi ska verka för att Sverige i EU-förhandlingar driver likabehandlingsprinciper inom konkurrenslagstiftning och överenskommelser.
- 14 Fi ska verka för att Diskrimineringsombudsmannen tillsammans med arbetsmarknadens parter upprättar en uppförandekod som innebär en praktisk och mer detaljerad beskrivning av hur arbetsgivare ska agera för att följa antidiskrimineringslagarna.
- 15 Fi ska verka för att utveckla metoder för rekryteringsprocesser som är fria från diskriminering i alla led.
- 16 Fi ska verka för att kvalifikationskrav vid rekrytering till den offentliga sektorn måste vara så tydliga som det är möjligt och utformade för att motverka diskriminering.
- 17 Fi ska verka för att asylsökande ska ges tidsbegränsat arbetstillstånd. I samband med att någon ges arbetstillstånd ska grundläggande information om rättigheter vid anställning och uppsägning av anställning ges på det egna språket.
- 18 Fi ska verka för att asylsökande som behöver kompletterande utbildning för att möjliggöra ett arbete ska erbjudas detta.

- 19 Fi ska verka för att arbetsgivares skyldigheter att vidta aktiva åtgärder för att främja jämställdhet och annan likabehandling ska utökas och att en arbetsgivares underlåtenhet kan straffas.
- 20 Fi ska verka för att tillsynen av jämställdhetslagen och annan diskrimineringslagstiftning skärps och att jämställdhets- och mångfaldsansvariga på länsstyrelser får förstärkta uppgifter och resurser att bistå ombudsmännen i detta arbete.
- 21 Fi ska verka för att Diskrimineringsombudsmannens sanktionsmöjligheter gentemot företag ska utvecklas och ökas.
- 22 Fi ska verka för att skadestånd i diskrimineringsmål höjs. Arbetssökande som diskrimineras ska få ekonomiskt skadestånd.
- 23 Fi ska verka för att systemet med lokala antidiskrimineringsbyråer och andra organisationer i det civila samhället som förebygger och motverkar diskriminering, samt organisationer som driver diskrimineringsmål ska få flerårig finansiering.
- 24 Fi ska verka för att införa möjligheten till positiv särbehandling i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning samt för rasifierade personer, d.v.s. personer som utsätts för rasism, exempelvis på grund av hudfärg eller religion. Detta ska även vara möjligt inom utbildningsväsendet.
- 25 Fi anser att rättshjälpsreglerna ska förändras och de måste utökas när det gäller diskrimineringsstiver.
- 26 Fi ska verka för att myndigheter ska kontrollera kvaliteten i sitt arbete med hänsyn till motverkande av diskriminering genom diskrimineringskontroller (situation testing). Testet bör utformas i samarbete med DO och kostnaderna för arbetet bör räknas in som en del av myndighetens ordinarie arbete med kvalitetsutveckling.
- 27 Fi ska verka för att diskrimineringslagen ställer krav på att alla arbetsförmedlare och arbetsgivare ska informera om lagarna mot diskriminering. I detta krav ska också ingå att informera om var den som utsätts för diskriminering kan vända sig.

C.3 Lön och anställningsvillkor

Kvinnors arbete värderas generellt lägre än mäns. De könsbundna löneskillnaderna består, trots EU-direktiv om att tillämpa likalöneprincipen, lika lön för lika och likvärdigt arbete, och trots att det åligger medlemsstaterna att vidta de åtgärder som behövs för att säkerställa att bestämmelser i kollektivavtal, löneskalor, löneavtal eller individuella anställningsavtal inte strider mot likalöneprincipen. Feministiskt initiativ anser att löneorättvisan upprätthålls med hjälp av "systemfel" som måste rättas till med "systemåtgärder" och att en nationell arbetsvärdering som förmår jämföra arbetsuppgifter över gränserna för olika sektorer och över den stora könsbarriären på arbetsmarknaden genomförs.

- 28 Fi ska verka för att principen om "lika lön för likvärdigt arbete" ska gälla. För detta krävs en nationell arbetsvärdering som förmår jämföra arbetsuppgifter över gränserna för olika sektorer och över den stora könsbarriären på arbetsmarknaden.
- 29 Arbetsvärderingen syftar till att höja lönerna inom kvinnodominerade sektorer. För att starta processen krävs en "lönekorrigerings" med utgångspunkt från en nationell arbetsvärdering.
- 30 Fi ska verka för 6 timmars arbetsdag för alla med bibehållen lön.
- 31 Fi ska verka för att fasta anställningar (dvs. tillsvidareanställningar), baserade på heltid, ska vara regel inom hela arbetsmarknaden.
- 32 Fi ska verka för att EU:s tjänstedirektiv inte får innebära några inskränkningar i föreningsfriheten, den fria förhandlingsrätten, rätten att teckna kollektivavtal och rätten att vidta stridsåtgärder samt att vård, omsorg och utbildning undantas.
- 33 Fi ska verka för en lag som gör företag ansvariga för hur underleverantörers personal behandlas.
- 34 Fi ska verka för att tidigare tillsvidare- och visstidsanställda ska ha företrädesrätt framför så kallade bemanningsföretag.

C.4 Pensioner

Kvinnor får som pensionärer generellt sämre ekonomi än män. Löneskillnaderna på arbetsmarknaden och fördelningen av det obetalda arbetet ger avtryck i ersättningssystemen och pensionen. Eftersom det nuvarande pensionssystemet baseras på livsinkomsten, missgynnas kvinnor konsekvent. Kvinnor får, som grupp, till följd av låga löner och färre antal betalda timmar, i genomsnitt 20 % lägre offentlig pension än män. Feministiskt initiativ anser att pensionssystemets intjänandegrunder måste göras könsneutrala och att människors framtida ekonomiska trygghet inte ska byggas på spekulation.

- 35 Fi ska verka för att pensionssystemets intjänandegrunder ändras och görs jämställda mellan kvinnor och män.
- 36 Fi ska verka för att det ska bli olagligt för försäkringsbolag att i pensionsförsäkringar diskriminera kvinnor på grund av deras förväntade längre livslängd.

C.5 Arbetslöshet

I ett välfärdssamhälle ska människors integritet inte vara beroende av deras position på arbetsmarknaden. Utvecklingen gör att allt fler kommer att uppleva perioder utan lönearbete. Det är därför viktigt att människor kan använda den tiden på ett konstruktivt sätt – ett sätt som kan vidga perspektiv och stimulerar en positiv utveckling. Feministiskt initiativ anser det därför självklart – och nödvändigt – att koppla det minskade utbudet av lönearbete till en generell arbetstidsförkortning.

De arbetslösa utgör en resurs som kan medverka till att skapa drägligare arbetsvillkor för hela befolkningen om kopplingen mellan arbetstidsförkortning och arbetsmarknadsinsatser tydliggörs. Samhällskostnaderna för heltids- och deltidsarbetslösheten är stora. Genom att omvandla medlen till ordinarie arbeten skapas förutsättningar för arbetstidsförkortning och utveckling. Studier visar att arbetslöshetssystemet är lika kostnadskrävande som att skapa reguljära arbeten och de nya, mer omfattande, regler som införts utgör ett slöseri med mänskliga och ekonomiska resurser. Arbetslöshet har blivit en "marknad" som omsätter gigantiska summor på administration och privata förmedlingar och coacher, som bjuds in för att upprätthålla arbetslinjen.

Övergången mellan arbetslöshet och reguljärt arbete ska överbyggas med hjälp av speciellt utformade och tidsbegränsade anställningsstöd riktade mot nya tjänster. Genom att använda en ny form av anställningsstöd, istället för en direkt överföring av medel till den offentliga sektorn, öppnas möjligheter att överföra pengar för omläggningen också till den privata sektorn.

För att stärka arbetsmarknaden och utveckling av denna behövs också verktyg för att pröva nya idéer. Dagens satsningar på nyföretagande siktar framför allt in sig på att stimulera enskilda individer till att starta eget. För att skapa företag med tillväxtpotential krävs dock ofta olika former av resurser. Genom en omfördelning av medlen för arbetslöshetsbekämpning skulle de regionala partnerskapen kunna gå in och agera "riskföretag", det vill säga bygga upp nya verksamheter, så kallade utvecklingsföretag i syfte att utveckla nya affärsidéer, organisationer och/eller utvecklingsspår. Den nya utvecklingsformen skulle skapa konkreta förutsättningar för kommunerna att möta strukturomvandlingar och ta ansvar för den lokala arbetsmarknaden. Företagen får inte drivas i vinstsyfte, utan istället "bryta ny mark" och förena arbetssökandes behov av arbetstillfällen med behov av lokal utveckling.

För att systemet ska fungera ska Arbetsförmedlingen ha ett tydligt feministiskt och antirasistiskt perspektiv samt skiljas från sin kontrollerande funktion och flytta fokus till att stärka individer och effektiv matchning mot arbete/sysselsättning.

- 37 Fi ska verka för Arbetsförmedlingen (AF), i sitt arbete med arbetslöshetsfrågor, problematiserar konsekvenserna av kvinnors underordning och att arbetsmarknadsstatistiken ersätts av beräkningsgrunder som synliggör kvinnors villkor och som inkluderar deltidsarbetslöshet i arbetslöshetsstatistiken.
- 38 Fi ska verka för att arbetsmarknadsstatistiken ersätts av beräkningsgrunder som synliggör kvinnors villkor.
- 39 Fi ska verka för slopandet av de 45 karensdagarna för a-kasseersättning vid uppsägning på egen begäran. Det ska vara möjligt att lämna ett arbete man far illa av.
- 40 Fi ska verka för att reglerna för tidsbegränsad anställning ses över så att företag och organisationer med förutsägbara och kontinuerliga behov av extra personal åläggs att inrätta resurspooler med

- tillsvidareanställd personal för att möta behoven. Begränsning av möjligheten att rekrytera vikarier för korta inbopp knyts på så sätt till verksamhetens möjlighet att förutse behov av extrapersonal.
- 41 Fi ska verka för att kostnaderna för arbetslösheten omvandlas till tillsvidareanställningar på heltid genom att bland annat koppla arbetslöshetsproblematiken till en generell arbetstidsförkortning.
  - 42 Fi ska verka för att AF skiljs från sin kontrollerande funktion och inriktar sin verksamhet på att stärka individer och sysselsättning genom effektiv matchning.
  - 43 Fi ska verka för att arbetssökande vid behov kan få en individ- och företagsanpassad utbildning i ett samarbete mellan AF och företag med anställningsbehov.
  - 44 Fi ska verka för att arbetslöshetsersättning ska uppgå till 80 procent av inkomsten och inte som idag sänkas efter en viss tid av arbetslöshet. Inte heller ska det finnas åtgärder av formen jobb- och utvecklingsgarantin där den arbetslöse placeras i så kallad samhällsnyttig verksamhet på en 65-procentsnivå.
  - 45 Fi ska verka för att alla arbetssökande ska få ta del av individuellt anpassade arbetsmarknadsprojekt.
  - 46 Fi ska verka för att stimulera sysselsättning genom stöd till så kallade utvecklingsföretag.
  - 47 Fi ska verka för att även arbetssökande och bidragssökande ska kunna starta företag och under en period av minst ett år kunna fortsätta att uppbära ekonomiskt stöd på deltid på motsvarande sätt som vid deltidsarbetslöshet.
  - 48 Fi ska verka för att förenkla regelverket för att starta eget, samt att förlänga Starta eget-bidraget från sex månader till ett år.

C.6 Företagande

Eget företagande eller småföretagande är en form för yrkesutövning som rymmer betydligt färre kvinnor än män. Feministiskt initiativ ska verka för att stimulera småföretagandet och undanröja de hinder som gör det svårare för kvinnor än män att starta och driva företag. Ett led i det arbetet är att öronmärka speciella statliga riskkapitalfonder för kvinnors företagande.

Styrelser inom offentlig verksamhet bör spegla den mångfald av medborgare som lever i vårt land. Valberedningar ska vid rekryteringsprocesser åläggas att aktivt arbeta med ett mångfaldsperspektiv, där faktorer som kön, ålder, funktionalitet och etnicitet inkluderas.

Privata företag inom skola, vård och omsorg måste drivas med god kvalitet och kompetent ledarskap. Idag omfattas inte dessa verksamheter av tillståndsprövning och kontroll i belastningsregistret, vilket innebär att det kan förekomma verksamhetschefer med olämplig bakgrund. Målgruppen kan dessutom vara väldigt utsatt och i behov av omfattande stöd. Socialstyrelsens enhet för socialtjänstillstånd bör därför få utvidgat uppdrag så att det även omfattar denna kontroll.

- 49 Fi ska verka för att könsdiskriminering och etnisk diskriminering vid kreditbedömning av kvinnors verksamhetsidéer ska kunna åtgärdas via jämställdhetslagen på samma sätt som exempelvis diskriminering vid anställning samt att trygghetssystemen utformas så att företagare får samma villkor som den som är anställd, exempelvis vid vård av sjukt barn.
- 50 Fi ska verka för en lagstadgad skyldighet till kvotering av underrepresenterat kön till börsnoterade styrelser.
- 51 Fi ska verka för att stimulera småföretagandet.
- 52 Fi ska verka för att öronmärka speciella statliga riskkapitalfonder för kvinnliga företagare.
- 53 Fi ska verka för att samtliga partnerskap inom arbetsmarknadspolitiken ska ha jämn könsfördelning och vid större regionalutvecklingsprojekt ska minst 50 procent av pengarna fördelas till kvinnor.
- 54 Fi ska verka för att förenkla skattesystemet för små företag och se över arbetsgivaravgifter för fåmansföretag.
- 55 Fi ska verka för att all statistik och forskning som rör statliga insatser till näringslivet även ska redovisas efter könsuppdelning.
- 56 Fi ska verka för att kontroll i belastningsregistret inkluderas vid tillståndsprövning av privat driven verksamhet inom skola, vård och omsorg.

C.7 Familj, föräldraskap och barn

Ett välfärdssamhälle förutsätter att samhällets insatser fokuseras på barnen och deras bästa, oavsett hur familjekonstellationen ser ut med en, två eller flera försörjare. Att utgå från barnets perspektiv istället för familjens, där de vuxnas behov inte alltid överensstämmer med barnens, öppnar för nya lösningar som stärker barnens position i samhället. Feministisk politik utgår från att föräldrar kan kombinera föräldraskap och arbete på ett harmoniskt sätt.

Feministiskt initiativ anser att en generell arbetstidsförkortning kommer att ge föräldrar och barn möjlighet till mer gemensam tid och en mindre stressad vardag med en jämnare fördelning av föräldraansvar och obetalt arbete. Mer resurser bör även satsas på att öka tillgången till gemensamma lösningar för hushållstjänster i form av servicecentraler för tvätt, reparationer, gemensamma fritidsaktiviteter för barn, etc. där alla får samma tillgång till subventionerade tjänster.

För att bryta traditionella könsmonster måste insatser göras när mönstren etableras, nämligen under den allra första tiden som föräldrar. Även om dagens föräldraförsäkring i teorin är individuell och möjlig att dela, ser verkligheten helt annorlunda ut. 83 % av all föräldraledighet tas ut av mammorna. Invanda mönster och förlegade attityder dikterar villkoren och det så kallade fria valet är i själva verket ofta en illusion. Feministiskt initiativ anser därför att en individualiserad föräldraförsäkring måste införas.

Dagens lagstiftning behöver dessutom reformeras för att bryta med den nuvarande lagstiftningens heteronormativa syn på föräldraskapet och bli öppen för föräldraskap bortom kärnfamiljen. Väldigt många familjer i dagens samhälle faller utanför den normen, på ena eller andra viset. Ensamstående föräldrar, ombildade familjer och regnbågsfamiljer är några exempel. Feministiskt initiativ vill skapa ett samhälle som uppvärderar och ligger till rätta för mångfald i levnadssätt, både kulturellt och strukturellt. Detta innebär bland annat att det ska vara möjligt att leva ekonomiskt bra som ensamstående förälder eller pensionär, att hbtq-familjer inte diskrimineras och att fler än två personer kan erkännas som vårdnadshavare för ett barn.

Feministiskt initiativ vill att den lagstiftning som reglerar den juridiska och ekonomiska sidan av samlevnad förnyas. Äktenskapsbalken och sambolagen bör ersättas med en ny, gemensam samlevnadsbalk, som täcker alla samlevnadsformer. De personer, två eller flera, som har ett gemensamt boende, gemensam ekonomi och olika former av gemensamt ägande ska, om de så önskar, kunna ingå juridisk/ekonomisk samlevnad. De får då samma lagliga stöd som äktenskapsbalken ger idag. Den ekonomiska och juridiska sidan av samlevnaden bör dessutom frikopplas från religiösa ceremonier.

- 57 Fi ska verka för att föräldraförsäkringen reformeras. Inför individualiserad föräldraförsäkring. Det sociala föräldraskapet, de vuxna som faktiskt utför vardaglig omsorg om barn, måste samtidigt uppvärderas. Föräldraförsäkringen ska därför ge andra personer än vårdnadshavare möjlighet att ha omsorg om barn; utgångspunkten ska vara barnets behov av trygghet, stabila relationer, vård och omsorg.
- 58 Fi ska verka för att föräldrabalken (kap 6 om vårdnad, boende och umgänge) ändras så att den utgår ifrån barnets rätt till omsorg snarare än från föräldrarnas rätt till "sina" barn. Under utredningstiden för anmälda vålds- eller sexualbrott mot barn ska den misstänkte inte ha någon umgängesrätt med barnet. Socialtjänsten ska se till att barnets rätt till skydd går före den misstänktes föräldrarätt. Vid fällande dom ska förövarens gemensamma vårdnad upphöra, så också umgängesrätten. Vill barnet ändå ha umgänge med föräldern ska sociala myndigheter ovillkorligen tillsätta en så kallad kontaktperson för att säkra barnets trygghet och liv.
- 59 Fi ska verka för att ensamstående föräldrars situation förbättras. Höj underhållsbidraget rejält. Feministiskt initiativ anser att det är rimligt att det höjs till en summa av 2 000 kronor per månad, och därefter en årlig uppräknings som följer de generella löneökningarna i samhället. Bostadsbidragssystemet för ensamstående ska ses över och rättshjälp till barn återinföras. I synnerhet bör de ensamstående mödrarna med funktionsnedsatta barn synliggöras.
- 60 Fi ska verka för att Sverige aktivt driver homosexuellas och ensamståendes rätt till adoption på lika villkor som andra familjeformer i det internationella adoptionsrådet.
- 61 Fi ska verka för att försörjningsstödet ses över ur ett genusperspektiv och att större hänsyn tas till barnens situation. Barnbidraget ska vara generellt, vilket innebär att en höjning av barnbidraget aldrig får innebära att den ekonomiska ersättningen till föräldrar med försörjningsstöd minskar.
- 62 Fi ska verka för en förbättrad kunskap om rätten och skyldigheten till underhåll.

- 63 Fi ska verka för att äktenskapsbalken och sambolagen ersätts av en ny samlevnadsbalk där två eller flera personer som lever ihop och kan antas ha gemensam ekonomi och gemensamt ägande ska kunna ingå samlevnad.
- 64 Fi vill införa förbud mot tvångsäktenskap och verka för förbättrad bevisföring i misstänkta fall.
- 65 Fi ska verka för att förändra lagstiftningen så att det bli möjligt för patienter att välja anonyma donatorer av spermier och/eller ägg vid fertilitetsbehandling i Sverige.
- 66 Fi ska verka för att vårdnadsbidraget avskaffas.
- 67 Fi ska verka för att barnbidraget delas lika mellan vårdnadshavarna.
- 68 Fi ska verka för att alla i Sverige boende vuxna ska ha rätt att ingå äktenskap om de så önskar, och att äktenskapsbalkens krav på inblandning från andra länders myndigheter vid hindersprövning stryks. Detta ska även gälla i de fall en eller båda av parterna saknar identitetshandlingar.

C.8 En enhetlig och samlad social försäkring

Oro för ekonomin utgör ett stort hinder för utveckling och att ta sig fram i dagens djungel av olika inkomstrelaterade, försörjningsrelaterade och behovrelaterade bidrag tenderar att skapa långa passiva perioder i sökandes liv. För att kunna behålla ett tydligt sikte på en återgång till ekonomisk självständighet måste bidragsnormerna slås samman och kopplingen till inkomstbortfall kompletteras med en enhetlig miniminivå som garanterar individen en ekonomisk grundtrygghet.

För att riva barriärer och sätta helhetsperspektiv och individens livssammanhang i centrum krävs att nödvändiga kompetenser samlas under ett tak och att berörda områden sammankopplas inom en myndighet. Feministiskt initiativ vill se en enhetlig och samlad social försäkring med gemensamma regler och fokus inriktat på individens väg mot arbetslivet och ekonomisk självständighet.

Att samla försäkringarna får inte uppfattas som en fråga om administrativa vinster. Tvärtom handlar det om att stärka arbetet genom att samordna specialkompetenser i speciella resursteam. Teamen är flexibla och sätts samman med utgångspunkt i varje människas behov av stöd och utveckling. På så sätt skapas helhet och möjligheter att "följa med" individen hela vägen fram till målet.

- 1 Fi ska verka för en samlad social försäkring med enhetliga regler och fokus på arbetet med individens väg mot arbetslivet och ekonomisk självständighet. Som ett första steg sker en samordning av verksamheterna inom Försäkringskassan, AF och socialtjänsten. Med utgångspunkt från varje människas behov av stöd och utveckling samordnas olika specialkompetenser i speciella resursteam, som sedan följer individen hela vägen fram till målet. Ekonomisk grundtrygghet skapas genom en miniminivå, som omfattar alla, vilken följs av en inkomstrelaterad utbetalning, med samma tak som i föräldraförsäkringen. Verksamheten ska genomsyras av ett genus-, hbtq- och antirasistiskt perspektiv och samlas i en myndighet.

D. Utbildning

Ett välfärdssamhälle bygger på en gemensam och jämlik skola, med utrymme för pedagogisk utveckling och respekt för varje individs behov och möjligheter att kunna utveckla självständighet i livets alla skeden. Både förskola och skola har en viktig funktion när det gäller att skapa villkor som garanterar alla människors lika värde och möjligheter att använda hela sin potential, oavsett kön, könsuttryck, hudfärg, etnicitet, funktionalitet, religiös tillhörighet, sexualitet och klassbakgrund. I dagens förskola och skola behandlas barn och ungdomar i många sammanhang utifrån stereotypa föreställningar om kvinnlighet respektive manlighet. Tjejer förväntas vara tysta men duktiga medan killar får vara stökiga och ta större plats. Att bryta mot dessa normer eller vägra inordna sig i kategorierna "kille" eller "tjej" leder ofta till kränkningar från såväl andra barn som från vuxen personal. Rasism i skolan och i nära anslutning bidrar också till otrygghet och begränsning av unga människors liv, det kan till exempel handla om generaliseringar och stereotyper, sämre behandling, kränkningar och våld. Även diskriminering mot personer med funktionsnedsättning, både socialt och i form av otillgänglighet, är ett problem i dagens skolor. Det är mönster som måste belysas och brytas, skolan behöver aktivt förebygga maktstrukturer och förhindra kränkningar.

Normkritisk pedagogik har sedan mitten av 2000-talet utvecklats som en pedagogisk metod för att utveckla det förebyggande arbetet kring kränkningar i skolan. Den normkritiska pedagogiken lyckas till skillnad från t.ex. genuspedagogik och andra likabehandlingsmetoder synliggöra flera normer och maktstrukturer som ligger till grund för kränkande behandling. Normkritik handlar om att, istället för att prata om "tolerans" gentemot utsatta grupper, förstå varför människor diskrimineras och få verktyg att bryta de strukturer som skapar maktobalans i samhället. Genom att se mekanismerna bakom diskriminering kan vi även se hur olika maktstrukturer samverkar och förstärker varandra. Genom att veta varför diskriminering sker istället för att bara konstatera den, har normkritisk pedagogik förutsättningar att hjälpa oss att förändra samhället i grunden.

Skolan är en arbetsplats. Detta gäller för all anställd personal, barn, elever och studenter. För att alla dessa grupper ska ha inflytande över sin arbetssituation och en god arbetsmiljö måste elev- och studentinflytande, liksom demokratiska arbetsformer inom skola och utbildning, vidareutvecklas och stärkas. För att kunna utveckla kunskap och förmågor måste såväl den fysiska som den psykosociala arbetsmiljön vara stimulerande och trygg. Det innebär ökade satsningar på den fysiska miljön i grund och gymnasieskolor och att psykosociala aspekter, som trakasserier, diskriminering och annan kränkande behandling hamnar i fokus. Normgivande lagstiftning utgör en viktig del i det arbetet, men lärosäten och skolor måste också garanteras resurser och kompetens för att kunna bedriva ett effektivt och kvalitativt likabehandlingsarbete. För att underlätta för elever som blivit diskriminerade att påtala problemet hos lärare, skolläda, DO eller på annat sätt få upprättelse, föreslår vi att varje skola ska vara skyldig att ha en anställd kontaktperson i diskrimineringsfrågor. Dessa kontaktpersoner ska fungera som en länk mellan elever och deras föräldrar å ena sidan och skolpersonal å den andra. Kontaktpersonen ska ta tillvara elevernas intresse när eleverna ansett sig ha blivit diskriminerade, och kan med fördel även arbeta med annat förebyggande arbete mot diskriminering. Kontaktpersonen måste ha kompetens i diskrimineringsfrågor och bör inte vara en lärare då det blir märkligt om en elev vill anklaga kontaktpersonen för diskriminering när denne undervisar.

Feministiskt initiativ strävar efter pluralism och vill verka för att skolplanens möjligheter att använda olika pedagogiska modeller och metoder stärks för att bidra till nytänkande och bredda utbildningsutbudet. All undervisning ska vara vetenskapligt grundad och sekulär.

Skolan har en nyckelroll i en samhällsutveckling som har som mål jämställdhet, jämlikhet och frihet från alla former av diskriminering. Vinstintressen inom privata utbildningsanordnare är en försvärande omständighet. Inte sällan är arbetsmiljön präglad av lojalitetskrav i förhållande till företaget, parad med en utbredd tystnadskultur inför föräldrar och media vid missförhållanden. Påtryckningar från ledningen gällande betygssättning förekommer, ibland samtidigt med uttalat ogillande av fackliga aktiviteter. Skolan hör till välfärdsstatens kärnområde. Skolan är samtidigt myndighetsutövning. Undervisningen ska bedrivas i linje med en fastställd läroplan och man ska sätta betyg. Eleverna har skolplikt. Detta är svårt att förena med fri etableringsrätt, fri betygssättning och fria vinstuttag. Inget tyder på att friskolor generellt skulle vara sämre än kommunala skolor men på systemnivå uppträder problem såsom betygsinflation, ökad segregation, skev resursfördelning och ett ständigt växande regelverk för att stävja missbruk av vinstintresset. Utan att vilja förbud mot utbildning i andra

former än den kommunala menar vi att förskola och skola inte lämpar sig för företagsamhet som drivs med uttalat vinstintresse.

D.1 Förskola och fritidshem

- 1 Fi ska verka för att utbildningen i förskolan och fritidshemmen får ett obligatoriskt könsmakts-, funktionalitets-, hbtq- och antirasistiskt perspektiv, samt genomsyras av normkritisk pedagogik. Förskola och fritidshem ska erbjuda litteratur som följer läroplanens riktlinjer för jämlikhet.
- 2 Fi ska verka för att utbildningen i förskolan och fritidshemmen innehåller klimatkunskap och att verksamheten bedrivs med hänsyn till miljön.
- 3 Fi ska verka för att alla kommuner särredovisar hur de arbetat med formuleringarna om jämställdhet i förskolans läroplan. Skolverket bör också få ökade sanktionsmöjligheter mot kommuner som inte kan redovisa måluppfyllelse och utvecklingsarbete.
- 4 Fi ska verka för att förskola och fritidshem rustas upp samt får högre personaltäthet och mindre barngrupper. Som riktmärke föreslås en gruppstorlek på högst 15 barn i förskola. Målet bör vara en genomsnittlig personaltäthet i förskola och på fritids på högst 4,5 barn per heltidsanställd – då ges möjlighet till mindre grupper för de yngsta barnen och barn i behov av särskilt stöd.
- 5 Fi ska verka för att förskola, fritids och fritidshem ska vara avgiftsfria. Barnomsorgsgarantin ska gälla till och med 12 års ålder. Fi ska verka för att ingen form av godkänd pedagogisk förskoleverksamhet eller barnomsorg missgynnas ekonomiskt. Fi ska verka för obegränsad rätt till närvaro i förskolan för alla barn.
- 6 Fi ska verka för att barnperspektivet i arbetsmiljöarbetet stärks. Fi ska verka för att föräldrar ska ges rätt att anmäla arbetsmiljöproblem i förskolan till Arbetsmiljöverket.
- 7 Konfliktlösning byggd på icke-våldsprincipen ska genomsyra förskolans och fritidshemmens utbildning.
- 8 Fi ska verka för att barn med annat modersmål än svenska ska få undervisning från förskolan och genom hela skoltiden, både i och på sitt modersmål samt i och på svenska, så långt som möjligt på normal skoltid.
- 9 Fi ska verka för att all förskoleundervisning i såväl kommunala som friskolor blir vetenskapligt grundad, konfessionslös och sekulär.
- 10 Fi ska verka för inrättandet av en nationell ekonomisk handlingsplan med mål att stoppa segregationen mellan friskolor och fritidshem.
- 11 Fi ska verka för en inkluderande förskola. Barn i behov av särskilt stöd ska prioriteras och ges tillräckligt med resurser.
- 12 Fi ska verka för att fria friskolor inte får fördelar gentemot kommunala förskolor.
- 13 Fi ska verka för förbud mot vinstutdelning inom förskolan.
- 14 Fi ska verka för att ökade krav och arbetsuppgifter på förskolan alltid ska gå hand i hand med ökade resurser.
- 15 Fi ska verka för att alla barn och unga ska ha rik tillgång till socionom/socialpedagog (kurator), psykolog, skolsköterska och hälsopedagog. Dessa professioner ska omfattas av kompetensernas gällande genus, funktionalitet, hbtq och antirasism.
- 16 Fi ska verka för att fria friskolor inte ska få neka personer med funktionsnedsättning plats eller stöd.
- 17 Fi ska verka för att alla friskolor ska erbjuda ett veganskt alternativ till alla som önskar detta, samt att alla friskolor inför köttfria måndagar.
- 18 Fi ska verka för att så kallade nattis införs i samtliga kommuner.

D.2 Grundskola

- 19 Fi ska verka för att utbildningen i grundskola får ett obligatoriskt könsmakts-, funktionalitets-, hbtq-, antirasistiskt perspektiv.
- 20 Fi ska verka för att utbildningen i grundskolan genomförs med inslag av normkritisk pedagogik.

- 21 Fi ska verka för att utbildningen i grundskolan innehåller klimatkunskap och att verksamheten bedrivs med hänsyn till miljön.
- 22 Fi ska verka för att feministiskt självförsvar och utbildning om hur normer och föreställningar om manlighet bidrar till att begränsa kvinnor och flickors utrymme i det offentliga rummet erbjuds på samtliga skolor.
- 23 Fi ska verka för att alla kommuner särredovisar hur de arbetat med formuleringarna om jämställdhet i grundskolans läroplan. Skolverket bör också få ökade sanktionsmöjligheter mot kommuner som inte kan redovisa måluppfyllelse och utvecklingsarbete.
- 24 Fi ska verka för att skola och fritidsverksamhet rustas upp samt för högre personaltäthet och mindre barngrupper i skola och fritidsverksamhet. Som riktmärke föreslås en gruppstorlek på högst 20 barn i grundskolan.
- 25 Fi ska verka för att barnperspektivet i arbetsmiljöarbetet stärks. Fi ska verka för att föräldrar ska ges rätt att anmäla arbetsmiljöproblem i skolan till Arbetsmiljöverket.
- 26 Fi ska verka för att konfliktlösning byggd på icke-våldsprincipen ska genomsyra grundskolans och fritids utbildning. Vidare ska personal och elever utbildas om hur normer, maktstrukturer och föreställningar om manlighet till att begränsa individers utrymme i det offentliga rummet. 25. Fi ska verka för att barn med annat modersmål än svenska ska få undervisning från genom hela skoltiden, både i och på sitt modersmål samt i och på svenska, så långt som möjligt på normal skoltid.
- 27 Fi ska verka för att meningen ”i överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism” som finns i Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet ska strykas.
- 28 Fi ska verka för att all skolundervisning i såväl kommunala som friskolor blir vetenskapligt grundad, konfessionslös och sekulär samt inkluderar olika lärstilar.
- 29 Fi ska verka för inrättandet av en nationell ekonomisk handlingsplan med mål att stoppa segregationen mellan skolor.
- 30 Fi ska verka för alla elevers rätt till professionell vägledning genomsyrad av genus- och funktionalitetsperspektiv, antirasistiskt och ett normkritiskt perspektiv. Dagens samhälle förändras snabbt när det gäller utbildning/yrken/arbetsmarknad samtidigt som vi fortfarande har en könssegregerad arbetsmarknad.
- 31 Fi ska verka för att alla elever i grundskolan får gratis kollektivtrafik oavsett avstånd till skola.
- 32 Fi ska verka för en inkluderande skola. Barn och ungdomar i behov av särskilt stöd ska prioriteras och ges tillräckligt med resurser. Forskningen om och användningen av alternativ pedagogik ska stärkas.
- 33 Fi ska verka för att samtliga grundskolor ska vara tillgängliga. Elever ska kunna få utbildning på sin hemort och få de individuella stödåtgärder som krävs.
- 34 Fi ska verka för att staten tar över ansvaret för grundskolan igen.
- 35 Fi ska verka för att friskolor inte får fördelar gentemot kommunala grundskolor.
- 36 Fi ska verka för förbud mot vinstutdelning inom grundskolan
- 37 Fi ska verka för att ökade krav och arbetsuppgifter på skolan alltid ska gå hand i hand med ökade resurser.
- 38 Fi ska verka för att alla skolor och alla elever ska ha tillgång till heltidsanställd kurator, skolsköterska, psykolog, studievägledare samt social- och specialpedagog.
- 39 Fi ska verka för att elever med rörelsehinder ska ha rätt till prao, feriearbeten eller annan arbetslivserfarenhet.
- 40 Fi ska verka för att mindre gruppverksamhet ska finnas tillgänglig på alla skolor. Grupperna ska ledas av särskilt utbildade ledare med kompetens om genus, funktionalitet, hbtq, antirasism, klimat, miljö och demokrati.
- 41 Fi ska verka för möjlighet till ett kommunalt veto vid etablering av nya friskolor.
- 42 Fi ska verka för att friskolor inte ska få neka personer med funktionsnedsättning plats och stöd. Friskolorna ska vara öppna för alla och ingen ska nekas på grund av särskilda stödbehov.
- 43 Fi ska verka för att alla skolor ska erbjuda ett veganskt alternativ till alla som önskar detta, samt att alla skolor inför köttfria måndagar.
- 44 Fi ska verka för att varje skola ska ha en anställd diskrimineringskontaktperson som ska arbeta med diskrimineringsfrågor.
- 45 Fi ska verka för max sex timmars skoldag.
- 46 Fi ska verka för en läxfri och betygfri grundskola.
- 47 Fi ska verka för att sex- och samlevnadsundervisningen är obligatorisk för alla elever.

D.3 Gymnasium

Ett mål för den feministiska politiken är att bryta segregeringen på arbetsmarknaden. Elevernas val efter den obligatoriska grundskolan är idag i hög grad könsbundna, men elever påverkas även av faktorer knutna till klass, ras/ethnicitet och religiös tillhörighet. Det är därför viktigt att studievägledande personal utbildas i frågor kring antidiskriminering och medverkar till att bryta segregerade utbildnings- och yrkesval.

- 48 Fi ska verka för att utbildningen i gymnasieskolan får ett obligatoriskt könsmakts-, funktionalitets-, hbtq-, antirasistiskt perspektiv.
- 49 Fi ska verka för att utbildningen i gymnasieskolan genomförs med inslag av normkritisk pedagogik.
- 50 Fi ska verka för att utbildningen i gymnasieskolan innehåller klimatkunskap och att verksamheten bedrivs med hänsyn till miljön.
- 51 Fi ska verka för att feministiskt självförsvar och utbildning om hur normer och föreställningar om manlighet bidrar till att begränsa kvinnor och flickors utrymme i det offentliga rummet erbjuds på samtliga skolor.
- 52 Fi ska verka för att alla kommuner särredovisar hur de arbetat med formuleringarna om jämställdhet i gymnasieskolans läroplan. Skolverket bör också få ökade sanktionsmöjligheter mot kommuner som inte kan redovisa målpåfyllelse och utvecklingsarbete.
- 53 Fi ska verka för att elevperspektivet i arbetsmiljöarbetet stärks. Fi ska verka för att elever ska ges rätt att anmäla arbetsmiljöproblem i gymnasieskolan till Arbetsmiljöverket.
- 54 Fi ska verka för att konfliktlösning byggd på icke-våldsprincipen ska genomsyra gymnasieskolans utbildning. Vidare ska personal och elever utbildas om hur normer, maktstrukturer och föreställningar om manlighet till att begränsa individers utrymme i det offentliga rummet.
- 55 Fi ska verka för att all skolundervisning i såväl kommunala som friskolor blir vetenskapligt grundad, konfessionslös och sekulär samt inkluderar olika lärtilar.
- 56 Fi ska verka för alla elevers rätt till professionell vägledning genomsyrd av genus- och funktionalitetsperspektiv, antirasistiskt och ett normkritiskt perspektiv. Dagens samhälle förändras snabbt när det gäller utbildning/yrken/arbetsmarknad samtidigt som vi fortfarande har en könssegregerad arbetsmarknad.
- 57 Fi ska verka för att elever med rörelsehinder ska ha rätt till prao, feriearbeten eller annan arbetslivserfarenhet. Syo-vägledare ska ha kunskap om hur det är att leva med rörelsehinder så att de kan stödja ungdomar i deras yrkesval utifrån intressen och resurser.
- 58 Fi ska verka för en översyn av gymnasiala program för att ge elever möjlighet att upptäcka nya och andra aspekter inom sina intresseområden. Programmets konstruktion ska inte upprätthålla eller förstärka könsbundna eller klassbundna yrkesval.
- 59 Fi ska verka för att alla gymnasieelever får gratis kollektivtrafik oavsett avstånd till skola eller universitet.
- 60 Fi ska verka för en inkluderande skola. Ungdomar i behov av särskilt stöd ska prioriteras och ges tillräckligt med resurser. Forskningen om och användningen av alternativ pedagogik ska stärkas så att Gymnasiesärskolan på sikt kan fasa ut.
- 61 Fi ska verka för att samtliga gymnasieskolor ska vara tillgängliga. Elever ska kunna få utbildning på sin hemort och få de individuella stödåtgärder som krävs.
- 62 Fi ska verka för att friskolor inte ska få neka personer med funktionsnedsättning plats och stöd. Friskolorna ska vara öppna för alla och ingen ska nekas på grund av särskilda stödbehov.
- 63 Fi ska verka för att riksgymnasierna för elever med rörelsehinder ska avvecklas.
- 64 Fi ska verka för att staten tar över ansvaret för gymnasieskolan igen.
- 65 Fi ska verka för förbud mot vinstutdelning inom gymnasieskolan
- 66 Fi ska verka för att alla gymnasieskolor och alla elever ska ha tillgång till heltidsanställd kurator, skolsköterska, psykolog, studievägledare samt social- och specialpedagog.
- 67 Fi ska verka för att mindre gruppverksamhet ska finnas tillgänglig på alla skolor. Grupperna ska ledas av särskilt utbildade ledare med kompetens om genus, funktionalitet, hbtq, antirasism, klimat, miljö och demokrati.
- 68 Fi ska verka för att både yrkes- och högskoleförberedande program i gymnasieskolan (GY11) ska garantera grundläggande behörighet till högskolestudier.
- 69 Fi ska verka för att estetisk verksamhet blir kärnämne i gymnasieskolan.

- 70 Fi ska verka för att varje gymnasieskola ska ha en anställd diskrimineringskontaktperson som ska arbeta med diskrimineringsfrågor.
- 71 Fi ska verka för max sex timmars skoldag

D4. Vuxenutbildning

Dörren till utbildning, vidareutbildning och omskolning ska stå öppen under en människas hela liv. Feministiskt initiativ vill värna ett system där kommunal vuxenutbildning, folkhögskolor, studieförbund, yrkesutbildningar, utbildning genom ESF-anslag och andra vägar utgör en möjlighet att göra nya yrkes- och livsval även efter 18 års ålder. Vuxenutbildning har dessutom en speciell funktion i arbetet med att bryta den könssegregerade arbetsmarknaden. Staten måste ta initiativ till ett bildningsarbete som synliggör könsmaktsordningens uttryck och hur den samverkar med andra maktordningar, så som strukturell rasism och heteronormativitet.

- 72 Fi ska verka för att EU:s definition av livslångt lärande inkluderar demokratisk bildningstradition och att såväl det formella som det informella lärandet ger utrymme för individers fria utveckling inom ramen för statens ansvar och därmed finansiering.
- 73 Fi ska verka för att kommande lagar om vuxnas lärande ska innehålla mål om jämställdhet och på samma sätt som ungdomsskolan ha en undervisning som grundas på ett obligatoriskt könsmakts-, funktionalitets-, hbtq-, antirasistiskt perspektiv med inslag av normkritisk pedagogik.
- 74 Fi ska verka för att folkhögskolestudier i enlighet med målet att främja medborgerlig bildning ska vara en egen kvotgrupp med två (2) år i CSN:s regelverk.
- 75 Fi ska verka för att statliga bidrag till och samarbete med företagsutbildningar ska innehålla normkritisk pedagogik och intersektionellt perspektiv samt att företag aktivt motverkar en könssegregerad arbetsmiljö.
- 76 Fi ska verka för att all upphandling av vuxenutbildning har krav på jämställdhetsplan för anställda samt genuspedagogisk kompetens.
- 77 Fi ska verka för att flyktingmottagandet ska ge kvinnor med små barn lika möjligheter som män att komma igång tidigt med svenska för invandrare (SFI) och ges möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen.
- 78 Fi ska verka för att tvåårsbegränsningen på SFI-utbildningen tas bort. Alla ska ha rätt att få lära sig språket i sin takt.
- 79 Fi ska verka för att SFI-undervisningen ska utgå från ett feministiskt och antirasistiskt perspektiv. Dessutom ska undervisningen utgå från individens egna förutsättningar och behov. För att skapa praktiska förutsättningar för detta i kommuner med litet flyktingmottagande bör samverkan ske med närliggande kommuner. SFI-undervisningen ska också kvalitetssäkras.

D.5 Universitet/högskola och forskning

Människors möjligheter att studera ska inte vara beroende av individens ekonomi. Studiemedelssystemet ska likställas med arbete i förhållande till sociala trygghetssystem. För att säkra en hög kvalitetsnivå i den högre utbildningen bör genus-, funktionalitets-, hbtq- och antirasistiska perspektiv genomsyra utbildningarna.

- 80 Fi ska verka för en total översyn av resurstilldelningssystemet för högre utbildning ur ett könsmaktsperspektiv.
- 81 Fi ska verka för en total översyn av det befintliga studiefinansierings- systemet ur ett könsmaktsperspektiv och att det nuvarande studiefinansieringssystemet på sikt ersätts med studielön. Detta nya system ska utformas så att alla studenter ska ha tillgång till de sociala trygghetssystemen och ska till exempel kunna kombinera föräldraskap med heltidsstudier.
- 82 Fi ska verka för att översynen även ska syfta till att vuxenutbildnings- systemet för människors potentiella utveckling och studiefinansieringen inte motverkar varandra.
- 83 Fi ska verka för att den högre utbildningen genomsyras av ett könsmakts-, funktionalitets-, hbtq-, och antirasistiskt perspektiv.
- 84 Fi ska verka för att den högre utbildningen genomförs med inslag av normkritisk pedagogik.

- 85 Fi ska verka för att utbildningen på högskolor innehåller klimatkunskap och att verksamheten bedrivs med hänsyn till miljön.
- 86 Fi ska verka för att obligatoriska moment rörande perspektiv genus, funktionalitet, hbtq och antirasism införs i klientorienterade yrkesutbildningar.
- 87 Fi ska verka för att könspyramiden inom akademien bryts. Det ska vara minst ungefär hälften kvinnor på alla poster och på alla nivåer inom akademien.
- 88 Fi ska verka för att varje doktorand ska ha rätt till en bihandledare.
- 89 Fi ska verka för att göra individuell karriärplanering till norm inom forskarutbildningen.
- 90 Fi ska verka för att alla doktorander ska ha tillgång till en mentor under sin forskarutbildningstid.
- 91 Fi ska verka för att den högre utbildningen är avgiftsfri för alla studenter.
- 92 Fi ska verka för att forskningsmedel som öronmärkts för genusforskning ska utgå till projekt där genus är i centrum för forskningen.
- 93 Fi ska verka för att personer som avlagd doktorsexamen ska kunna ansöka om forskningsmedel hos statliga forskningsråd (som VR, FAS, Riksbanken) utan att behöva bifoga ett signerat bekräftelse från prefekten för framtidsförvaltare institution.
- 94 Fi ska verka för att stärka samhällsvetenskaplig och humaniora forskning.
- 95 Fi ska verka för att stärka intersektionalitetsperspektivet i tilldelningen av forskningsmedel.
- 96 Fi ska verka för att alla studenter får gratis kollektivtrafik oavsett avstånd till skola eller universitet.

D.6 Lärarutbildningen

- 97 Fi ska verka för att lärarutbildningen och rektorsutbildningen får ett obligatoriskt könsmakts-, funktionalitets-, hbtq-, antirasistiskt-, genus- och klassperspektiv. Fi ska även verka för att utexaminerade lärare får kontinuerlig vidareutbildning kring dessa områden.
- 98 Fi ska verka för att sex- och samlevnadsundervisning, normkritisk pedagogik samt klimatkunskap förs in i examensmålen för lärarprogrammen.
- 99 Fi ska verka för att lärarexamen inbegriper dokumenterade kunskaper om alla diskrimineringsgrunder.
- 100 Fi ska verka för att FN:s barnkonvention ska bli en obligatorisk del av lärarutbildningen och rektorsutbildningen, samt även FN:s resolution 1325 om kvinnors inflytande i fredsprocesser och konfliktområden.
- 101 Fi ska verka för att fritidspedagoger ges lärarlegitimation.
- 102 Fi ska verka för att rektorer ska inneha dokumenterad pedagogisk utbildning motsvarande en lärarutbildning.

E. Hälsa och sjukvård

I ett välfärdssamhälle ska alla ha tillgång till skattefinansierad sjuk- och tandvård. Kunskap om friskvård, hälsovård och god kosthållning måste stärkas inom förskola och skola i både teori och praktik. Stora satsningar på gymnastik/idrott, avslappningsövningar och god näringsrik kosthållning ska vara obligatoriska under hela skoltiden. För att skapa kontinuitet i barns hälsovård, ska kontakten från barnvårdscentralerna övergå till skolhälsovården, som ska ha det övergripande ansvaret för barns hälsa upp till 18 års ålder. Det ska gälla alla barn, även dem som av någon anledning lämnat skolan.

All sjukvård ska bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet. Mannen som norm ska ersättas med metoder som bygger på kunskap om att individer är olika och hur kön, klass, etnicitet, sexualitet och funktionalitet kan påverka hälsa och symptom. Metoder och behandling måste dessutom förmå att identifiera strukturella förhållanden som kan kopplas till hälsa. "Alternativ vård" ska omfattas av granskning och utvecklingssatsningar.

Feministiskt initiativ strävar efter att bygga ett samhälle som försäkras alla människor adekvat och individanpassad vård under livets alla skeden. Det förutsätter att äldreården byggs ut och att geriatriska mottagningar finns tillgängliga överallt i landet. Mottagningarna ska kompletteras med geriatriska kliniker, med anpassad rehabilitering, samt långvårdssjukhus.

- 1 Fi ska verka för att inget kön ska vara norm i medicinsk forskning, utbildning och teknikutveckling.
- 2 Fi ska verka för att omsorgsbehov ska bedömas på ett likvärdigt sätt oavsett kön, etnicitet och sexuell läggning.
- 3 Fi ska verka för större anslag till genusforskning inom området hälsa och ohälsa, inom medicinsk, vårdvetenskaplig och tvärvetenskaplig forskning.
- 4 Fi ska verka för att vården ska sluta att reproducera köns- och rasistiska stereotyper. Därför kräver vi obligatoriskt genus-, hbtq- och antirasistiskt perspektiv i läkar-, sjuksköterske- och andra vårdpersonalutbildningar.
- 5 Fi ska verka för att det ska genomföras en nationell folkhälsoundersökning om transpersoners hälsa.
- 6 Fi ska verka för att tandvård ingår i sjukförsäkringssystemet och omfattas av högkostnadsskyddet.
- 7 Fi ska verka för att asylsökande och flyktingar ska erbjudas läkarundersökning inom en månad för att möjliggöra att de erbjuds nödvändig omsorg och vård i god tid.
- 8 Fi ska verka för att alla som vistas i Sverige, även asylsökande och papperslösa och gömda flyktingar, ska ha full tillgång till hälso- och sjukvård på samma villkor som alla andra bosatta i Sverige.
- 9 Fi ska verka för att stödja en utveckling av och därmed också en kvalitetskontroll av den alternativa vården.
- 10 Fi ska verka för att landstingen avvecklas som huvudman för vården och att kommunen, enskilt eller i samarbete, blir huvudman för all primärvård. Viss specialistvård och forskningsanknuten vård (universitetssjukhusen) ska ha statligt huvudmannaskap.
- 11 Fi ska verka för ökade personalresurser inom vård och omsorg.

E.1 Äldreomsorg

Stora förändringar måste genomföras för att alla äldre människor ska kunna uppleva sig som respekterade och betydelsefulla samhällsmedborgare.

Feministiskt initiativ vill skapa fler alternativa boendeformer för dem som vill byta boende, såsom servicehus, kollektivboende, gruppboende och en ny variant av "äldrehem". Bostäderna ska placeras på centralt belägna platser i kommunerna, dels för att de boende ska kunna delta i det omgivande samhällslivet, och dels för att underlätta för människor som vill besöka vänner och/eller delta i olika aktiviteter.

Hemtjänsten måste också kompletteras med möjligheter för äldre att få hjälp med vardagssysslor, utevistelse, social samvaro, etc. enligt den modell som tidigare praktiserades inom ramen för "hemsamaritryket".

Många äldre drabbas av demenssjukdomar och den kunskap som finns om dementa måste också användas för att förbättra deras situation. Det är till exempel viktigt att dementa inte flyttas omkring oplanerat, men att hålla fast i "kvarboendeprincipen" kan på sikt omöjliggöra all rehabilitering/träning, då de dementa har svårt att ta till sig instruktioner i en heterogen grupp. Det är därför av stor betydelse för behandlingen att de sjuka kan få

vara i en grupp där sjukdomen visar sig på likartat sätt. Patienterna bör byta grupp (eventuellt även boende) när deras symtombild blivit sämre, för att få maximal rehabilitering och omvårdnad.

Feministiskt initiativ förordar att en äldreomsorgslag, anpassad till de speciella förhållanden som råder när det gäller vård och omsorg om gamla, ska ersätta de två lagar som idag tillämpas: Socialtjänstlagen respektive hälso- och sjukvårdslagen.

- 12 Fi ska verka för en särskild äldreomsorgslag.
- 13 Fi ska verka för mer resurser till äldreomsorgen. Äldre ska ha rätt att bo kvar hemma, men lika viktigt är det att de som vill har möjlighet att bo i pensionärsbostad eller gruppboende.
- 14 Fi ska verka för att en ny alternativ typ av demensboende, med extra hög personaltäthet och lämpligare utformning, inreds för att möta den nya situationen, där merparten av de dementa vid ankomsten har ett betydligt mer framskridet sjukdomstillstånd än tidigare.
- 15 Fi ska verka för att speciella demensboenden för personer med allvarliga våldstendenser och grava personlighetsstörningar utvecklas och utökas.
- 16 Fi ska verka för att personer under 65 år med demenssjukdomar får stöd, råd och vård under hela sjukdomsprocessen utifrån den specifika livssituation som råder. I stödet ska även familjen/nära anhöriga inkluderas.
- 17 Fi ska verka för ett jämställdhetsperspektiv när det gäller beviljande av insatser från hemtjänsten.
- 18 Fi ska verka för en fast kontaktperson i hemkommunen för anhörigvårdare, som har svårt att själva reda ut vart de ska vända sig med olika problem som uppstår.
- 19 Fi ska verka för att utöka hemtjänsten så att alla som har behov av hjälp med städning ska kunna få det.
- 20 Fi ska verka för att alla äldre ska ha möjlighet att vistas ute minst en gång i veckan och det under hela året.

E.2 Könsidentitet

Feministiskt initiativ vill se en värld där människor fritt kan definiera och uttrycka sitt kön och där alla har rätten att bestämma över sin egen kropp. Det måste till en bred samhällelig uppslutning med utbildningar för att vända stigmat som riktar sig mot transpersoner. Alternativet och dess konsekvenser känner vi redan till idag – hat, våld, hot, osynliggörande och höga siffror i självmordsstatistiken. Idag upprätthålls förtryckande könsnormer av staten och de som bryter mot könsnormerna utsätts ofta för våld och stigmatisering och drabbas i större utsträckning av fattigdom. Vi vill istället se en aktiv politik mot diskriminering där rättsväsendet, skolan och sjukvården utbildas i transfrågor och arbetar aktivt för att minska diskrimineringen.

- 21 Fi ska verka för alla människors rätt att kostnadsfritt ändra sin egen juridiska könstillhörighet utan krav på transidentitet eller kroppsliga ingrepp.
- 22 Fi ska verka för att personnumren görs könsneutrala.
- 23 Fi ska verka för att det ska vara en rättighet att få ut nya betyg och intyg vid ändring av personnummer eller andra personuppgifter.
- 24 Fi ska verka för att all offentligt finansierad verksamhet ska vara tillgänglig även för transpersoner. Sjukhus, omklädningsrum, fängelser, toaletter och andra lokaler måste byggas med alla människor i åtanke.
- 25 Fi ska verka för att transpersoners rätt att bestämma över sin egen kropp ska stå i centrum vid vårdbehov. Detta ska stå i centrum även vid utredningar kring behov av könskorrigering och behandling.
- 26 Fi ska verka för att alla som är bosatta i Sverige ska ges rätt till samma subventionerade könskorrigering och vård samt rätt att byta juridisk könstillhörighet utan krav på att vara steril eller ogift.
- 27 Fi ska verka för att minderåriga ska få byta juridiskt kön och få könskorrigering och vård efter sedvanlig utredning.
- 28 Fi ska verka för att alla medicinskt och kirurgiskt omotiverade ingrepp på barn som inte har en fastställd könstillhörighet ska upphöra. Alla intersexuella barn och unga samt deras föräldrar ska få information och stöd för att kunna fatta rätt beslut för sitt barn tillsammans med sjukvården, samt att i sin tur ge barnet det stöd det behöver under sin uppväxt.
- 29 Fi ska aktivt verka för att ett tredje juridiskt kön införs.

- 30 Fi ska verka för att i positiv anda utreda möjligheterna för att avskaffa av de juridiska könen och ta fram nya rutiner för att upprätthålla och öka jämställdhetskartläggningar.
- 31 Fi ska verka för att namnlagen ändras så att alla människor har rätt att ta förnamn utan att det styrs av biologiskt kön. Denna rätt ska även gälla för föräldrar när de namnger sina barn.

E.3 Vårdyrke och organisation

God vård och omvårdnad kräver kompetent personal. Många vårdyrken har idag, trots god utbildning, låg status och låg lön. I ett välfärdssamhälle som ser till helheten har staten, landstingen och kommunerna ett särskilt ansvar att vara föredömen som arbetsgivare och skapa arbetsplatser som inte reproducerar och skapar underordning. Vårdyrkena måste därför uppvärderas och lönerna höjas.

Landstingen är huvudman för sjukvården. Fi vill verka för att landstingen avskaffas och anser det nödvändigt att utreda hur hälso- och sjukvården ska utformas och organiseras för att göra det möjligt att ge och få vård utan att underordnas, vare sig som patient eller anställd.

- 32 Fi ska verka för att landstingen avvecklas som huvudman för vården och att kommunen, enskilt eller i samarbete, blir huvudman för all primärvård. Viss specialistvård och forskningsanknuten vård (universitetssjukhusen) ska ha statligt huvudmannaskap.
- 33 Fi ska verka för mer personal inom vård och omsorg.
- 34 Fi ska verka för att eventuell vinst i privata verksamheter för vård och omsorg ska användas i dessa verksamheter.

E.4 Psykisk hälsa

Trots förbättringar i hälsa, så som ökad medellivslängd och ökad rörelseförmåga i högre åldrar, har det sedan mitten av 1990-talet funnits tecken på att de psykiska besvären i befolkningen blivit fler. Detta syns i en ökad sjukskrivnings- och bidragsfrekvens, i huvudsak på grund av psykiatriska diagnoser.

Kvinnor är oftare sjukskrivna och får mer mediciner utskrivna än män. Varför det är så ska utredas från medicinsk och psykosocial utgångspunkt.

Det finns även ett starkt samband mellan upplevd diskriminering och psykisk och fysisk ohälsa bland utrikes födda. Forskning visar att den psykiska ohälsan är högre bland utlandsfödda än bland infödda. Detta tyder på att tidigare trauman, men också rasism, vardaglig diskriminering, erfarenheter av orättvisa och kränkande behandlingar har effekter på den fysiska och psykiska hälsan.

- 35 Fi ska verka för mer resurser till den psykologiska och psykiatriska vården. Förutom en upprustning av den vård som tar hand om människor med psykisk ohälsa eller psykiatriska diagnoser. bör utbudet bli större av yrkespersoner, som innehar psykologisk kompetens med grundutbildning från godkända utbildningar och som omfattas av högkostnadsskyddet. Denna kunskap ska också kunna användas i förebyggande syfte inom skolhälsovården.
- 36 Fi ska verka för en övergripande utredning som gör en feministisk analys av orsakerna till och konsekvenserna av kvinnors ökade psykiska ohälsa och sjukskrivningar. Utredningen ska utgå från ett intersektionellt perspektiv med fokus på genus- och etnicitetsaspekter och erfarenheter av trauman.
- 37 Fi ska verka för att möjligheten för kvinnor att få bättre hjälp inom missbruksvården ökar. Till detta behövs avgiftningskliniker, vårdavdelningar inom psykiatrin, behandlingar och boende som är avsedda endast för kvinnor.
- 38 Fi ska verka för mer resurser till kvinnoteam inom socialtjänst, sjukvård och psykiatrin.
- 39 Fi ska verka för utökade resurser till arbetet mot mäns våld mot kvinnor både inom psykiatrisk vård och i hälso- och sjukvården i stort.
- 40 Fi ska verka för en nollvision mot självmord.
- 41 Fi ska verka för att all självmordsprevention måste innehålla ett hbtq-perspektiv.
- 42 Fi ska verka för att det psykosociala stödet till hbtq-personer säkras och att det görs till en självklar del i vården för transsexuella.

- 43 Fi ska verka för att forskning kring självskadebeteende bland kvinnor initieras för att finna adekvata behandlingsformer. Personer med beteendestörningar, t.ex. självskadebeteende ska beredas adekvat behandling oavsett bostadsort och oavsett ålder.
- 44 Fi ska verka för att patientråd inom psykiatri ska finnas i varje landsting, där före detta och nuvarande patienter har inflytande över hur vården ska bedrivas.
- 45 Fi ska verka för en förstärkning av elevvårdspersonal, kuratorer, psykologer och skolsköterskor, på skolor och förskolor. Denna personal ska omfattas av kompetenskrav på genus-, hbtq- och antirasistiska perspektiv.

E.5 Alkohol- och drogpolitik

Missbruk av alkohol och droger har blivit allt mer utbredd i vår globaliserade värld. Feministiskt initiativ vill satsa på att öka kunskapen om kvinnors drogmissbruk, genom forskning, utbildning och metodutveckling inom socialtjänst, sjukvård, polisväsende och behandlingsverksamhet. Ett genusperspektiv måste läggas på alla led i bemötande-, behandlings- och tillfrisknandeprocessen inom alkohol- och drogmissbruksvården, så att all vård och behandling kan utformas utifrån kunskap om könsspecifika skillnader mellan kvinnors och mäns relation till alkohol och droger.

- 46 Fi ska verka för att utbildning kring alkoholens roll ur ett könsmaktsperspektiv genomförs för all personal inom skola, socialtjänst och all behandlingsverksamhet.
- 47 Fi ska verka för att ett genusperspektiv tillförs alla led i bemötande-, behandlings- och tillfrisknandeprocessen inom alkohol- och drogmissbruksvården, så att all vård och behandling kan utformas utifrån kunskap om könsspecifika skillnader mellan kvinnors och mäns relation till alkohol och droger.
- 48 Fi ska verka för att möjligheten för kvinnor att få bättre hjälp inom missbruksvården ökar. Till detta behövs avgiftningskliniker, behandlingar och boende som är avsedda endast för kvinnor.
- 49 Fi ska verka för att kommunernas alkohol- och drogpolicier innefattar ett genusperspektiv.
- 50 Fi ska verka för att kommunernas alkohol- och drogpolicier innefattar ekonomiska uppskattningar av alla alkohol- och drogrelaterade kostnader.
- 51 Fi ska verka för att skolans utbildningar kring alkohol och droger tillförs ett genusperspektiv.
- 52 Fi ska verka för att regeringens agerande i alkohol- och drogfrågor, både nationellt och internationellt, innefattar ett genusperspektiv och tar sin utgångspunkt i folkhälsa och samhällsekonomi.
- 53 Fi ska verka för att regeringen, inom ramen för EU-samarbetet, kraftfullt motverkar krav på avregleringar och legaliseringar inom alkohol- och drogpolitiska områden.

E.6 Rättighet till sexuell och reproduktiv hälsa

Sexuell och reproduktiv hälsa är en förutsättning för den individuella sexuella friheten och för jämlikhet. Det förutsätter tillgång till en bättre sexualundervisning för alla. Kunskaper om och tillgång till preventivmedel för att skydda sig mot könssjukdomar och oönskade graviditeter är fundamental för den sexuella och reproduktiva hälsan.

De flesta människor som lever med hiv har blivit smittade genom sexuella kontakter. Insatser för att möta hiv-epidemin måste därför innehålla sexualundervisning, kondom användning och jämställdhet. För att minska spridningen av sexuellt överförbara sjukdomar krävs det att alla inblandade tar ansvar för att ha säkrare sex. Prevention verkar bäst om det ses som ett gemensamt ansvar som inte åläggs enskilda grupper. Trots det har Sverige en av världens hårdaste smittskyddslagstiftningar som stigmatiserar hiv-positiva istället för att sträva efter att minska spridningen av hiv. Det stigma som ännu omgärdar hiv är kränkande för den som lever med hiv och utgör ett hot mot god prevention. Lagen skapar även en rättslös situation för personer som bär på hiv-viruset, som av smittskyddsläkaren kan dömas till tvångsvård på i princip obegränsad tid. Utfallet av lagen visar på den diskriminering som genomsyrar sjukvården då den enbart används mot icke-vita personer, prostituerade och missbrukare.

Rätten till fri abort är en nödvändig rättighet för att säkra kvinnors hälsa och för att kvinnor ska kunna agera som autonoma individer med oinskränkt rätt över sin egen kropp. Rätten till fri abort ifrågasätts såväl inom

Sveriges gränser som utanför. Motståndet mot aborter måste ses i ett globalt sammanhang där många kvinnor förvägras denna rättighet. Därför är det av stor vikt att Sverige som stat aktivt driver och arbetar för kvinnors rättighet till sexuell och reproduktiv hälsa nationellt och internationellt.

Varje kvinna ska garanteras ett tryggt och säkert omhändertagande vid barnafödande, känna sig respekterad och tagen på allvar. Högsta prioritet ska dock ges till att säkerställa att alla kvinnor får en medicinskt säker förlossningsvård som utformas efter kvinnans önskemål.

- 54 Fi ska verka för upprustning av förlossningsvården.
- 55 Fi ska verka för att ge den födande kvinnan rätt att så långt det är möjligt bestämma över sin graviditet, hur hon vill föda och över eftervården. Detta innebär rätt till kejsarsnitt.
- 56 Fi ska verka för att införa en valfrihets- och platsgaranti som innebär att varje kvinna ska ha rätt – och plats – att föda på det sjukhus hon i förväg valt. Fi ska verka för att anpassa förlossningsvården efter kvinnorna och deras efterfrågan.
- 57 Fi ska verka för att bygga ut förlossningsvården i glesbygd så att alla kvinnor har tillgång till förlossningsvård med hög säkerhet och medicinsk kompetens.
- 58 Fi ska verka för att förlossningsvården ska, efter kvinnans önskemål, garantera plats för en medföljande person att stanna kvar så länge som kvinnan stannar kvar på sjukhuset. Fäder och medföräldrar ska uppmuntras att delta i omsorgen om barnet.
- 59 Fi ska verka för att ge alla nyförlösta kvinnor rätt att stanna i minst tre dygn på BB.
- 60 Fi ska verka för att de kvinnor som väljer att gå hem tidigt ska erbjudas bra eftervård, bland annat i form av hembesök av en barnmorska man känner sedan tidigare från mödravården eller från förlossningen/eftervården.
- 61 Fi ska verka för att förlossningsskador måste behandlas på ett sådant sätt att det säkrar kvinnors möjligheter till fortsatt välmående.
- 62 Fi ska verka för att eftervården ska bli bättre på att fånga upp det lidande som många mammor upplever efter förlossningen. Alla nyblivna mammor ska erbjudas professionell hjälp med att bearbeta sin förlossning utifrån sin egen upplevelse.
- 63 Fi ska verka för att förlossningsavdelningar alltid ska kunna erbjuda tolk om så önskas.
- 64 Fi ska verka för ett genusinriktat reformarbete inom mödravård, barnavård och föräldrautbildning. Föräldrautbildning bör separeras från mödravård och barnavård.
- 65 Fi ska verka för att föräldrautbildning ska erbjudas alla föräldrar oberoende av familjekonstellation.
- 66 Fi ska verka för att föräldrautbildning ska utgå från att alla föräldrar har ett grundläggande individuellt ansvar för sina barn.
- 67 Fi ska verka för kontinuerlig fortbildning för personal inom mödra- och förlossningsvård i könsmakts-, antirasistiska och hbtq-frågor.
- 68 Fi ska verka för att medicinska tekniker som används under graviditet och förlossning ska användas utifrån den pågående forskningen och inte av rutin.
- 69 Fi ska verka för att föräldrar ska få information om såväl amning som flasknäring.
- 70 Fi ska verka för att rätten till assisterad befruktning ska vara på samma villkor för kvinnor i samkönade relationer som för heterosexuella par, landstingen ska inte prioritera olika eller ta ut olika avgifter.
- 71 Fi ska verka för att ensamstående kvinnor ska få laglig rätt till assisterad befruktning.
- 72 Fi ska verka för att kvinnor i samkönade relationer ges samma rätt till föräldraskap som heterosexuella föräldrar vid assisterad befruktning oavsett om det genomförts av svensk sjukvård eller utanför svensk sjukvård.
- 73 Fi ska verka för kvinnors rätt att välja abortmetod. För att säkra denna rätt bör barnmorskor ges möjlighet att handlägga medicinska aborter.
- 74 Fi ska verka för att asylsökande och flyktingar ska erbjudas läkarundersökning inom en månad för att möjliggöra att de erbjuds nödvändig omsorg och vård i god tid.
- 75 Fi ska verka för att öka resurserna till hiv-preventiva insatser och arbetet för att minska stigmatiseringen av hiv-positiva.
- 76 Fi ska verka för att informationsplikten avskaffas och att möjligheten att spärra in hiv-positiva för tvångsvård ska avskaffas.

E.7 Funktionalitet

Det är viktigt att funktionalitet ses som ett samhällsansvar och inte som ett individuellt problem. Människor med funktionsnedsättning blir funktionshindrade först i mötet med vårt samhälles normer kring funktionsduglighet. Feministiskt initiativ anser det nödvändigt att problematisera begreppet funktionsnedsättning och sätta fokus på varje individs rätt att leva utan diskriminerande hinder. Det stöd som samhället ger de funktionshindrade ska inte ses som flexibelt, där rätten till stöd och livskvalitet tolkas olika beroende på de statliga finansernas status.

Personlig assistans bör ses som en rättighet som medför ökad självständighet och självbestämmande. En ökad satsning måste därför göras på att utveckla ett mer flexibelt utbud av serviceboende, där anpassat gruppboende med tillgång till personal kan fungera som ett komplement till eget boende med personlig assistans. Krav på ökad flexibilitet måste även riktas mot arbetsgivare vid utformande av arbetsplatser och arbetsuppgifter. Funktionshindrade barn ska ha samma rätt till personlig assistans som vuxna – föräldrarna, vanligtvis kvinnan, ska inte ta samhällets ansvar.

Feministiskt initiativ vill se ett samhälle där ingen utesluts. Därför bör en miljö som inte är tillgänglig för alla klassas som diskriminerande. Det finns omkring 1,8 miljoner personer med funktionsnedsättning i Sverige. Det motsvarar 20 procent av befolkningen. 1,8 miljoner människor berörs alltså direkt av otillgängligheten i samhället.

Sedan 2003 finns det en generell diskrimineringslagstiftning som skyddar mot diskriminering på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Bristande tillgänglighet är dock uttryckligen inte en grund för diskriminering.

Tillgänglighet är en fråga om mänskliga rättigheter. Genom att klassa otillgänglighet som diskriminering kommer individer i civilrättsliga mål att kunna kräva skadestånd för den skada, olägenhet och kränkning som man lidit.

- 77 Fi ska verka för att lagen om särskilt stöd (LSS) förändras så att fler får rätt till personlig assistans oavsett ålder och i ökad omfattning.
- 78 Fi ska verka för att biståndsbedömare inte bara anger antal timmar, utan även vilka arbetsuppgifter som ska utföras av personliga assistenter. Arbetsuppgifterna utformas i samråd med brukaren. Det ska finnas en arbetsbeskrivning tillgänglig hos brukaren. Vid byte av assistent ska en väl tilltagen period av brevidgång garanteras för båda parter säkerhet.
- 79 Fi ska verka för att det på alla särskilda boenden och gruppboenden i Sverige ska finnas tillgång till gemensamhetsutrymmen om detta önskas av de boende.
- 80 Fi ska verka för en förstärkt sanktionsmöjlighet för Arbetsmiljöverket vid granskning av arbetsmiljö ur ett funktionshinderperspektiv.
- 81 Fi ska verka för ökad utveckling och nyttiggörande av teknologi och hjälpmedel för att undanröja funktionshindrande miljöer. Utvecklingen ska vara baserad på kvinnors och mäns olika behov.
- 82 Fi ska verka för stöd till innovationer, etablering och utveckling av företag vars produkter tillgodoser uppfyllelse av tillgänglighetsmålen, med särskilt beaktande av kvinnors behov.
- 83 Fi ska verka för att en statlig utredning ska tillsättas som kartlägger de brister som finns i levnadsförhållandena hos personer med funktionsnedsättning. Utredningen ska syfta till att varje enskild individ ska få möjlighet att påverka sina egna levnadsvillkor samt undersöka hur ålder, kön, sexualitet, etnicitet samt typ av funktionshinder påverkar levnadsvillkoren hos personer med funktionsnedsättning.
- 84 Fi ska verka för att otillgänglighet ska klassas som diskriminering.

E.8 Sexualitet

Sexuella känslor och hur individen förstår sin sexualitet påverkas av det omgivande samhället. Hur vi utvecklas sexuellt, vad som känns rätt och bra, dåligt eller möjligt, hänger samman med de bilder och föreställningar (inte minst sexualmoralens dubbla bild av kvinnan som hora eller madonna) som tidigt presenteras för oss under uppväxten. Vad som "är" kvinnors roll som sexuella varelser och i det sexuella samspel begränsas av den bild som patriarkatet framhåller i exempelvis reklam, filmindustri, pornografi etc.

Sexuell frigörelse är att kunna vara fri att utforska sin sexualitet och lust utan att känna sig begränsad av skuld och skam. Detta innebär allt ifrån fantasier och onani till sexuella förbindelser med andra. Individens sexuella

frihet har alltid en gräns i mötet med andra. Ingen kan kräva att andra ska tillfredsställa ens lustar mot deras egen vilja, mot lön eller betalning. Det är viktigt att en sexuell utveckling sker utan fruktan för våld och övergrepp samt att kvinnor har full kontroll över sin egen reproduktiva förmåga.

Skolan och reklam/media är centrala arenor för skapandet av kulturella normer och ideal för genus, sexualitet och identitet. De normer som presenteras av utbildare och medieproducenter påverkar unga människors förhållande till sexualitet och kropp. Det är därför väsentligt att synliggöra och förändra vilka normer som förmedlas. Fi ser sex- och samlevnadsundervisningen som viktig både utifrån ett hälsoperspektiv och utifrån ett rättighetsperspektiv.

- 85 Fi ska verka för att skapa andra och mer mångfaldiga normer för sexualitet som utmanar objektivering, heteronormativitet och kvinnors sexualitet som tabu- och skambelagd.
- 86 Fi ska verka för ett normkritiskt och öppet förhållningssätt till sexualitet i undervisning och bland skolpersonal generellt. Detta inkluderar att skolan bör reflektera runt sexualitet och könsidentitet, avstå från att reproducera stereotyper i sexualundervisningen, motverka hbtq-fobi och sexism generellt samt öka kunskapen om hbtq-frågor bland skolvårdspersonal.
- 87 Fi kräver att alla elever i förskolan, grundskolan och gymnasiet får återkommande sex och samlevnadsundervisning. Undervisningen ska ta utgångspunkt i ett normkritiskt perspektiv på genus och vidare innefatta gränssättning som tema.
- 88 Fi ska verka för att alla kommuner ska vara skyldiga att inrätta ungdomsmottagningar. Alla ungdomsmottagningars lokaler ska vara anpassade utifrån människors olika fysiska behov och funktionalitet. Personalen som arbetar på ungdomsmottagningarna ska ha kunskap om genuskonstruktioner, hbtq-frågor, psykiskt, fysiskt och sexuellt våld, samt om frågor som rör asyl/flykting/papperslöshet.

E.9 Sexualitet och kroppslig integritet

För att kunna ta del av välfärden och ha möjlighet att besluta över sitt liv måste varje människa ha rätt till sin egen kropp. Individerna måste själv få besluta över sin kropp, sin sexualitet och kunna sätta gränser i möten med andra människor. Detta är en fråga om såväl hälsa som om grundläggande mänskliga rättigheter. För att äga sin kropp och existera som fria människor måste kvinnor ha en egen sexualitet som inte bestäms utifrån mäns behov. De normer som bestämmer och begränsar vår sexualitet måste därför synliggöras och ifrågasättas. Genom att frigöra oss från tanken om heterosexualitet som norm och ett binärt könstänkande kan vi motverka diskrimineringen av homo- bisexuella och transpersoner.

Ingen kan äga en annan människas kropp. Sexualiteten måste bygga på frivillighet och ska inte ske mot någons vilja, mot lön eller betalning. I ett välfärdssamhälle görs allt för att bekämpa människohandel och att köpa sexuella tjänster är oacceptabelt.

Alla människor måste kunna välja om, när och med vem de vill bilda familj. Detta ska gälla oavsett sexualitet. Rätten till den egna kroppen är en förutsättning för människors självbestämmande och frihet, men det är en rättighet som ofta fråntas människor, i synnerhet kvinnor. Stater världen över begränsar kvinnors möjlighet att kontrollera sin reproduktion, genom att olagligförklara abort, försvåra tillgången till preventivmedel och inte erbjuda säkra förhållanden vid barnafödande. I ett välfärdssamhälle fråntas inte staten kvinnor reproduktiva rättigheter utan tillhandahåller tvärtom möjligheter därtill.

- 89 Fi ska verka för en ändring av lagen om våldtäkt så att brist på samtycke konstituerar brottet.
- 90 Fi ska verka för att människor inte exploateras i sexindustrin. Fi ska vidare verka för en kartläggning av penningflöden i denna industri.
- 91 Fi ska verka för att behålla den nuvarande lagen om förbud av köp av sexuella tjänster. Fi kräver även skärpta straff för sexköp.
- 92 Fi kräver också mer resurser och hjälp till prostituerade som vill ta sig ur sin situation och ska verka för ett nationellt resurscentrum för prostituerade. Detta ska ha både rådgivande och behandlande uppgifter, men även fungera som ett kunskapscentrum.
- 93 Fi ska verka för en feministisk utvärdering av sexköpslagen.
- 94 Fi ska verka för att barn under 18 år inte får utnyttjas i något pornografiskt sammanhang. Lagstiftningen ska ses över och skärpas så att det handlar om faktisk ålder och i de fall där det är svårt att avgöra, så ska misstanken om att det handlar om ett barn vara företrädande framför eventuell

pubertetsutveckling. En i lag fastställd åldersgräns är en definierad ålder utifrån födelseår och inte en bedömningsfråga.

- 95 Fi ska verka för ett förbud mot reklam för strippklubbar.
- 96 Fi ska verka för fri och laglig abort i hela världen. Tills det är uppnått måste kvinnor i länder där aborten inte är fri välkomnas till Sverige för att göra abort på samma villkor som kvinnor bosatta i Sverige.
- 97 Fi ska verka för att inkludera kön samt transpersoner i lagstiftningen om hets mot folkgrupp och att hetslagstiftningen ska utformas med ett tydligt strukturellt perspektiv.
- 98 Fi ska verka för att även barn och andra närstående till personer som omfattas av hetslagstiftningen ska omfattas av detta skydd, även om de själva inte tillhör någon av dessa grupper. Dessa barn måste även omfattas av lagstiftning om förbud mot diskriminering.
- 99 Fi ska verka för att utländska kvinnor och män som i äktenskap eller samlevnad med män i Sverige utsätts för våld samt kvinnor/män/barn som befinner sig i Sverige till följd av trafficking ska ha rätt att stanna i Sverige oavsett vistelsetid i landet, längd på eventuellt äktenskap, ålder, hälsotillstånd etc. Fi ska verka för att skyddet stärks för kvinnor i samband med angivelse av brottslingar i trafficking.

F. Sexualpolitik

Feministiskt initiativs syn på sexualitet, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) och samlevnad utgår ifrån ett normkritiskt perspektiv. Människor porträtteras, behandlas och förväntas vara och göra olika saker på grund av sitt kön. Inte minst gäller detta sexualitet. Personer som bryter mot köns- och sexualitetsnormer kan bli osynliggjorda och bestraffade på olika sätt. Detta möjliggörs inte minst på grund av vårt rättssystem och välfärdssystem, som är uppbyggt kring dessa normer. Dessa samhälleliga normer måste därför synliggöras och ifrågasättas. Genom att frigöra oss från tanken om heterosexualitet som norm och ett binärt könstänkande kan vi motverka diskrimineringen av homo-, bisexuella och transpersoner. Feministiskt initiativs vision kring sexualitet och sexuella rättigheter handlar om alla människors självklara rätt att uttrycka sin könsidentitet och sexualitet på de sätt de önskar och att få leva i enlighet med dessa önskemål. Alla människor ska ha friheten att bestämma över sina kroppar och uttrycka sin sexualitet utan risk för diskriminering och utnyttjande.

Skola och media är centrala arenor för skapandet av kulturella normer och ideal för genus, sexualitet och identitet genom att de normer som presenteras av utbildare och medieproducenter påverkar unga människors förhållande till sin kropp och sexualitet. Det är därför viktigt att synliggöra och förändra vilka normer som förmedlas från barndomen, men även under resten av livet. Sexualiteten är en viktig del av livet hos de flesta människor och genom hela livsloppet, från barndomen till ålderdomen. Därför är det av största vikt att det finns ett aktivt arbete kring sexuell och reproduktiv hälsa för alla grupper av människor ur ett mångfaldsperspektiv, som bejakar alla delar av sexualiteten och alla människors särskilda behov. Barn sexualitet upplevs idag ofta som tabu och hanteras därför bristfälligt inom barnomsorgen. Äldre människors sexualitet ignoreras ofta trots att kroppsliga förändringar till följd av ålderdom har många faktiska konsekvenser för sexualiteten, både fysiskt och psykiskt. Personer med funktionsnedsättningar drabbas ofta av fördomar kring sin sexualitet och har ofta dålig tillgång till ungdomsmottagningar och mödrahälsovård.

Sex- och samlevnadsfrågor måste få ett mer centralt perspektiv i välfärdspolitiken. Det saknas idag en samordning av kunskaper och resurser för hur olika professioner och instanser kan arbeta med dessa frågor. Inte heller alla människor har möjlighet att vända sig någonstans med frågor och rådgivning kring sexuell problematik. Människors sexuella hälsa ska inte bero på bostadsort eller ekonomi.

Sett ur ett globalt perspektiv har människor långt ifrån samma möjligheter till identitetsskapande och samlevnad som i Sverige, trots att vi inte heller här nått ända fram. Sexualitet måste därför även ses ur ett internationellt perspektiv. Feministiskt initiativ solidariserar sig med människors kamp världen över för rätten till fri abort och preventivmedel, samkönad samlevnad, mot våldtäkt som krigsmedel, barnäktenskap, människohandel och trafficking. Vi väljer att företräda de grupper som på en strukturell och global nivå har mindre makt, vare sig det beror på kön, ekonomi eller geografisk plats.

- 1 Fi ska verka för inrättandet av ett nationellt resurs- och kunskapscentrum för sex och samlevnadsfrågor.
- 2 Fi ska verka för inrättandet av sexualrådgivningsmöjligheter inom alla landsting. Detta ska ingå i den ordinarie vårdpengen.
- 3 Fi ska verka för att personal inom alla myndigheter och instanser som möter människor, där sexualiteten kan vara en aspekt att ta hänsyn till, utbildas i sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Denna kunskap ska även inkludera perspektiv på antirasism, hbtq, funktionalitet, könsidentitet och ålder.
- 4 Fi ska verka för att internationellt bistånd inte ska kunna villkoras med avseende på sexuell hälsa och reproduktiva rättigheter.

F.1 Könsidentitet och könsuttryck

Feministiskt initiativ vill se en värld där människor fritt kan definiera och uttrycka sitt kön och där alla har rätten att bestämma över sin egen kropp. Det måste till en bred samhällelig uppslutning med utbildningar för att vända stigmat som riktar sig mot transpersoner. Alternativet och dess konsekvenser känner vi redan till idag – hat, våld, hot, osynliggörande och höga siffror i självmordsstatistiken. Idag upprätthålls förtryckande könsnormer av staten och de som bryter mot könsnormerna utsätts ofta för våld och stigmatisering och drabbas i större utsträckning av

fattigdom. Vi vill istället se en aktiv politik mot diskriminering där rättsväsende, skola och sjukvård utbildas i transpersoners livsvillkor och arbeta aktivt för att minska diskriminering mot dessa personer.

- 5 Fi ska verka för alla människors rätt att kostnadsfritt ändra sin egen juridiska könstillhörighet utan krav på transidentitet eller kroppsliga ingrepp.
- 6 Fi ska verka för att personnumren görs könsneutrala.
- 7 Fi ska verka för att namnlagen ändras så att alla människor har rätt att ta förnamn utan att det styrs av biologiskt kön. Denna rätt ska även gälla för föräldrar när de namnger sina barn.
- 8 Fi ska aktivt verka för att ett tredje juridiskt kön införs.
- 9 Fi ska verka för att i positiv anda utreda möjligheterna för att avskaffa av de juridiska könen och ta fram nya rutiner för att upprätthålla och öka jämställdhetskartläggningar.
- 10 Fi ska verka för att det ska vara en rättighet att få ut nya betyg och intyg vid ändring av personnummer eller andra personuppgifter.
- 11 Fi ska verka för att all offentligt finansierad verksamhet ska vara tillgänglig även för transpersoner. Sjukhus, omklädningsrum, fängelser, toaletter och andra lokaler måste byggas med alla människor i åtanke.
- 12 Fi ska verka för att transpersoners rätt att bestämma över sin egen kropp ska stå i centrum vid vårdbehov. Detta ska stå i centrum även vid utredningar kring behov av könskorrigering och behandling.
- 13 Fi ska verka för att alla som är bosatta i Sverige ska ges rätt till samma subventionerade könskorrigering och vård samt rätt att byta juridisk könstillhörighet utan krav på att vara steril eller ogift.
- 14 Fi ska verka för att minderåriga ska få byta juridiskt kön och få könskorrigering och vård efter sedvanlig utredning.
- 15 Fi ska verka för att alla medicinskt och kirurgiskt omotiverade ingrepp på barn som inte har en fastställd könstillhörighet ska upphöra. Alla intersexuella barn och unga samt deras föräldrar ska få information och stöd för att kunna fatta rätt beslut för sitt barn tillsammans med sjukvården, samt att i sin tur ge barnet det stöd det behöver under sin uppväxt.
- 16 Fi ska verka för att inkludera kön samt transpersoner i lagstiftningen om hets mot folkgrupp och att hetslagstiftningen ska utformas med ett tydligt strukturellt perspektiv.
- 17 Fi ska verka för att även barn och andra närstående till personer som omfattas av hetslagstiftningen ska omfattas av detta skydd, även om de själva inte tillhör någon av dessa grupper. Dessa barn måste även omfattas av lagstiftning om förbud mot diskriminering.

F.2 Säkrare sex

Kunskaper om och tillgång till preventivmedel för att skydda sig mot könssjukdomar och oönskade graviditeter är fundamentalt för den sexuella och reproduktiva hälsan. Vi vill se en ökad kunskap och större spridning för det preventiva arbetet. Ungdomsmottagningarnas verksamheter måste säkerställas, att få adekvat stöd ska vara en rättighet för alla och inte vara olika beroende på var en bor. Tillgång till prevention och sexualrådgivning ska finnas tillgänglig inom varje landsting. Ungdomar ska erbjudas gratis preventivmedel och icke-hormonella sådana ska uppmuntras. Arbetet måste också breddas och nå ut till fler målgrupper. I dagsläget förbises ofta ungdomar med funktionsnedsättningar i preventionssammanhang, till exempel i sexualundervisning och av ungdomsmottagningar. Vuxna som lämnat långa relationer och äldre människor, som kan få förändrade sexualliv, kan också behöva uppdatera sina kunskaper kring nya preventivmedel och STI.

- 18 Fi kräver att alla elever i förskolan, grundskolan och gymnasiet får återkommande sex och samlevnadsundervisning. Undervisningen ska ta utgångspunkt i ett normkritiskt perspektiv och inkludera gränssättning som tema.
- 19 Fi ska verka för ett normkritiskt och öppet förhållningssätt till sexualitet i undervisning och bland skolpersonal. Skolpersonalen ska ha kompetens kring antirasism, hbtq, funktionalitet, könsidentitet.
- 20 Fi ska verka för att alla kommuner ska vara skyldiga att inrätta ungdomsmottagningar.
- 21 Fi ska verka för att alla ungdomsmottagningar är tillgängliga, både vad avser fysisk tillgänglighet och med avseende på kompetens hos personalen.

- 22 Fi ska verka för att preventivmedel subventioneras till unga i alla landsting i Sverige.

Hiv

Hiv-preventionen och vården för hiv-positiva måste ses över och förbättras. De flesta människor som lever med hiv har blivit smittade genom sexuella kontakter. Insatser för att möta hiv-epidemin måste därför innehålla sexualundervisning, kondom användning och jämställdhet. För att minska spridningen av sexuellt överförbara sjukdomar krävs det att alla inblandade tar ansvar för att ha säkrare sex.

Prevention verkar bäst om det ses som ett gemensamt ansvar som inte åläggs enskilda grupper. Trots det så har Sverige en av världens hårdaste smittskyddslagstiftningar som stigmatiserar hiv-positiva istället för att sträva efter att minska spridningen av hiv. Det stigma som ännu omgärdar hiv är kränkande för den som lever med hiv och utgör ett hot mot god prevention. Lagen skapar även en rättslös situation för personer som bär på hiv-viruset som av smittskyddsläkaren kan dömas till tvångsvård på i princip obegränsad tid. Utfallet av lagen visar på den diskriminering som genomsyrar sjukvården då den enbart används mot icke-vita personer, prostituerade och missbrukare.

- 23 Fi ska verka för att öka resurserna till hiv-preventiva insatser och arbetet för att minska stigmatiseringen av hiv-positiva. Vårdpersonal ska kompetensutvecklas.
- 24 Fi ska verka för avskaffande av möjligheten att neka personer hiv-test om de ber om det.
- 25 Fi ska verka för att informationsplikten avskaffas och att möjligheten att tvångsvårda och fängsla hiv-positiva ska avskaffas
- 26 Fi ska verka för att alla landsting ska erbjuda subventionerad medicinering mot biverkningar av bromsmediciner.

Människor i prostitution

Feministiskt initiativ vill se fler riktade och uppsökande stödinsatser till alla som säljer sex, oavsett kön och sexuell läggning. Arbetet mot prostitution utgår ofta från idén att den som säljer sex är en kvinna och att den som köper sex är en man. Även om antalet köpare till största delen är män så finns även ett stort antal pojkar, män och transpersoner bland de som säljer sex. De riktade insatserna för att stödja människor ur prostitution måste därför ta hänsyn till detta. De måste också ta hänsyn till att internet är en växande arena för sexhandel där det krävs ökade insatser. Var försäljningen sker får inte hindra preventionsarbetet. Organisationer som delar ut kondomer till människor i prostitution ska inte kunna avhysas med motiveringen att de "uppmanar till brott", då detta leder till ökad utsatthet och större risker för redan utsatta människor.

- 27 Fi ska verka för fler riktade insatser till personer som säljer sex på olika arenor och av olika kön och sexuell läggning. Det ska alltid finnas möjlighet till stöd för att sluta med prostitution.

F.3 Reproduktiv hälsa och rättigheter

Varje kvinna ska garanteras ett tryggt och säkert omhändertagande vid barnafödande, känna sig respekterad och tagen på allvar. Det senare gäller även eventuell annan förälder som vill medverka. Högsta prioritet ska dock ges till att säkerställa att alla kvinnor får en medicinskt säker förlossningsvård som utformas efter kvinnans önskemål. Idag lider många kvinnor av onödiga och allvarliga underlivsskador, utdragna förlossningar som leder till akuta kejsarsnitt. Personal och platsbrist är ett annat stort problem.

- 28 Fi ska verka för att rätten till assisterad befruktning ska vara på samma villkor för kvinnor i samkönade relationer som för heterosexuella par, landstingen ska inte prioritera olika eller ta ut olika avgifter.
- 29 Fi ska verka för att Sverige aktivt driver homosexuellas och ensamståendes rätt till adoption på lika villkor som andra familjeformer i det internationella adoptionsrådet.
- 30 Fi ska verka för att förändra lagstiftningen så att det bli möjligt för patienter att välja anonyma donatorer av spermier och/eller ägg vid fertilitetsbehandling i Sverige.
- 31 Fi ska verka för att medicinska tekniker som används under graviditet och förlossning ska användas utifrån den pågående forskningen och inte av rutin.
- 32 Fi ska verka för upprustning av förlossningsvården.
- 33 Fi ska verka för att ge den födande kvinnan rätt att så långt det är möjligt bestämma över sin graviditet, hur hon vill föda och över eftervården. Detta inbegriper rätt till kejsarsnitt.

- 34 Fi ska verka för att införa en valfrihets- och platsgaranti som innebär att varje kvinna ska ha rätt – och plats – att föda på det sjukhus hon i förväg valt. Fi ska verka för att anpassa förlossningsvården efter kvinnorna och deras efterfrågan.
- 35 Fi ska verka för att bygga ut förlossningsvården i glesbygd så att alla kvinnor har tillgång till förlossningsvård med hög säkerhet och medicinsk kompetens.
- 36 Fi ska verka för att förlossningsvården ska, efter kvinnans önskemål, garantera plats för en medföljande person att stanna kvar så länge som kvinnan stannar kvar på sjukhuset. Medföräldrar ska uppmuntras att delta i omsorgen om barnet.
- 37 Fi ska verka för att ge alla nyförlösta kvinnor rätt att stanna i minst tre dygn på BB.
- 38 Fi ska verka för att föräldrar ska få information om såväl amning som flasknäring.
- 39 Fi ska verka för att de kvinnor som väljer att gå hem tidigt ska erbjudas bra eftervård, bland annat i form av hembesök av en barmorska man känner sedan tidigare från mödravården eller från förlossningen/eftervården.
- 40 Fi ska verka för att förlossningsskador måste behandlas på ett sådant sätt att det säkrar kvinnors möjligheter till fortsatt välmående.
- 41 Fi ska verka för att eftervården ska bli bättre på att fånga upp det lidande som många mammor upplever efter förlossningen. Alla nyblivna mammor ska erbjudas professionell hjälp med att bearbeta sin förlossning utifrån sin egen upplevelse.
- 42 Fi ska verka för att förlossningsavdelningar alltid ska kunna erbjuda tolk om så önskas.
- 43 Fi ska verka för ett genusinriktat reformarbete inom mödravård/barnavård/ föräldrautbildning. Föräldrautbildning bör separeras från mödravård och barnavård.
- 44 Fi ska verka för att föräldrautbildning ska erbjudas alla föräldrar oberoende av familjekonstellation.
- 45 Fi ska verka för att föräldrautbildning ska utgå från att alla föräldrar har ett grundläggande individuellt ansvar för sina barn.
- 46 Fi ska verka för kontinuerlig fortbildning för personal inom mödra- och förlossningsvård i könsmakts-, antirasistiska och hbtq-frågor.

Rätten till fri abort är en nödvändig rättighet för att säkra kvinnors hälsa och för att kvinnor ska kunna agera som autonoma individer med oinskränkt rätt över sina egna kroppar. Rätten till fri abort ifrågasätts såväl inom Sveriges gränser som utanför. Motståndet mot aborter måste ses i ett globalt sammanhang där många kvinnor förvägras denna rättighet. Därför är det av stor vikt att Sverige som stat aktivt driver och arbetar för kvinnors rättighet till sexuell och reproduktiv hälsa nationellt och internationellt.

- 47 Fi ska verka för fri och laglig abort i hela världen. Tills det är uppnått måste kvinnor i länder där aborten inte är fri välkomnas till Sverige för att göra abort på samma villkor som kvinnor bosatta i Sverige.
- 48 Fi ska verka för kvinnors rätt att välja abortmetod. För att säkra denna rätt bör barmorskor ges möjlighet att handlägga medicinska aborter.

F.4 Surrogatmödraskap

Att en kvinna för andras räkning bär och föder ett barn, så kallat surrogatmödraskap, är inte tillåtet i Sverige idag. Surrogatmödraskap handlar om att ett kontrakt upprättas mellan en surrogatmamma och ett beställande par. Kontraktet innebär att kvinnan avtalar bort rätten till sin kropp samt vårdnad och kontakt med barnet efter förlossningen. Beställare och kliniker kontrollerar ofta helt och hållet kvinnans leverne under graviditeten.

Den globala industri som surrogatmödraskap utgör beräknades år 2012 omsätta 13,5 miljarder kronor. Surrogatmödraskap är intimt kopplat till kön, klass och etnicitet. Många av de par som använder utländska surrogatmödrar kan inte tänka sig att adoptera ett barnhemsbarn från landet ifråga. Även i de fall där det inte förekommer pengar handlar surrogatmödraskap om handel med barn och om att kvinnans självbestämmanderätt avtalas bort. Feministiskt initiativ stödjer Europaparlamentets resolution som fastslår att surrogatmödraskap är ett allvarligt problem som utnyttjar kvinnans kropp och reproduktiva organ.

Så kallat altruistiskt surrogatmödraskap hänger ihop med kommersiellt surrogatmödraskap på så sätt att efterfrågan på barnfabriker ökar i länder som tillåter altruistiskt surrogatmödraskap. När ett fenomen normaliseras och efterfrågan ökar, ökar också den kommersiella handeln med kvinnors kroppar i fattigare delar av världen.

Feministiskt initiativ anser att synen på "altruism" är djupt problematisk. Det är omöjligt att kontrollera huruvida pengar eller andra gåvor förekommit eller om andra typer av påtrycknings- eller maktmedel använts. Detta gäller även -och kanske i synnerhet -när det handlar om närstående vänner eller familjemedlemmar. Surrogatmödrskap uttrycker en av de äldsta patriarkala tankefigurerna i världen, att en kvinna förväntas "ställa upp" och att kvinnokroppen är ett redskap tillgängligt för andra.

Att vara gravid och att genomgå en förlossning är något av det mest riskfyllda en fertil kvinna kan utsätta sig för. För att nämna några av riskerna utöver dödsfall kan kvinnan drabbas av exempelvis avföringsinkontinens, depression, havandeskapsförgiftning, eller giftstruma. Effekterna av en graviditet, både fysiska och psykiska, är omöjliga att sia om på förhand.

Feministiskt initiativ har förståelse för den smärta som ofrivillig barnlöshet innebär. Denna längtan får dock inte inskränka mänskliga rättigheter. Feministiskt initiativ anser att varken kvinnors kroppar eller barn är handelsvaror.

- 49 Fi ska verka för att surrogatmödrskap inte ska vara tillåtet i Sverige.
- 50 Fi ska verka för att kvinnors fulla beslutanderätt över sin egen kropp säkerställs, inklusive rätten till abort.
- 51 Fi ska verka för att Sverige motverkar den globala industri som är surrogatmödrskap samt all form av handel med kvinnors kroppar och med barn.
- 52 Fi ska verka för att Sverige motverkar den globala industri som är surrogatmödrskap samt all form av handel med kvinnors kroppar och med barn.

G. Kvinnofrid, mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

Frihet från våld är en grundläggande mänsklig rättighet. Det yttersta ansvaret för säkerställandet av denna rättighet har staten. Våld i nära relationer handlar i huvudsak om mäns våld mot kvinnor och barn och är i Sverige och globalt ett omfattande folkhälsoproblem, och säkerhetsproblem med stora samhällsekonomiska konsekvenser. Detta slags våld skördar fler dödsoffer varje år än alla världens väpnade konflikter tillsammans. För Sverige, som inte har haft krig inom landets gränser på århundraden, är mäns våld i nära relationer det reella säkerhetsproblemet. Mäns våld mot kvinnor är även ett grundläggande demokratiproblem. Kvinnors rädsla för våldtäkt begränsar rörelsefriheten i det offentliga rummet. Hat och sexualiserade hot mot kvinnor som tar plats i offentligheten, inte minst mot feministiska skribenter och politiker, syftar att tysta, underordna och marginalisera. Feministiskt initiativ ser allt detta våld som varken naturligt eller ofrånkomligt utan ansluter sig till den globala rörelse som arbetar för ett upphörande av våldet.

Feministiskt initiativ arbetar för allas mänskliga rättigheter. Människors livsvillkor formas i skärningspunkten för flera olika maktstrukturer. De flesta av oss är privilegierade i vissa avseenden men underordnade i andra. Våldet tar sig många olika uttryck och brottsoffer har skilda behov, handlingsutrymme och möjligheter att få sina upplevelser bekräftade. Makt relaterad till funktionalitet, klass, könsidentitet, rasifiering, sexualitet och ålder spelar en central roll. Ett sådant mer nyanserat maktperspektiv kallas ibland intersektionellt perspektiv. Omständigheter som missbruk, fattigdom, psykisk ohälsa och förtryckande normer av varierande slag kan också ha betydelse för hur våldet möjliggörs, förstås och hanteras av samhället. Kön är inte alltid den avgörande förklaringen till en individs makt och möjligheter, men ifråga om våldsutövande finns en tydlig koppling.

G.1 Maskulinitet och våld

Av det totala våldet i Sverige och världen är män till mer än nittio procent förövare, men medan män dessutom oftare utsätts för våld i offentliga miljöer, utgörs grövre våld i nära relationer till allra största delen av mäns våld mot kvinnor och barn. Kvinnors våld mot män förekommer, men är ytterst sällan grovt fysiskt våld. Den viktigaste övergripande förklaringen är strukturell snedfördelning av makt och resurser i huvudsak kopplad till kön. Strukturerna bärs upp av normer om manlighet där rätten att utöva kontroll utgör en viktig del. Maskulinitet, det vill säga vad vi förknippar med män och manlighet, är historiskt föränderligt och styrs inte av biologiska förutsättningar, utan av tolkningar och förväntningar – kulturella normer och strukturella villkor. Genom västerländska historien har män och maskulinitet fått representera det mänskliga, medan kvinnor och det vi betraktat som feminint i bästa fall setts som ett komplement till, men ofta underordnats "det manliga". Rasifiering och social exkludering är centralt i de processer som ger vissa maskuliniteter högre status än andra.

Könsmaktens ordning är en övergripande, global struktur som innebär att män som grupp är överordnade kvinnor som grupp. Det betyder inte att alla män har mer makt än alla kvinnor i alla situationer. Alla kan vara underordnade i en mening och samtidigt överordnade över någon annan. Men det är viktigt att se att det finns en struktur som ger fördelar till män just för att de är män, och att denna struktur skär igenom alla samhällsklasser. Våld finns inom alla samhällsklasser och kan inte endast förklaras utifrån knappa resurser.

Sedan sent 1990-tal finns officiellt i Sverige en etablerad förståelse av mäns våld mot kvinnor som samhällsproblem. En rad statliga initiativ har tagits för att möta problemet, bland annat införandet av brottsrubriceringarna grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Med utgångspunkt i forskning om våld i nära relationer, var dessa nya brott avsedda att fånga ett systematiskt förtryck, där de enskilda våldshändelserna isolerade var för sig inte behövde vara allvarliga, men sammantagna visade ett mönster av kontroll och grov kränkning. Utvärderingar visar att lagen inte implementerats enligt lagstiftarens intentioner, då fokus inte sällan läggs på enskilda händelser, som avfärdas om de inte var för sig kan karaktäriseras som grov misshandel. Dessutom innebär lagstiftning inom andra områden, som utlänningslagen (se G.3) och familjerätt (se G.5), att motstridigheter uppstår och att skyddet mot fortsatt våld kan prioriteras bort. Arbetet mot våld behöver utvecklas inom många områden.

- 1 Fi ska verka för att det våldspreventiva arbetet utvecklas i Sverige och att fokus riktas mot kopplingen mellan maskulinitet och våld samt med tydliga intersektionella perspektiv.
- 2 Fi ska verka för att våldspreventiva metoder så långt som möjligt ska vara baserade på de metoder som enligt utvärderingar visat bäst resultat.
- 3 Fi ska verka för att polis och rättsväsende ges fortbildning i kvinnofrid och våld i nära relationer utifrån intersektionella perspektiv.
- 4 Fi ska verka för att skyddet för personer som utsätts för hot om våld ska stärkas, genom att efterlevandet av kontaktförbud skärps. För förövare som dömts till kontaktförbud för våld mot partner ska fotboja utfärdas och den drabbade får frivilligt använda ett armband med ett larm, kopplat till polisen, som utlöses av fotbojan.
- 5 Fi ska verka för att brottsrubriceringarna grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning i större utsträckning tillämpas så som var tänkt när de infördes.
- 6 Fi ska verka för att överträdelse av kontaktförbud, skadegörelse, förföljelse och övergrepp i rättssak ska kunna ingå i brottet grov kvinnofridskränkning.
- 7 Fi ska verka för att straffet för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning höjs till minst ett år. Förövare som nekar eller avbryter erbjuden behandling bör få sitt straff förlängt, särskilt om förövaren har minderåriga barn.
- 8 Fi ska verka för att dömda våldsförövare som har vapenlicens fråntas denna.

G.2 Socialtjänstens och kvinno- och tjejjourernas roller

En stark kvinnorörelse har sedan 1970-talet svarat på samhällets bristande stöd till brottsoffren med utveckling av skyddade boenden, stöd och kamp för förbättrade lagar och praxis. Länge var all denna verksamhet helt ideell och samhället såg våldet som en privatsak. Jourerna är ännu beroende av ideella krafter och tillfälliga projektmedel, men har idag ett starkare offentligt stöd och har genomgått en professionaliseringsprocess. Tjejjourer har funnits sedan mitten av 1990-talet och erbjuder oftast inte skyddat boende, men däremot stödsamtal – via mejl, chatt, telefon och personliga möten – samt arbetar ofta förebyggande med workshops, sommarläger, skolinformation och samtalsgrupper. De senaste åren har vi även sett en framväxt av killjourer och ungdomsjourer för alla kön och könsuttryck.

Kvinnojouerna har som opinionsbildare spelat en avgörande roll i kampen för att få våld i nära relationer etablerat som ett samhällsproblem som det krävs gemensamma krafter för att möta, och räddat många enskilda liv. Inte minst har de jourer som har beredskap och kompetens att skydda kvinnor utsatta för våld i namn av heder en avgörande roll för brottsoffren. Dessa kvinnor utsätts för ett kollektivt hot, kan ha svårare att få stöd av myndigheter, samtidigt utsätts för rasism och ha få alternativa möjligheter till skydd (se vidare G.4). Att kvinnojouerna inte är myndigheter och att personal och ideella inte har anmälningsplikt är en viktig förutsättning för etablerandet av förtroendefulla relationer med de stödsökande, och därmed för kvaliteten. Stödet behöver dock bli mer långsiktigt, då många efter den akuta fasen återvänder till en våldsamt relation eller till sin familj. Socialtjänstens stöd behöver på flera sätt bli mer utvecklat, långsiktigt och heltäckande. Trycket på kvinnojouerna har ökat dramatiskt de senaste åren. Mer än hälften av alla kvinnor som söker skydd nekas på grund av platsbrist.

- 9 Fi ska verka för att alla kvinnojourer, tjejjourer, killjourer och ungdomsjourer som uppfyller socialstyrelsens kvalitetskriterier garanteras statligt ekonomiskt stöd till basverksamhet, hyra och andra löpande kostnader samt lön för minst 2-3 heltidsanställda (beroende på omfattning av verksamhet). Särskilt skyddade boenden behöver ges stöd att expandera.
- 10 Fi ska verka för att personal och alla ideellt verksamma vid jourerna har tillgång till handledning av professionella med adekvat högskoleutbildning.
- 11 Fi ska verka för att socionomutbildningen ska lägga större tonvikt på kunskap om kvinnofrid, våld i nära relationer, inklusive samkönade sådana, våld i hederns namn samt om bemötande, skydd och stöd till våldsutsatta. Att fortbildning ges till de socionomer och andra som arbetar inom området, men har bristande kunskap.
- 12 Fi ska verka för att kommuner tvingas erbjuda tillgång till skyddade boenden i hemkommunen eller annan kommun. Denna skyldighet är redan lagstadgad, men uppfylls inte, varför sanktioner bör övervägas.

G.3 Särskild utsatthet och våld

Våld i samkönade relationer och våld mot äldre är underskattade problem, som ofta faller utanför mer grundläggande, vardagliga, förståelseramar för våld i nära relationer. Det kan därför ta längre tid innan det upptäcks. Fördomar kan begränsa det stöd som ges, om det alls erbjuds. Homosexuella som inte är öppna med sin sexualitet kan särskilt dra sig för att berätta, och ha svårare att bli trodda. Äldre kvinnor är oftare ekonomiskt beroende av sina partners, och har vuxit upp i en tid präglad av starkare normer kring äktenskap och kvinnlig underordning. Hbtq-ungdomar som utsätts för våld i hederns namn är en grupp som nästan är helt osynliggjord, och som samhällliga institutioner ännu saknar kompetens att skydda.

Feministiskt initiativ verkar för en politik som stärker papperslösa kvinnors rättigheter. Kvinnor och barn utan medborgarskap i Sverige befinner sig i en utsatt situation utsätts för förtryck och våld i stor omfattning då förövare ofta utnyttjar det faktum att de inte kan söka hjälp från myndigheter i fruktan för utvisning. Mänskliga rättigheter och frihet från våld och förtryck måste alltid vara utgångspunkten i politiken.

Relationer mellan människor med skillnader i makt, resurser och livsvillkor behöver inte alltid vara problematiska och innebära konsumtion och förtryck, utan kan bygga på kärlek och respekt. Vi ser dock med oro en systematisk så kallad fruimport, som innebär att fattiga kvinnor som inte är svenska medborgare på grund av tvåårsregeln kan utnyttjas och misshandlas för att sedan kastas ut och bytas ut innan två år passerat. Tvåårsregeln innebär att de som har kommit till Sverige på grund av anknytning, som äktenskap, inte får fortsatt uppehållstillstånd om en skilsmässa genomförs inom två år. Vissa män konsumerar på detta sätt ett antal kvinnor, utan att samhället reagerar. Kvinnans möjligheter att stanna i Sverige eller att få stöd är begränsade, då samhället skapat ett beroendeförhållande gentemot den svenska parten. Fenomenet är ett uttryck för hur rasism och sexism inte sällan samspelar och förstärker varandra. Regeln ger uttryck för en människosyn där svenska medborgare ges rätt att utnyttja utländska medborgare, genom att de blir ett bihang till den svenska parten, det drabbar oftast kvinnor.

Personer med fysiska, psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar, psykisk sjukdom och/eller missbruk är överrepresenterade bland våldsutsatta. Av flera anledningar har dessa grupper dessutom än svårare att få stöd. Många har negativa erfarenheter av kontakt med myndigheter och professionella och drar sig för att berätta om övergrepp och annat våld. Väljer de att berätta kan de ha svårare att kommunicera och att bli bemötta på rätt sätt. De ideella kvinnojourerna saknar ofta resurser och ibland kompetens att ta emot våldsutsatta med dessa särskilda behov. Det är heller inte rimligt att begära att ideellt verksamma ska ansvara för stöd och vård till exempelvis våldsutsatta med psykos, tungt missbruk eller utagerande och aggressivt beteende.

- 13 Fi ska verka för ett ökat statligt och kommunalt ansvarstagande för att förebygga våld, liksom för behandling av förövare och stöd till utsatta med alla former av problematik och livsvillkor.
- 14 Fi ska verka för att kommunen ansvarar för samordningen mellan myndigheter i ärenden som rör våld i nära relationer. De våldsutsatta ska inte själva behöva ansvara för denna samordning. Myndigheter måste lära av varandras expertis inom exempelvis funktionshinder, missbruk och särskilda stödbehov.
- 15 Fi ska verka för att tvåårsregeln i utlänningslagen tas bort, då den strider mot kvinnors mänskliga rättigheter.
- 16 Fi ska verka för att kvinnofridslagen ska ha ett företrädare framför utlänningslagen. Papperslösa kvinnor som utsätts för hot, misshandel, utpressning, trakasserier eller sexuella övergrepp ska fredas och garanteras skydd i samband med brott.
- 17 Fi ska verka för att information om mänskliga rättigheter och svensk kvinnofridslagstiftning/fridslagstiftning förmedlas till delaktiga parter i så kallad kärleksinvandring.
- 18 Fi ska verka för att information om mänskliga rättigheter och svensk kvinnofridslagstiftning/fridslagstiftning inkluderas i SFI-utbildningen. Alla ska ha kunskap om sina rättigheter och vart man kan vända sig för att få skydd och stöd.

G.4 Våld och förtryck i hederns namn

Allt våld måste förebyggas och bekämpas, oavsett vilket uttalat motiv förövaren har. Frihet från våld och rätten att bestämma över sin egen kropp är en grundläggande mänsklig rättighet som måste säkras oavsett hur våldet

tar sig uttryck. Med rätt insatser och en långsiktig politik som främjar jämlikhet, delaktighet och mänskliga rättigheter kan alla former av förtryck motverkas. Förtryck i namn av heder har inte sin grund i någon enskild religion. Hela länder eller folkgrupper präglas inte av dessa normer. Det är heller inte väsensskilt från annat förtryck där maktordningarna kön, sexualitet, släktskap och ålder samspelar och är centrala.

Både kvinnor och män kan såväl delta i, som själva utsättas för förtryck i namn av religion eller heder. Många i Sverige lever med normer som innebär begränsningar av rätten att själv bestämma över sin sexualitet och val av partner. Familjens heder anses enligt dessa normer vara överordnad individens frihet och kopplas till särskilt flickors och kvinnors påstådda eller faktiska sexuella beteende. Kraven på de unga kvinnornas oskuld är en nyckelfråga, men unga män förtrycks också, exempelvis genom att tvingas delta i förtrycket av sina systrar och likaså hbtq-personer. Social exkludering och rasifiering är en del av problemet, men möjliga att motverka med rätt politik.

Feministiskt initiativ vill kriminalisera barn- och tvångsäktenskap. För att kunna förebygga dessa brott, följa upp vad som hänt och hämta hem en ungdom som inte kommit tillbaka till skolan efter sommaren utan gifts bort utomlands, behöver polis och socialtjänst mer resurser och utarbeta tydliga strategier. Vi sätter brottsofferperspektivet i fokus och vill att insatserna utformas i nära samverkan med den våldsutsatta och eventuell kvinnojour eller liknande organisation. Hotas den utsatta av fler än en person måste riskbedömningen bli en annan. Förtryckets kollektiva karaktär innebär utmaningar för rättsväsende och för socialtjänstens familjeorienterade arbetssätt.

Vi är kritiska till att i brottsbalken instifta en särskild brottsrubricering för hedersrelaterat våld. Vi vill noga utreda och överväga om inte redan existerande brottsrubriceringar som grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning räcker, när våldet ingår som en del i ett systematiskt förtryck av upprepade hot, våldshandlingar och kränkningar. Som nämnts i ett tidigare avsnitt (F.1) vill vi se en skärpning av straffet till minst ett år, inte minst för att ge brottsoffren bättre möjligheter till återhämtning och att bygga upp sitt liv på nytt. Våld med så kallat hedersmotiv är inte nödvändigtvis ett grövre brott än annat våld med liknande mönster av disciplinering och upprepade kränkningar. Med en särskild brottsrubricering riskerar vi däremot svåra gränsdragningsproblem, större rättsosäkerhet och att ytterligare förstärka den rasism som redan nu finns i rättssystemet.

Förbättringar inom rättsväsende och ökade resurser till jourerna och socialtjänsten ska även komma utsatta för detta slags våld till del. Ökade resurser till skolans elevhälsa ska främja ungas möjligheter att få sina svårigheter hemma uppmärksammade. Idag finns en större beredskap att ge skydd från fortsatt våld. Insatserna är dock inte tillräckliga. De utbildningssatsningar som genomförts har också i många fall överbetonat endimensionella kulturella förklaringar till just hedersrelaterat våld, med en tendens att förstå kultur som något statiskt. Detta har gett näring åt nationalistiska uppfattningar om att förtryckande kulturella uttryck endast finns hos "de andra".

Debatten rör sig nu bort från polariseringen mellan de som vill förstå våld i nära relationer inom ramarna för så kallad "hederskultur", och de som hävdar en ensidig könsmaktsförståelse, i riktning mot de nyanserade analyser som finns inom aktuell forskning. Varken kultur eller könsförtryck räcker som enskilda förklaringar. Våld måste förstås i sitt sammanhang, i relation även till makt kopplad till ekonomiska resurser och social position, rasifiering med mera. Att vara ekonomiskt beroende av förövaren, att inte känna till sina rättigheter eller relevant lagstiftning, att samtidigt utsättas för rasism i kontakter med myndigheter och så vidare begränsar möjligheterna till frihet från våldet.

Feministiskt initiativ anser att det är av yttersta vikt att synliggöra alla berättelser om våld och förtryck. Sociala och rättsliga myndigheter behöver öka sina kunskaper om att våldet tar sig olika uttryck och få tillräckligt med resurser för att ge ett fullgott skydd och stöd. När stora delar av en familj, skola, samhälle eller bekantskapskrets godkänner eller deltar i förtrycket krävs riskbedömningar och åtgärder som tar hänsyn till detta.

- 19 Fi ska verka för att möjligheten till dispens för att ingå äktenskap för personer under 18 år tas bort.
- 20 Fi ska verka för att kriminalisera barn- och tvångsäktenskap
- 21 Fi ska verka för att polis och socialtjänst får ökade resurser att förebygga och utreda risker för barn- och tvångsäktenskap, samt i förekommande fall hämta hem och skydda brottsoffer och ställa förövare inför rätta.
- 22 Fi ska verka för att relevanta professionella som pedagoger, elevhälsopersonal, kuratorer på ungdomsmottagningar, polis och utredare inom sociala barnavården ges fortbildning om förtryck i namn av heder och religion, ur intersektionella perspektiv, inklusive riskbedömning.

- 23 Fi ska verka för att skolans uppdrag för att säkerställa alla barns rättigheter utvecklas och tillämpas. I uppdraget ska ingå att informera alla barn, unga och föräldrar om deras rättigheter.
- 24 Fi ska verka för att barn och ungdomar som är utsatta för våld och förtryck i namn av heder ska erbjudas möjlighet att byta skola.

G.5 Direkt och indirekt våld mot barn

Vart tionde barn uppskattas i Sverige uppleva våld i hemmet, och vart tjugonde barn upplever detta våld ofta. Män står för majoriteten av också det direkta våldet mot barn, inte minst vad gäller det grova våldet. Statistiskt finns även ett starkt samband för barn mellan att uppleva en pappas våld mot en mamma och att själv utsättas för direkt våld och sexuella övergrepp. Våld mot barn är alltid oacceptabelt, oavsett vem som är förövare. Avgörande för att barnen ska kunna läka psykiskt är att våldet och hoten och rädslan för ytterligare våld får ett slut. Många kvinnor som lämnar en våldsamt relation blir fortsatt utsatta för hot, trakasserier och fysiskt våld. Våldsamma mäns tillgång till sina barn är en viktig anledning till att våldet kan fortsätta. Umgänget beskrivs i lagtexten (FB 6 §) som en rättighet för barnet, men blir i praktiken en rättighet för umgängesföräldern. För många står valet mellan att skydda sina barn från risken för fortsatt våld vid umgänge och att riskera att betala vite och att bli av med vårdnaden, om umgänget inte kan komma till stånd. Påtvingat umgänge med en förälder som barnet upplever som förövare försvårar för barnet att tillgodogöra sig behandling. Barnen behöver vidare rätt stöd att bearbeta sina upplevelser.

- 25 Fi ska verka för att en person som har kontaktförbud inte samtidigt ska ha möjlighet till umgänge med den skyddades och sina gemensamma barn, så som idag.
- 26 Fi ska verka för att gemensam vårdnad efter separation ska vara möjligt mot en förälders vilja endast i undantagsfall och efter en ordentlig riskbedömning. Finns substantiella tecken på våld eller övergrepp ska gemensam vårdnad i princip vara utesluten.
- 27 Fi ska verka för att det inte ska vara möjligt att tvinga barn till boende hos eller kontakt med en förälder mot barnets uttryckliga vilja, oavsett om brott har styrkts eller inte.
- 28 Fi ska verka för att umgängesarrangemang med en våldsamt förälder som barnet ändå vill ha kontakt med ordnas på ett sätt som är säkert för den våldsutsatta och barn. Endast närvaro av en okvalificerad kontaktperson utan möjlighet att vid behov ingripa är en otillräcklig säkerhetsåtgärd.
- 29 Fi ska verka för att alla utredare i familjerättsärenden och barnavårdsärenden ges fortbildning om kvinnofrid, våld i nära relationer, bemötande och metoder att samtala med barn.
- 30 Fi ska verka för att stöd och behandling till barn som upplevt våld utvecklas och expanderar. Att satsningar på BUP och annan kvalificerad verksamhet att ta emot dessa barn, som idag ofta nekas behandling på grund av resursbrist, prioriteras.

G.6 Könsstympling

Mer än 130 miljoner kvinnor i världen är könsstympade och fortfarande utförs omkring tre miljoner könsstymplingar årligen (WHO 2011). Övergreppet är en form av våld som begås mot flickor och kvinnor, ofta med syftet att kontrollera kvinnans kropp och sexualitet. Könsstympling står i strid med mänskliga fri- och rättigheter och har negativa konsekvenser för flickors och kvinnors hälsa.

Könsstympling förbjöds i svensk lag år 1982. Sedan 1999 kan personer också dömas för könsstymplingsbrott i Sverige, även om brottet begåtts i länder där det inte är straffbart. I Sverige bedrivs dock inte längre något aktivt arbete för att förebygga könsstympling. Mer kunskap krävs i såväl utbildningsväsendet som inom hälso- och sjukvården och föreningslivet. Trossamfund bör tydligare involveras då de kan ha en central roll i arbetet mot dessa övergrepp. Feministiskt initiativ vill att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram en ny handlingsplan för att förebygga och bekämpa könsstympling i Sverige. Möjligheten att förlänga preskriptionstiden för könsstymplingsbrott bör dessutom ses över, så att man också i vuxen ålder ges möjlighet att anmäla brott man utsatts för som barn. Eftersom det i dag inte görs några kartläggningar om förekomsten av könsstympling i Sverige bör man också genomföra en större kartläggning liksom en riskbedömning utifrån evidensbaserad forskning på området. Samtidigt är det viktigt att arbetet mot könsstympling utgår från ett

antirasistiskt perspektiv och inte inskränker flickors och kvinnors kroppsliga integritet som omotiverade tvångsundersökningar.

Feministiskt initiativ anser inte att omskärelse av pojkar är könsstympning, men motsätter sig omskärelse av icke medicinska skäl av pojkar under 18 år.

- 31 Fi ska verka för att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram en ny handlingsplan mot könsstympning, med fokus på förebyggande insatser.
- 32 Fi ska verka för att preskriptionstiden för könsstympningsbrott ses över.
- 33 Fi ska verka för att Sverige intensifierar arbetet mot könsstympning såväl nationellt som internationellt.

G.7 Våldtäkt och sexuella övergrepp

Tiden är inne för ett paradigmskifte vad gäller samhällets syn på sexualitet och kroppslig integritet. Dagens sexualbrottslag kräver att tvång ska ha förekommit för att en våldtäkt ska räknas som våldtäkt. Lagen medför på detta sätt en syn på kvinnor som sexuellt tillgängliga så länge de inte gör fysiskt motstånd. Detta synsätt är inte förenligt med ett demokratiskt samhälle där människans rätt att bestämma över sin sexualitet och kroppsliga integritet värnas. Det är hög tid att införa en lag som grundar sig i att bristen på frivilligt deltagande ska avgöra ansvaret för våldtäkt. Feministiskt initiativ tar således ett steg längre än att förespråka en samtyckeslag och menar att sex bygger på frivilligt deltagande snarare än samtycke eller tillåtelse till sex.

Enligt Brottsförebyggande rådet begås cirka 30 000 våldtäkter varje år i Sverige gällande personer över 15 år. Ungefär en tiondel av alla fall anmäls. Mindre än en femtedel av anmälningarna leder till åtal och av dessa leder en ytterst liten del till fällande dom. Många flickor, kvinnor, pojkar, män och andra som utsätts för våldtäkt låter bli att anmäla av rädsla för att inte bli trodda. Statistiken visar också att chansen att få upprättelse är låg. Många våldtäktsoffer skäms över det som hänt och tar själva på sig skulden.

För att komma till rätta med såväl den låga anmälningsstatistiken som den låga andelen fällande domar bör bemötandet av de som utsätts för våldtäkt förbättras liksom kvaliteten på förundersökningarna höjas. Insatser bör riktas mot obligatoriska utbildningar om genusperspektiv, hbtq-perspektiv och mäns våld mot kvinnor inom såväl polis- och rättsväsende som inom skolundervisningen.

Förekomsten av och synen på våldtäkt hänger ihop med föreställningar kring kön, makt, sexualitet och våld. Förväntningar på könen är mycket olika i frågor som rör sexualitet. Män och killar förväntas vara sexuellt aktiva och dominanta och gärna ha många partners. Kvinnor och tjejer förväntas däremot hålla på sig och vara svårövertalade för att inte få så kallade "hora-rykten". Det finns också föreställningar om att man måste "ställa upp" på sex i en relation, även när man inte känner för det (så kallat tjat-sex). Detta i kombination med sexuella trakasserier, objektifiering av kvinnokroppen i media och pornografi, förekomsten av skällsord som hora och fitta i skolan etc. är vardagliga uttryck för ett ojämställt samhälle och påverkar hur vi ser på kön och sexualitet. För att förändra föreställningar och praktiker kopplade till sexualitet och våld behöver normer kring kön utmanas och gamla föreställningar och fördomar ersättas med jämställda värderingar.

Frågan om våldtäkt betraktas ofta som ett folkhälsoproblem, vilket innebär att maktanalysen till stor del försvinner. Våldet kopplas alltför ofta till individuella förklaringsmodeller som fokuserar på biologi, "otyglad manlig sexualitet", personlighetsstörningar, alkohol och droger. Precis som våldtäkt och sexuellt våld som strategi mot kvinnor i krig och konfliktråden runt om i världen, handlar sexuellt våld mot kvinnor i Sverige om maktutövande. Sammanhanget och övergreppen ser oftast helt annorlunda ut här än i krigssituationer, men att det handlar om en väsensskildhet stämmer inte. Det handlar även i Sverige om att utöva makt genom att våldföra sig på kvinnors kroppar, även om majoriteten av våldtäkterna i Sverige begås inomhus och av en närstående, bekant, eller tillfälligt sällskap. Läs mer om våldtäkt och sexuellt våld i krig i avsnitt M.2 Konflikthantering och fredsbyggande.

Ytterst kan våldtäkt även förstås som ett demokratiproblem genom att hotet om att utsättas för våldtäkt begränsar många kvinnors vardag och inskränker deras rörelsefrihet. På detta sätt handlar förekomsten och hotet om våldtäkt om människors skilda handlingsutrymme, medborgarskap och frihet.

- 34 Fi ska verka för en ändring av lagen om våldtäkt så att brist på frivilligt deltagande konstituerar brottet.
- 35 Fi ska verka för förbättrad sexualundervisning och utbildning i genusperspektiv i skolan.

- 36 Fi ska verka för att personer som utsatts för våldtäkt ska erbjudas kostnadsfri rådgivning av en advokat.
- 37 Fi ska verka för att polisen ska bli skyldig att anmäla behov av målsägarbiträde.
- 38 Fi ska verka för att väntetiden i domstolar minskas.
- 39 Fi ska verka för att utbildning i genusperspektiv för polis, åklagare och domare ska vara obligatoriskt.

G.8 Prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Handeln med människor för sexuella ändamål är vår tids slavhandel. Enligt FN:s beräkningar förs över två miljoner människor över nationsgränserna varje år i syfte att utnyttjas för sexuella ändamål, varav 85 procent är kvinnor och flickor. Global orättvisa och fattigdom är en grundläggande orsak till människohandel och prostitution, därför måste en feministisk kamp mot människohandel gå hand i hand med kampen mot fattigdom och global ojämlikhet. Bakgrunden till att människor hamnar i prostitution kan vara fattigdom, tvång och hot, missbruk eller självskadebeteende. Prostitution och människohandel för sexuella ändamål är en form av våld och ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Arbetet för att minska prostitutionen måste tydligare inriktas på att minska efterfrågan och att kraftfullt avvisa idén om mäns rätt att konsumera och exploatera kvinnors, transpersoners, barns och andra mäns kroppar. I Sverige har det på senare år kommit att bli något vanligare att pojkar och män säljer sex, än flickor och kvinnor. Kunderna är fortfarande till allra största del män. Den svenska staten måste ta ett betydligt större ansvar i denna fråga.

Feministiskt initiativ vill inrätta ett nationellt kunskaps- och resurscenter mot sexköp och människohandel. Centret ska få i uppdrag att 1) Stärka sexköpslagens normerande funktion genom informationsinsatser, utbilda och samverka med alla berörda privata och offentliga aktörer; 2) Ta fram förslag som syftar till att minska mäns efterfrågan på sexuella tjänster; 3) Samordna och utveckla stödet till personer som vill lämna prostitutionen; 4) Fungera som en samordnare i Sverige som ska arbeta för att stötta socialtjänsten i återvändandeprocessen och som har ansvaret för de nödvändiga kontakterna som måste tas med aktörer i transit- och ursprungsländer.

- 40 Fi ska verka för att ett Nationellt kunskaps- och resurscenter mot sexköp och människohandel för sexuella ändamål inrättas.
- 41 Fi ska verka för att kravet på dubbel straffbarhet vid sexköp utomlands tas bort.
- 42 Fi ska verka för att möjligheten för brottsoffer inom prostitution att kräva skadestånd ska utredas och förstärkas.
- 43 Fi ska verka för att konsulat på svenska ambassader i ursprungsländer tillhandahåller information på landets språk om vilka myndigheter och organisationer som erbjuder hjälp om man skulle bli utnyttjad i Sverige.
- 44 Fi ska verka för att de offer för människohandel som vill stanna i Sverige ska få permanent uppehållstillstånd.
- 45 Fi ska verka för att all utsänd personal som ska tjänstgöra utomlands ska gå obligatorisk utbildning om mäns våld mot kvinnor inklusive prostitution och människohandel.
- 46 Fi ska verka för att nationella riktlinjer och tydliga rutiner för återvändande hos ansvariga myndigheter införs såsom till exempel fastställa tydliga riktlinjer om vilken myndighet som ska ha ansvaret för kontakten med brottsoffret, vilken information som ska ges samt hur brottsoffret på bästa sätt förbereds inför ett återvändande till Sverige för rättegång (om personen inte vill stanna i Sverige).
- 47 Fi ska verka för att Sverige aktivt ska verka för införandet av en sexköpslag enligt den svenska modellen inom EU och FN.

G.9 Pornografi och sexualisering av det offentliga rummet

Pornografiska uttryck och sexualisering av det offentliga rummet ökar och finns överallt i vår vardag. Genom ett sexistiskt bildspråk i media och reklam legitimeras och befästs könsnormer och maktordningar i samhället. Varje samhälle som åtagit sig att arbeta för mänskliga rättigheter och jämställdhet bör därför aktivt motverka sexistisk sexualisering och utmana stereotypa föreställningar om kön. FN:s Kvinnokommitté har kritiserat Sverige för den

utbredda sexualiseringen av det offentliga rummet och den ökande mainstreamingen av pornografi i samhället som de menar underminerar kvinnors rättigheter. Att kvinnor i högre utsträckning än män avbildas som sexualiserade objekt kan även förstås som ett demokratiproblem. Sexualisering och objektifiering motverkar principen om människan som ett självständigt subjekt, och kan inskränka kvinnors möjlighet att värna sin kroppsliga integritet.

Pornografi handlar inte alltid om förtryck och exploatering. Feministiskt initiativ är dock kritisk till den globala industri som årligen omsätter mångmiljardbelopp och som är intimt förknippad med människohandel, prostitution, strippklubbar och andra former av sexuell exploatering och som ger uttryck för en patriarkal och nedvärderande kvinnosyn. Jämställdhet kan inte uppnås så länge det är möjligt för män att köpa kvinnors och mäns kroppar genom prostitution, stripp- eller sexklubbar. Sexualisering av det offentliga rummet och pornografiska uttryck påverkar människors syn på kön och sexualitet och förstärker en föreställning om kvinnor som varor som kan konsumeras. Ett exempel på en yrkesgrupp som är utsatt för sexuella trakasserier och övergrepp är hotellstäderskor, som på ett mycket konkret sätt drabbas av porrens direkta påverkan på manliga hotellgäster. Att arbeta mot pornografi och objektifierande framställningar är således en viktig del av ett våldsförebyggande arbete.

- 48 Fi ska verka för att en lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam införs.
- 49 Fi ska verka för att strippklubbar förbjuds.
- 50 Fi ska verka för att hotell ska vara porrfria.
- 51 Fi ska verka för att myndigheter och statliga bolag inför riktlinjer för porrfria hotell, mot porrkonsumtion samt sexköp i samband med tjänsteresa.
- 52 Fi ska verka för att lagstiftningen kring pornografi ses över och att möjligheten att begränsa spridningen av pornografi utreds.
- 53 Fi ska verka för att barn under 18 år inte får utnyttjas i något pornografiskt sammanhang. Lagstiftningen ska ses över och skärpas så att det handlar om faktisk ålder och inte är en bedömningsfråga.

H. Samhällsbyggnad och bostadspolitik

I ett hållbart dynamiskt samhälle planeras boende med sikte på hälsa, trygghet och oberoende. Alla, oberoende av kön, sexuell läggning, trosuppfattning, funktionsduglighet eller etnicitet ska kunna känna sig säkra i sin omgivning. En feministisk politik kräver därför nya normer för bostadsbyggande och samhällsplanering. Nya boendereformer krävs för att bryta mansdominans och det mansberoende som den nuvarande bostadspolitiken skapar. För att alla människors vardagsliv – också kvinnors och barns – ska fungera krävs barn- och äldreomsorg, skolor och mataffärer i närmiljön och en tillfredsställande kollektivtrafik. Feministiskt initiativ verkar för en samhällsplanering utifrån kvinnors möjligheter och villkor. Det kräver en samordnad planering av bostäder, service och arbetsplatser med ett prioriterat kollektivt transportsystem som avsevärt förkortar restider.

Sverige är kraftigt segregerat när det gäller boende. I den allmänna debatten förklaras ofta bostadssegregationen i termer av klasskillnader eller enskilda personers val ”att bo nära sina landsmän”. Det finns en föreställning om att det är de etniska minoriteterna som gör detta val, när studier istället visar att svenskar flyttar från områden som blivit heterogena. Segregationen kan inte kopplas bort ifrån de rasistiska strukturerna som finns i samhället, utan måste ses som resultatet av en strukturell diskriminering av invandrare och personer med invandrabakgrund.

Enligt diskrimineringsombudsmannen (DO) är mörkertalet vad gäller förekomsten av direkt eller indirekt etnisk diskriminering på bostadsmarknaden stort.

Den etniska boendesegregationen kan ses i relation till en diskriminerande arbetsmarknad. De flesta fastighetsägare kräver att bostadssökande har fast anställning och regelbunden lön. Eftersom många invandrade personer, i synnerhet kvinnor, har låga löner, osäkra anställningar eller är arbetslösa utesluts de även från bostadsmarknaden. En diskriminerande arbetsmarknad utvecklar med andra ord bostadsområden organiserade efter etniska principer. Åtgärder mot arbetslöshet bland boende i marginaliserade och stigmatiserade områden måste därför prioriteras.

Detta ska inte ses som en form av positiv särbehandling, utan snarare som en insats mot den negativa särbehandlingen av boende i dessa områden. Feministiskt initiativs förslag syftar till att minska de negativa effekterna som en etablerad positiv särbehandling av majoritetsbefolkningen har för marginaliserade och stigmatiserade grupper.

- 1 Fi ska verka för att 15-minutersprincipen lanseras. Detta gagnar arbete, fritid, samvaro och familjeliv och skapar mindre bidragsberoende. Detalj- och regionplaner samt stadsbildningar ska vila på ett jämställt och resurshushållande samhällsbyggande med en feministisk värdering och analys.
- 2 Fi ska verka för att alla kommuner ska utreda den fysiska verkligheten och i detaljplaneringen arbeta utifrån ett perspektiv där medborgarna, särskilt med kvinnor i åtanke, kan känna sig trygga vid alla tider på dygnet. Alla kommuner ska upprätta en handlingsplan för hur detta ska kunna uppnås.
- 3 Fi ska verka för att alla grupper som förbereder och som tar samhällsbyggande beslut så fort som möjligt ska uppnå en fördelning på 50 procent kvinnor och 50 procent män i olika åldrar. Dessa organ ska ha en bred demokratisk och lättillgänglig remissprocess.
- 4 Fi ska verka för att bryta den patriarkala dominansen avseende den fysiska samhällsplaneringen är ett prioriterat krav för att åstadkomma en rejäl demokratisering av samhällsprocessen och en jämställd, behovsbaserad utveckling.
- 5 Fi ska verka för att infrastrukturen, såsom kommunikationer, energi, vatten och avlopp, ska förvaltas med hänsyn till resurshushållning och ekologi.
- 6 Fi ska verka för att kommunala bostadsförmedlingar återinförs i alla kommuner och att alla personer i kön ska kunna meritera sig till alla lediga lägenheter som annonseras ut.
- 7 Fi ska verka för att allmännyttans kostnadsnivåer och bostadsprogram ska baseras på kvinnors ekonomi.
- 8 Fi ska verka för att förtursansökningar från sociala myndigheter ska ge förtur i bostadskön.
- 9 Fi ska verka för att alla personer som på olika nivåer är involverade i samhällsplaneringen ska tillägna sig baskunskaper i jämställdhet. För detta ändamål ska kurser regelbundet anordnas på central, regional och lokal nivå.
- 10 Fi ska verka för minskade avgasutsläpp, en utbyggd kollektivtrafik och fler och bättre cykelvägar i städerna.

- 11 Fi ska verka för att tillgänglighet integreras helt och fullt från början i all planering. Äldre bebyggd miljö ska anpassas för ökad tillgänglighet.
- 12 Fi ska verka för att samhällsekonomiska uträkningar ska utgå från ett feministiskt, hbtq-, antirasistiskt- och miljöperspektiv samt ska ta hänsyn till funktionshindrades behov.
- 13 Fi ska verka för att alla ska ha möjlighet till utbildning och tillgång till offentlig service samt informationsteknologi oavsett var i landet man väljer att bosätta sig.
- 14 Fi ska verka för att en rikstäckande bostadsvaneundersökning genomförs. Syftet är att skapa förutsättningar för en trygghetsskapande bostadspolitik. Exempel på sådant som ska utredas i undersökningen är flyttningstrender, den dagliga tidsfördelningen i det privata och i det offentliga rummet, kvinnors dagliga planering och utnyttjande av transporter, tillgänglighetsaspekter, etc.
- 15 Fi ska verka för att varje vuxen individ ska ha rätt till en egen bostad till rimlig kostnad. Nya boende- och hyresrättsformer bör utvecklas och moderna kooperativa bosparkassar främjas. Det är särskilt viktigt att se till att lämpliga boendeformer och bostäder för utsatta grupper, såsom psykiskt sjuka och nyanlända flyktingar, finns att tillgå.
- 16 Fi ska verka för fler härbärgen för kvinnor.
- 17 Fi ska verka för andra former av flerboende, det vill säga att flera innehavare kan stå på kontraktet.
- 18 Fi ska verka för att allmännyttan ska vara en förebild och leverera bostaden som en bruksvärdesmärkt produkt: Bra bostad.
- 19 Fi ska verka för prioriterade upplåtelseformer till ungdomar.
- 20 Fi ska verka för ett fast bundet taxeringsvärde från inköpsdagen till försäljningsdagen. Detta för att undvika överraskande höjningar av taxeringsvärden.
- 21 Fi ska verka för att utveckla kooperativa hyresrätter med lokala demokratiska styrelseorgan.
- 22 Fi ska verka för att en flexibel behovsgenererad lägenhetssammansättning utvecklas där lägenheter och rum kan länkas samman på olika sätt. Det kan till exempel handla om att lägenheter byggs så gemensam vårdnad av barn vid skilsmässa underlättas eller att alternativa familjebildningar, innehållande en eller flera familjer, får lämpliga lägenheter.
- 23 Fi ska verka för att blandade och flexibla lösningar vad gäller samhällsplanering utvecklas så att arbetslokaler, service, skolor med mera kan rymmas inom samma närområde, kanske rent av i samma fastighet.
- 24 Fi ska verka för att hyresregleringen utreds och ses över för att den ska hindra diskriminering och att vinsterna återinvesteras i renoveringar av bostadsområden och nybyggnation för låg- och medelinkomsttagare.
- 25 Fi ska verka för att tillsätta en demokratiskt styrd bo- och markkreditbank som har i uppgift att vara huvudaktör i frågor som rör markanvisningar samt främja en kravmärkt bostadspolitik.
- 26 Fi ska verka för att en konsekvensanalys av diskrimineringseffekterna för marginaliserade områden ska göras beträffande beslut i stadsplanering, infrastruktur, kommunikationer, service och så vidare.
- 27 Fi ska verka för sanktionering av hyresvärdar och andra aktörer på bostadsmarknaden för att eliminera möjligheterna att utöva diskriminering utifrån ras/etnicitet.
- 28 Fi ska verka för att nyanlända själva ska få välja var de ska etablera sig. Samhället ska underlätta för dessa grupper att komma in på arbets- och bostadsmarknaden.
- 29 Fi ska verka för en lagstiftning som kraftigt begränsar reklam och istället upplåter plats åt samhällsinformation och kultur på offentliga utrymmen.

I. Kulturpolitik

I ett välfärdssamhälle befinner sig kulturen i politikens centrum eftersom kultur är en självklar och oundgänglig del av det mänskliga livet. Att forma en politik för kulturen är således att forma en politik för livet självt i all dess komplexitet och mångfald. Konsten och kulturen har en av de bärande huvudrollerna i Feministiskt initiativs vision om det jämställda, jämlika och rättvisa samhälle vi vill ha.

Kulturen är det som finns närmast oss i vår vardag, det formar vårt samhälle och oss som individer och samhällsmedborgare. Det är genom kulturen vi bearbetar existentiella frågor och skapar mellanmänniska relationer. Kulturyttringar synliggör olika berättelser och erfarenheter och skapar möjligheter till identifikation och till självreflektion. Kulturen ger oss också verktyg att ifrågasätta, göra motstånd, begrunda, kritisera och förändra samhällets normer och gränser. Kulturens institutioner och mångfald av mötesplatser rymmer det offentliga samtalet och är demokratis vagg och verktyg. Kulturens fria uttryck är därför en förutsättning för demokratin.

Det faktum att män är överrepresenterade inom kulturens alla områden innebär att kvinnors berättelser, erfarenheter och uttryck förblir underrepresenterade. Både historia och nutid präglas av osynliggörandet av kvinnor, hbtq-personer, personer med funktionsnedsättningar, rasifierade grupper och nationella minoriteter. Feministiskt initiativ anser att den rådande könsmaktsordningen, heteronormen, den strukturella rasismen och klasstillhörighet begränsar det fria uttrycket genom att undertrycka, nedvärderar berättelser och erfarenheter samt ger inte alla lika möjlighet att delta i det offentliga samtalet. Vi anser att ett jämställt och jämlikt kulturliv i sig är ett kvalitetskriterium.

Kulturens former och uttryck är ett ätt språk, ett sätt för mänskligheten att kommunicera, som vi alla har lika rätt att ta del av, lära och använda efter förmåga. Oberoende av till vilken verklighet vi föds finns kulturen som grund för varje människas fostran, möjlighet till utveckling, utbildning och fortbildning. Varje människa har rätt att oavsett kön, klass, sexualitet, funktionalitet, etnicitet eller ålder ges plats och möjlighet att genom kulturens uttrycksformer lära och utvecklas under hela sin levnad. Vi har alla rätt att skapa, gestalta, uttrycka och förmedla våra personliga berättelser, åsikter, erfarenheter och frågeställningar. Vi har alla rätt att ta del av andra människors uttryck, det ger oss en djupare förståelse för människors olika synsätt, livsvillkor och erfarenheter.

Kulturen är en av våra viktigaste näringar, dess industrier tillhör numer en av de starkaste motorena för tillväxt både lokalt och globalt. Den ökade ekonomiseringen och instrumentaliseringen av kulturen är en del av vår samhällsutveckling. Vi ska inte bortse från de positiva effekter det medför t.ex. särskilda satsningar på kultur inom vården, skolan och kultur som regional och kommunal utveckling, men vi måste samtidigt med stor tydlighet värna det fria oberoende konstnärliga skapandet som utgör kärnan i de kulturella uttrycken och dess verksamheter. För att det ska lyckas måste det ekonomiska systemet inkorporera kulturens villkor. Det kräver oberoende grundfinansiering, nya affärsmodeller och andra sätt att mäta tillväxt och bärkraft. Armlängds avstånd i all offentlig finansiering av kultur är självklart såväl som att de professionellt yrkesverksamma inom kulturens område kan försörja sig och erhålla social trygghet genom utfört arbete.

1. Fi ska verka för att kulturen genomsyrar alla de övriga politikområdena.
2. Fi ska verka för att kulturens offentligt finansierade institutioner målmedvetet arbetar internt och externt för ett jämställt innehåll och utbud samt aktivt arbetar för att ge röst och delaktighet åt marginaliserade grupper och uttryck.
3. Fi ska verka för att statligt finansierade kulturinstitutioners uppdragsbeskrivning innehåller krav på såväl könsmakts-, hbtq-, funktionalitets- och antirasistiska perspektiv.
4. Fi ska verka för en jämn könsfördelning vid tillsättning av ledande befattningar vid statligt finansierade kulturinstitutioner, t.ex. genom kvotering.
5. Fi ska verka för att kulturens kommunalt och regionalt finansierade institutioner följer statligt ingångna avtal och riktlinjer upprättade mellan sig och kulturens professionella yrkesutövare.
6. Fi ska verka för gratis entré på statliga institutioner och museer.
7. Fi ska verka för att arbetet med att bevara vårt kulturarv görs med utgångspunkt i jämställdhet, normkritiska perspektiv, mångfald och samtid.
8. Fi ska verka för att stärka biblioteken som mötesplats och grund för det demokratiska samtalet.
9. Fi ska verka för att genom folkbildningen stärka alla medborgarnas möjligheter att på lika villkor ta del av kultur i alla dess former samt vara medskapande inom kulturens alla yttringar.

10. Fi ska verka för att stärka kulturen som ämne inom hela utbildningsväsendet samt öka tillgången på kulturskolor och konstutbildningar.
11. Fi ska verka för att öka tillgången på kulturens öppna arenor och mötesplatser såsom ateljéer, verkstäder, replokaler, scener, mötesplatser, caféer och gallerier.
12. Fi ska verka för att olika kulturyttringar får större utrymme i det offentliga rummet samt att konstnärer ges mer inflytande i stadsplaneringsfrågor.
13. Fi ska värna armlängds avstånd, genom offentlig finansiering öka tillgången på fria medel till kulturen och stärka de offentligt finansierade strukturer som värnar konstens egenvärde och oberoende.
14. Fi ska värna och stärka konstnärers yrkesprofessionella organisationer och centrumbildningar.
15. Fi ska verka för att den individuella visningsersättningen (IV) för bildskapare, formgivare, konsthantverkare och tecknare räknas upp till samma nivå som för skapare inom litteratur och musik.
16. Fi ska verka för att stärka förutsättningarna för de kulturella kreativa näringarna utifrån branschernas egna villkor.
17. Fi ska verka för att göra konstinköp avdragsgillt för företag.
18. Fi ska verka för att harmonisera momsbeloppen inom kulturområdet.
19. Fi ska söka nya ekonomiska långsiktigt hållbara lösningar inom trygghetssystemen för de professionella kulturutövarna.
20. Fi ska undersöka förutsättningarna för att skattebefria inkomster upp till 100 000 kr inom det professionella kulturlivet.
21. Fi ska verka för att lösningar utvecklas för att ersättning för upphovsrätt sker på ett sätt som frigör verk för visning, delning och omtolkning.
22. Fi ska verka för en hållbar och långsiktig finansieringsform som stärker public services möjligheter att fullfölja och utveckla sitt uppdrag.

I.1 Makt och media

Media har stor makt och inflytande över hur vi uppfattar vår omvärld. Bilden av världen och av oss själva formas av de berättelser och bilder media levererar, definierar som normalt och värt att sträva efter. Berättelserna om kvinnor och män är som gjutna i cement i media och en vit manlig, heterosexuell norm genomsyrar mediebranschen, dess innehåll och tilltal.

Rådande patriarkala maktförhållanden i samhället blir också tydliga i medievärlden, i allt från medieäggande och styrelserepresentation till presstöd, distribution, innehåll och tilltal. Kvinnor är underrepresenterade i medieföretagens styrelser. Även distributionen av tidskrifter till återförsäljare är ett stort problem för små tidskrifter, eftersom distributionen sköts av två företag som sätter priserna och bestämmer förutsättningarna. Detta begränsar den yttrande- och tryckfrihet vilken ett demokratiskt samhälle vilar på. Medierna är dessa frihetens arenor. Alla röster har idag inte tillträde till dessa forum. Strukturellt underordnade grupper berättelser osynliggörs i det offentliga samtalet. Feministiskt initiativ ska verka för att en kritisk diskussion om media, medias makt och medias betydelse för jämställdheten.

Ny teknik har gjort det möjligt för kultur och information att sprida sig utan dessa mellanhänder. Detta skapar möjlighet för normkritisk och marginaliserad kultur att distribueras. Vi vill bejaka möjligheten i teknik för icke-kommersiell fildelning och anser att icke-kommersiellt inhämtande, nyttjande och spridning av kultur ska vara lagligt. Vi vill även främja utvecklingen av lagliga, billiga och smidiga alternativ som innebär att de som skapar kultur, skriver musik, gör film, osv. får betalt för sitt arbete.

Upphovsmän, mediaföretag och internetleverantörer bör ta ett större ansvar för att bilda gemensamma lättanvända lösningar för ersättningssystem. Tekniska lösningar t.ex. i form av digitala bibliotek kan kombineras med ersättningssystem till upphovsmännen/kvinnorna.

23. Fi ska verka för att en kritisk diskussion om och analys av media och medias makt ingår i samhällsundervisningen i grund- och gymnasieskolan.
24. Fi ska verka för att konkurrenssituationen i distributionsledet ska utredas.
25. Fi ska verka för att det inrättas ett genusgranskningsråd. Rådet ska granska och kartlägga genuskildringar i media ur ett demokratiperspektiv med utgångspunkt i klass, etnicitet, sexualitet,

ålder med mera. Rådet ska också sammanställa underlag och information till exempelvis skolor, utbildare och föreningar.

I.2 Sport och fritid

Idrotten är Sveriges största folkrörelse, med över 20 000 föreningar och drygt tre miljoner medlemmar. Den största andelen medlemmar är barn och ungdomar. Därmed är idrotten också en viktig faktor i många unga människors identitetsskapande process. Ledare och tränare har, som auktoriteter och förebilder, ett stort ansvar och en viktig uppgift, då de medverkar till att skapa nivåer för vad som är ett acceptabelt beteende. Deras roll måste problematiseras för att motverka förekomsten av jargonger som uttrycker kvinnoförakt, sexism, hbtq-fobi och rasism.

Riksdagen har beslutat att det statliga stödet till barn- och ungdomsidrotten tas procentuellt från Svenska Spels vinst. Tillsammans med "Handslaget", en extra miljon under de senaste fyra åren, innebär det att statsstödet till största delen kommer från spelpengar. Det är ett förhållande som inte är rimligt med tanke på idrottens sociala och folkhälsopolitiska betydelse.

Feministiskt initiativ ska verka för att flickors och kvinnors idrottande synliggörs och får ökat utrymme i samhällsdebatten.

26. Fi ska verka för att idrotten får en långsiktig och säker finansiering, genom fasta anslag i statsbudgeten.
27. Fi ska verka för att ledare och tränare utbildas i genus-, hbtq- och antirasistiska frågor för att motverka normativa uppfattningar om världen på och utanför idrottsarenorna.
28. Fi ska verka för att alla, oavsett kön, ska ha lika villkor inom idrotten.
29. Fi ska verka för att alla bidrag som ges via skattemedel ska kontrolleras så att lika mycket pengar går till tjejer som till killar.
30. Fi ska verka för att föreningar ska genusgranskas. Det är inte försvarbart att bedriva föreningsverksamhet som snedfördelar sina resurser i relation till könen.
31. Fi ska verka för att Sverige får en kvinnlig proffsliga inom ishockey och fotboll.

J. Miljö

Feministiskt initiativ har en vision om en hållbar värld där vi inte konsumerar mer resurser än det som vår planet kan producera. Hållbar utveckling är en förutsättning för välfärd. Den hållbara utvecklingen präglas av globala, ekonomiska, sociala och miljömässiga rättvisedimensioner där den antirasistiska feministiska maktanalysen utgör ett självklart perspektiv. Miljöområdet har traditionellt undantagits maktanalyser, trots att olika maktordningar tydligt samverkar. Feministiskt initiativ ifrågasätter människors självpåtagna rätt att dominera, exploatera och manipulera natur, djur och människor. Vårt synsätt har sitt ursprung i bland annat den kamp som förs av kvinnor överallt i världen för miljö, demokrati och mänskliga rättigheter.

Feministiskt initiativ anser inte att hållbar utveckling och åtgärder för att begränsa klimathotet behöver innebära minskad livskvalitet. Däremot utmanar åtgärderna dagens ensidiga bild av välfärd som liktydig med materiell, resursslukande privatkonsumtion.

FN:s klimatpanel (IPCC) konstaterade år 2001 att klimatpåverkan kommer att drabba kvinnor betydligt hårdare än män världen över. Det är en global ekonomisk rättvisefråga där västvärlden måste ta ett större ansvar.

Feministiskt initiativ vill arbeta aktivt och könsmedvetet för att förändra vårt produktions- och levnadssätt så att vi inte förstör den miljö som utgör förutsättningen jordens och vår egen fortlevnad. Vår utgångspunkt är att vi alla har ansvar för att arbeta för en hållbar utveckling, både i stort och i smått.

En sjuandedel av jordens befolkning i de rika länderna konsumerar mer än hälften av jordens olja och står för hälften av alla koldioxidutsläpp. Transport-sektorn och de sektorer som utvecklar vår infrastruktur domineras av män. Styrelser, chefspositioner och befattningar inom trafikverk, transportföretag, länsstrafikhuvudmän och övriga intresseorganisationer är mansdominerade. Feministiskt initiativ strävar efter en jämnare könsfördelning i representationen i dessa instanser som driver utvecklingen av vårt samhälle.

Grundläggande för Feministiskt initiativ är att alla förslag som läggs om miljöförbättrande åtgärder bygger på en maktanalys så att åtgärderna riktas till de grupper som påverkar miljön mest.

- 1 Fi ska nationellt och i EU verka för att klimatförändringarna ska hanteras inom ramen för FN-systemet och att Kyoto- och Bali-överenskommelsernas beslut genomförs och att övergången till alternativa energisystem och användningar snabbas upp och radikaliseras.
- 2 Fi ska verka för en ökad användning av miljö-, rättvis-, och jämställdhetsmärkning av varor och tjänster. Fi ska verka för att märkningen också omfattar djurs levnadsförhållanden när animaliska varor produceras.
- 3 Fi ska verka för en ökad produktion och konsumtion av varor och livsmedel med låg miljö- och klimatpåverkan. Fi ska verka för att sådana varor och livsmedel prioriteras vid offentliga upphandlingar. Fi ska verka för att varor och livsmedel som uppfyller krav för rättvisemärkning prioriteras vid offentliga upphandlingar.
- 4 Fi ska verka för en skatteväxling med ökade skatter på miljöfarlig verksamhet och minskade skatter på arbete. Den som förorenar ska betala.
- 5 Fi ska verka för jämställd representation i de sektorer som utvecklar vår infrastruktur.
- 6 Fi ska verka för att ekonomiska styrmedel används och utformas så att de ger omedelbar effekt och är riktade mot högkonsumenter.
- 7 Fi ska verka för mer variationsrika boendeformer som medför resursbesparingar.
- 8 Fi ska genom EU verka för att Världshandelsorganisationen inte ska ha prioritet över de internationella miljöavtal som förhandlats fram inom ramen för FN-systemet, lokalt, regionalt och globalt.
- 9 Fi ska genom EU verka för att utvecklingsländer inte används som avstjälningsplats för industriländernas hushålls-, industriella, miljöfarliga och nukleära avfall.

J.1 Klimat, energi och transporter

Feministiskt initiativ har en vision om ett hållbart energisystem byggt på förnyelsebara resurser och ett minimalt utsläpp av växthusgaser. Det är ett system där resurser fördelas rättvist mellan människor och i solidaritet med framtida generationer. I Sverige har vi med våra stora förnyelsebara naturresurser ovanligt goda förutsättningar att minska våra klimatutsläpp och därmed också ett stort ansvar att verkligen göra detta.

Redan idag syns effekterna av den globala uppvärmningen, den drabbar redan utsatta grupper hårdast, framförallt kvinnor i de fattigaste delarna av världen. Världen ser ut som den gör eftersom delar av världens befolkning har tagit sig rätt att roffa åt sig av jordens resurser. Samtidigt som resursuttaget hos de rikaste områdena i världen måste minska måste välfärden öka i fattigaste områdena. De teknologiska lösningarna på klimatproblematiken finns redan men kan inte nås genom individuella konsumtionsval eller rena marknadslösningar. Det som nu behövs är politisk vilja. Feministiskt initiativ vill se en framtid där Sverige är helt fossiloberoende senast 2040 och har ett helt förnyelsebart energisystem. Detta system är ett decentraliserat och till en början subventionerat system som gör det billigt och enkelt för privatpersoner att vara producenter av elektricitet och värme.

Det är även viktigt att energianvändningen är så liten som möjligt eftersom all energianvändning har miljöpåverkan även om den skiljer sig åt mellan olika energislag.

Feministiskt initiativ tror på ett energieffektivt och hållbart transportsystem utan klimatpåverkan. Detta kräver kraftig utbyggnad av spårtrafik som i städerna på sikt ska kunna helt ersätta privatbilismen. På samma sätt måste de snabbt växande utsläppen från lastbils- och flygtransporterna minimeras genom övergång till tågtransport genom satsningar på utbyggnad och underhåll av spårtrafiken. Ett mer hållbart transportsystem stimuleras även av satsningar på en stadsplanering som är anpassad till cykel och gångtrafik. För att skapa ett hållbart transportsystem behövs förändring i priser. Politiken bör införa styrmedel som styr mot att det som är skadligt för miljön som flyg och bilar blir dyrare samtidigt som priset på tåg och kollektivtrafik sänks.

Feministiskt initiativ tror på att en grön skatteväxling stimulerar hushållning av energi och utvecklingen av hållbara innovationer. En höjd koldioxidskatt krävs för att minska både utsläppen och bilismen i Sverige. Förutom skatt på energi och transporter krävs en styrning mot minskad köttkonsumtion. En koldioxidskatt på mat är en möjlighet att påverka de stora växthusgasutsläpp som kommer från köttproduktionen. Ett sätt att säkerställa ambitiösa utsläppsminskningar är att skaffa årliga utsläppsmål. En klimatbudget med årliga utsläppsmål ger även en långsiktig ram för organiseringen av ett fossilfritt samhälle, något som efterfrågas av utvecklare av ny hållbar teknik.

Feministiskt initiativ tror att ambitiösa åtgärder måste till för att tackla klimat- och energiproblematiken men vi tror också att det är möjligt att skapa en hållbar värld om vi börjar idag.

- 10 Fi ska verka för en kraftigt höjd koldioxidskatt.
- 11 Fi ska verka för att alla Sveriges utsläppsrätter annulleras.
- 12 Fi ska verka för att en koldioxidskatt på mat utvecklas i syfte att minska köttkonsumtionen. Denna ska ta hänsyn till att klimatutsläppen varierar beroende på vilket djur köttet kommer från samt hur köttet producerats.
- 13 Fi ska verka för att kommuner och landsting genom offentlig upphandling minskar köttkonsumtionen inom sin egen verksamhet.
- 14 Fi ska verka för sänkt moms på ekologiska vegetabiliska varor.
- 15 Fi ska verka för en fullständig konsumtionsbaserad utsläppsredovisning där länders globala samlade påverkan räknas in, inte bara de fysiska utsläpp som äger rum innanför deras gränser.
- 16 Fi ska verka för att Sverige får ett energisystem som är 100 % förnyelsebart.
- 17 Fi ska verka för att alla fossila bränslen ska fasas ut från el och värmesektorn i Sverige så fort som möjligt.
- 18 Fi ska verka för att ingen ny storskalig vattenkraft byggs i Sverige och att det säkerställs att hänsyn tas till den biologiska mångfalden i de vattenkraftverk som redan är byggda.
- 19 Fi ska verka för utbyggnad av vindkraft och solenergi samt för framtida förnybara energikällor. Fi ska verka för att utvecklingen av den svenska kärnkraften snabbas på genom att skadeståndsansvaret ökar till minst 100 miljarder kronor.
- 20 Fi ska verka för att Sverige ska anta ambitiösa mål för en minskning av den slutgiltiga energianvändningen.
- 21 Fi ska verka för att de nationella byggnormerna skärps så att den tillåtna energianvändningen per kvadratmeter i nya byggnader halveras.
- 22 Fi ska verka för att staten gör en storskalig satsning på energieffektiviseringar i den befintliga bebyggelsen med fokus på miljonprogramområdena.
- 23 Fi ska verka för att det ska bli ekonomiskt rimligt och möjligt att installera småskalig förnyelsebar elproducerande teknik; exempelvis bör ett system liknande det som finns i Danmark med netto-debitering införas snarast.

- 24 Fi ska verka en förändring i priser så att det alltid är billigare att åka tåg än ta bil eller flyg inom Sveriges gränser.
- 25 Fi ska verka för att banavgifterna för tågtrafiken sänks.
- 26 Fi ska verka för att tågens biljettpreiser ska sänks samtidigt som tågens turtäthet och pålitlighet ökar.
- 27 Fi ska verka för att mer pengar ska läggas på järnvägar än på vägar i varje nationell budget samt att alla nybyggen av motorvägar stoppas.
- 28 Fi ska verka för att flygresor och godstransporter med tunga lastbilar styrs över till järnväg. Fi ska verka för att järnvägen får en hög prioritet inom transportsektorn.
- 29 Fi ska verka för att införa likvärdig moms, 25 procent på allt flyg, vilket innebär en höjning för inrikesflyg från 6 procent.
- 30 Fi ska verka för att Sverige ska upphöra med alla subventioner till flygplatser och flyg.
- 31 Fi ska verka för att införa en global skatt på flygbränsle.
- 32 Fi ska verka för att kollektivtrafiken ska byggas ut och göras avgiftsfri och tillgänglig.
- 33 Fi ska verka för införandet av en nolltaxefond där kommuner, landsting och regioner kan söka pengar för att finansiera införandet av en avgiftsfri kollektivtrafik.
- 34 Fi ska verka för införandet av öronmärkta pengar för investeringar i gång- och cykelinfrastruktur på nationell och regional plan samt för att kommuner ska kunna söka statsbidrag för gång och cykelinvesteringar.
- 35 Fi ska verka för att lokala och regionala gång och cykelplaner ska vara obligatoriska.
- 36 Fi ska verka för att trängselavgifter införs i fler svenska städer.
- 37 Fi ska verka för ett förbud mot etableringar av externa köpcentrum.
- 38 Fi ska verka för att samhällsplaneringen tar ökad hänsyn till cyklister och gående och att brukaranpassade gång och cykelvägar där hänsyn tas till människors olika behov byggs.
- 39 Fi ska verka för att alternativ till privatbilismen och kollektivtrafiken, till exempel bil poolen och cyklisterna, tas med i samhällsplaneringen.
- 40 Fi ska verka för att alternativa drivmedel till fossila bränslen tas fram och utvecklas samt beskattas lägre. Prioritering ska ges till elektriska transportmedel och andra generationens biodrivmedel.
- 41 Fi ska verka för att regionutveckling och arbetsmarknadernas dynamik måste mötas med en framsynt utveckling av allmänna färdmedel. Hänsyn till turtäthet och restid är här av central betydelse för jämställdhet, tillgång till arbetsplatser och graden av självförsörjningsförmåga.
- 42 Fi ska verka för att ett system tas fram där individuella kvoter för utsläpp av klimatpåverkande ämnen tydliggörs. En riktad individuell klimatrådgivning för att praktiskt möjliggöra förändrad livsstil ska utvecklas.
- 43 Fi ska verka för att alla klimatsatsningar i utvecklingsländer ska utgå från ländernas egna behov och krav. Pengar som idag går till åtgärder styrda av västvärlden ska föras över till en klimatfond organiserad av FN styrd i huvudsak av utvecklingsländer.
- 44 Fi ska verka för en global skatt på utsläpp av växthusgaser där inkomsterna administreras av FN för att hantera naturkatastrofer och stödja klimatvänliga och hållbara samhällen i utvecklingsländer.
- 45 Fi ska verka för att kvinnors situation vid naturkatastrofer uppmärksammas och att kvinnor görs till aktörer i återbyggandet av samhället efter en naturkatastrof.

J.2 Skog och hav

Livet grundas på naturtillgångarna, livet i skogen, marken och havet har avgörande betydelse för mänsklighetens överlevnad. Uthuggning, torrläggning och exploatering mark bidrar till förstörelse av biologisk produktion och tillgång på syre.

Skogscertifiering ger möjligheter för tillverkare att märka produkterna från skogen för att tala om att de uppfyller miljö- och andra krav. Certifieringssystemet, FSC (Forest Stewardship Council) omfattar dessutom bland annat ursprungsbefolkningars intressen.

Situationen i våra omgivande hav är alarmerande. Industrifisket, utsläpp från jordbruk och risker med oljeutsläpp från fartyg äventyrar livet i våra hav. Feministiskt initiativ stödjer och främjar samarbete mellan länderna kring Östersjön och Västerhavet och på andra nivåer i arbetet för att rädda vår havsmiljö. Jordbruket spelar en viktig roll för vårt samhälle och har en stor påverkan på vår miljö.

- 46 Fi ska verka för att skogen brukas på ett mer hållbart och långsiktigt sätt uppmärksammas och tas till vara.
- 47 Fi ska verka för en tydlig, begriplig och pålitlig miljömärkning för skogsprodukter som underlättar konsumenters produktval.
- 48 Fi ska verka för att öka skogens tillgänglighet, att turism bygger på ekologiskt hänsynstagande och att jakt inte verkar inskränkande på tillgängligheten.
- 49 Fi ska verka för att den svenska regeringen blir mycket mer offensiv i försöken att förändra EU:s fiskeripolitik i riktning mot ett kraftigt minskat uttag. Trögheten i EU-systemet får inte hindra radikala åtgärder i Sverige. Den svenska fiskeflottan måste minskas, och stora områden måste fredas för att ge hotade arter en chans att återhämta sig.
- 50 Fi ska verka för ett importförbud av jätteräkor för att förhindra exploaterandet av lokalbefolkningen och de förödande miljöeffekterna som industrin medför.
- 51 Fi ska verka för ett trälförbud i Natura 2000-områden.

J.3 Ekologisk produktion

Livsmedel utgör basen för vår överlevnad. Därför strävar vi efter att all livsmedelsproduktion ska främja ekologisk mångfald och vara befriad från kemiska bekämpningsmedel. Därför stödjer Feministiskt initiativ en övergång till ett ekologiskt jordbruk. Genom att stödja ekologiska producenter genom olika former av till exempel skattelättnader kan det påskynda övergångsprocessen. Köttproduktion ska ske utan genmodifiering och tillväxthormon. Resistent bakterier utgör idag ett problem inom köttproduktionen, vilket kan avhjälpas genom en övergång till ekologisk djurhållning. Användandet av genmodifierade organismer är inte förenligt med strävan mot ekologisk livsmedelsproduktion, eftersom det förutsätter ett ökat beroende av kemikalieanvändning i jordbruket. En ökad användning av kemikalier drabbar i sin tur i hög grad kvinnor och barn, eftersom de utför en stor del av jordbruksarbetet i utvecklingsländerna.

- 52 Fi ska verka för att staten, genom bildandet av ett nationellt center för ekologiska livsmedel, stödjer produktionen och konsumtionen av ekologiska livsmedel.
- 53 Fi ska verka för att kommuner och landsting genom offentlig upphandling ökar användandet av ekologiskt producerade livsmedel inom sin egen verksamhet.
- 54 Fi ska verka för att användandet av genmodifierade organismer i livsmedelsproduktionen förbjuds.
- 55 Fi ska verka för ett förbud mot import av grödor som har besprutats med ämnen som är förbjudna inom EU.

J.4 Djurrätt

Närhetsprincipen avseende all livsmedelsproduktion är viktig ur flera aspekter, för miljön men även för djurhållningen. Slaktdjur ska transporteras och hanteras på ett sådant sätt att de inte far illa. All slakt ska ske på bedövat djur. Konsumenter måste ges möjlighet att vara medvetna och kunna göra aktiva val i sin vardag, därför stödjer Feministiskt initiativ den av EU påbörjade processen att all varuproduktion ska märkas utifrån resultat av livscykelanalys. Människan har inte rätt att utrota andra varelser. Den biologiska mångfald som finns i Sverige ska bevaras för framtiden. Det betyder till exempel att Sveriges rovdjursstam ska finnas kvar i ett livskraftigt bestånd. Att se och motverka att djur utsätts för onödigt lidande är en del i ett hållbart miljö- och djurskyddspolitiskt arbete.

Att en enskild myndighet med särskilt ansvar för djurskydd och djurvälstånd inrättas är av stor betydelse för att djurskyddslagstiftningen efterlevs. Jordbruksverket har nu ansvar för frågor som rör djurskydd. En särskild djurskyddsmyndighet behövs för att det ska finnas en myndighet som enbart arbetar med frågor som rör djurskydd och som har särskilt fokus på ökad djurvälstånd. Det är av stor vikt då det i ett flertal fall rapporterats om stora brister inom djurindustrin

- 56 Fi ska verka för att fler djurskyddskontroller genomförs, planerade såväl som oanmälda.
- 57 Fi ska verka för att djurskyddsmyndigheten återinrättas, och tar över det centrala ansvaret för djurskyddet.

- 58 Fi ska verka för att mer forskning bedrivs på området djurvälstånd så att mindre pågående slaktmetoder kan utvecklas, samt att berörda näringsidkare får relevant utbildning på området.
- 59 Fi ska verka för att det ska gå att väcka allmänt åtal när djur vanvårdas och att resurserna för lagens efterlevnad ökas.
- 60 Fi ska verka för att alla husdjur i jordbruksverksamhet ska ha laglig rätt till längre utevistelse under sommaren. När djur vistas inomhus ska de ha rätt till större utrymmen och att vistas i mindre grupper.
- 61 Fi ska verka för att förberedelse eller försök till grova jaktbrott straffbeläggs.
- 62 Fi ska verka för att den djurskyddslagstiftning som finns idag efterlevs och att djurskyddsinspektörer känner sig trygga när de utför sitt arbete.
- 63 Fi ska verka för utveckling och ökat användande av alternativ till djurförsök.
- 64 Fi ska verka för ett förbud mot djur på cirkusar.
- 65 Fi ska verka för att pälsdjursuppfödning förbjuds.
- 66 Fi ska verka för att förbud mot sexuella övergrepp på djur skrivs in i djurskyddslagen.
- 67 Fi ska verka för att innehav och spridning av djurpornografi förbjuds.
- 68 Fi ska verka för att det ska finnas kvinnojourer där husdjur är tillåtna.

K. Rättspolitik

Ett fungerande och icke-diskriminerande rättsväsende är grunden för ett demokratiskt välfärdssamhälle. Så ser verkligheten inte ut idag. Brott bedöms olika beroende på vem som begår dem och vem den brottsdrabbade är. Till exempel påverkas domstolarnas bevisvärdering och bedömning av vittnens trovärdighet av faktorer som kön, etnicitet, klass och sexualitet. De som generellt har mer makt i samhället har lättare att bli trodda, medan diskriminerade grupper misstänkliggörs eller tas på mindre allvar.

Syn på brott och straff

Feministiskt initiativ anser att människor varken föds till att följa lagen eller att bryta mot den utan att alla kan begå brott under särskilda förutsättningar. Politikens uppgift är att skapa frihet för alla människor, så att ingen ska behöva utsättas för eller utsätta andra för brott. Detta kan vi uppnå genom att motverka sociala orättvisor.

Feministiskt initiativ anser att hårda straffsätser för att avskräcka människor att begå brott representerar ett omänskligt synsätt, som på sikt förstärker samhällsproblem istället för att förändra från grunden. Vi behöver skifta fokus från bestraffning till att vidta åtgärder som leder till att brottet inte händer igen. Istället för att förespråka generell straffskärpning vill vi jobba förebyggande genom utjämning av sociala villkor och förändring av destruktiva normer. Det behöver arbetas fram fler vetenskapligt beprövade metoder än de idag vanligaste påföljderna inlåsning och fotboja för att komma till rätta med att brott begås och för att minska återfall och minimera risken för brottsupptrappning.

Även om vi ser problem med dagens system ser vi också en nödvändighet av att rättssystemet blir bättre på att säkerställa den brottsdrabbades säkerhet. Detta innebär att det fortsatt behövs åtgärder som möjliggör att den som begått brottet och den som har utsatts för brottet kan hållas åtskilda. Feministiskt initiativ ser också att det finns områden där en skärpning av straffsatsen är nödvändig. Ett sådant brott är t.ex. grov kvinnofridskränkning. Kvinnors säkerhet är idag lågt värderad i jämförelse med andra grova brott. Feministiskt initiativ anser att straffet för grov kvinnofridskränkning inte motsvarar allvarligheten i brottet. Det strängare straffet ska dock kombineras med att den dömda ska erbjudas kvalificerad behandling. Vi ser även att det finns ett behov av nya brottsrubriceringar som t.ex. ett särskilt tortyrbrott.

Feministiskt initiativ tror att fängelsemiljöer så som de är utformade idag delvis bidrar till att öka risken för upprepade brottsligheter. Feministiskt initiativ vill förbättra levnadsvillkoren på låsta institutioner för att skapa en mer human miljö som ger bättre förutsättningar för den som blir inlåst. Många intagna vittnar om att de inte har tillgång till livsnödvändig vård som de har rätt till, så som hormon-, insulinbehandlingar och missbruksvård. Det utsätter personer som är inlåsta för hälsofara.

Trygghet och säkerhet

Feministiskt initiativ vill se en värld där alla människor kan röra sig fritt i det offentliga rummet. Oavsett vem du är ska du känna dig säker på att inte utsättas för våld när du lämnar ditt hem. Alla människor ska känna sig fria att uttrycka sin könsidentitet och du ska inte riskera att stoppas av myndigheter på grund av din hudfärg eller avvisas på grund av tiggeri eller hemlöshet.

Feministiskt initiativ anser att dagens samhälle tenderar att prata om "trygghet" som något som kan uppnås genom ökat antal poliser, kameraövervakning och ordningsvakter. Feministiskt initiativ menar att trygghet skapas genom att motverka sociala orättvisor snarare än genom ökad kontroll och övervakning. Trygghet är dessutom ett problematiskt begrepp eftersom den upplevda otryggheten sällan står i proportion till den faktiska säkerhetsrisken. I själva verket har de faror som hotar oss i vår vardag blivit ovanligare och de drabbar oss allt mer sällan. Det är därmed inte den faktiska risken som motiverar alla åtgärder, utan människors upplevelser av otrygghet i det offentliga rummet. När detta leder till fler tekniska lösningar skapas en negativ spiral eftersom människor tenderar att uppleva större otrygghet ju fler säkerhetsåtgärder som samhället vidtar. Även media bidrar till att skapa en bild av att det offentliga rummet är en otrygg plats genom att belysa överfallsvåldtäkter utomhus snarare än de risker som kvinnor utsätts för i det egna hemmet. Feministiskt initiativ vill bryta den här spiralen av ökade säkerhetsåtgärder och tekniska lösningar för att istället fokusera på politik som löser faktiska problem.

Feministiskt initiativ vill att det införs ett avrapporteringssystem för att förhindra missbruk av identitetskontroller och visiteringar. I detta system ska den som utför kontrollen rapportera anledning till kontrollen, resultat och den kontrollerades egen definition av sin etnicitet om hen vill uppgge denna. En kopia av

rapporten ska lämnas till den som kontrollerats. Statistik från rapporterna ska sammanställas och finnas tillgänglig för allmänheten.

Brottsdrabbade

Samhället har det yttersta ansvaret för brottsdrabbade. Den som är eller har varit utsatt för ett brott ska alltid bemötas och behandlas med respekt. Det är oacceptabelt att brottsdrabbade blir ifrågasatta och misstänkliggjorda på grund av kön, etnicitet, sexuell läggning eller andra tillhörigheter. Stödet till brottsdrabbade bör stärkas genom att mer medel tilldelas frivilligorganisationer så som kvinnojourer. Allmänna medel bör även tilldelas organisationer som arbetar specifikt mot hatbrott.

Yrkesgrupper inom rättsväsendet

Polis, åklagare, advokater och domare är alla delar av rättsväsendet och ska ha ett samlat ansvar för att motverka diskriminering på olika områden. Feministiskt initiativ vill se över befintlig lagstiftning, men också förändra bemötande och attityder inom rättsväsendet. Den självklara utgångspunkten för demokrati måste vara att alla kan känna sig trygga, respekterade och värdefulla som medborgare och individer.

Likhet inför lagen ska vara en självklarhet, men är det inte i dagens Sverige. En genomgripande undersökning av hur befintliga lagar appliceras ur ett genus-, hbtq- och antirasistiskt perspektiv är nödvändigt.

Feministiskt initiativ anser att grundutbildningar som utbildar personer till att arbeta inom rättsväsendet måste genomsyras av ett normkritiskt, maktkritiskt, antirasistiskt och genusmedvetet tänkande. Domstolsväsendet, åklagarmyndigheten och polismyndigheten måste aktivt arbeta med dessa perspektiv för att bygga in det i sitt dagliga arbete. Inom domstolsväsendet kan det inte längre vara frivilligt att genomgå kompetensutvecklande utbildningar som syftar till att öka kunskaper om diskriminering, det måste bli obligatorisk kunskap. Utbildningen till polis bör omformas till en högskoleutbildning med större fokus på vad som orsakar brott och bemötande. Rekryteringen till polisutbildningen måste ses över, polisskolorna måste bli bättre på att tillvarata olika former av kompetenser och bredda synen på vad som är en lämplig polis. Alla som arbetar inom rättsväsendet ska genomgå utbildning i barns rättigheter.

- 1 Fi ska verka för att alla verksamma inom rättsväsendet ska genomgå en obligatorisk utbildning med könsmakts-, antirasistiskt och hbtq-perspektiv samt att kurser inom dessa områden blir obligatoriska på alla juristutbildningar.
- 2 Fi ska verka för att positiv särbehandling kan användas som ett verktyg för att uppnå bättre representativitet i rättsväsendet.
- 3 Fi ska verka för att polisutbildningen omfattar ett könsmakts-, antirasistiskt, och normkritiskt perspektiv som tillsammans ska säkra en kompetenshöjning. Utbildning måste även innehålla kunskap om bemötandet av brottsdrabbade.
- 4 Fi ska verka för att polisutbildningen görs om till en högskoleutbildning.
- 5 Fi ska verka för att polisen inför ett avrapporteringssystem vid identitetskontroller och visiteringar.
- 6 Fi ska verka för att det inrättas en från polisväsendet helt fristående organisation för utredning av brott där poliser är misstänkta gärningsmän.
- 7 Fi ska verka för att barns rättigheter tas bättre till vara i rättsprocesser och att verksamma inom rättsväsendet utbildas i frågor om barns rättigheter.
- 8 Fi ska verka för att alla som utreder brott mot barn ska ha särskild utbildning i att prata med barn. Specialistkompetens om barn, exempelvis vad gäller samtalsmetodik och psykologiska reaktioner på övergrepp, bör samlas på ett och samma ställe.
- 9 Fi ska verka för att hatbrott samlas under en särskild enhet inom polisen, i första hand i storstäderna.
- 10 Fi ska verka för att även transpersoner och personer som inte passar in i normen om vad som anses vara manligt eller kvinnligt ska inkluderas i definitionen av vad som utgör ett hatbrott.
- 11 Fi ska verka för att pengar avsätts till organisationer för att driva informativt arbete när det gäller hatbrott och diskriminering av homo- och bisexuella, transpersoner samt rasifierade grupper i samhället.
- 12 Fi ska verka för att det tillförs medel till brottsofferjourer av och för de strukturellt mest utsatta för hatbrott.
- 13 Fi ska verka för att Sverige ska respektera det absoluta förbudet mot tortyr genom att införa ett särskilt tortyrbrott i den nationella lagstiftningen.

- 14 Fi ska verka för att en utredning tillsätts för att hitta andra lösningar än fängelse och inlåsning. Utredningen bör ta avstamp i forskning kring vad som förhindrar brott och återfall i brott samt titta internationellt på hantering av personer som begått brott.
- 15 Fi ska verka för att öka insynen i låsta institutioner för att kunna synliggöra missförhållanden.

K.1 Interneträtt

Genom internet kommunicerar vi, uttrycker vi oss och får information. Grundläggande mänskliga fri- och rättigheter, som måste värnas i ett allt mer internetbaserat samhälle.

Historien visar att staters försök att begränsa och kontrollera informationsfriheten i synnerhet riktas mot och drabbar marginaliserade grupper. Resursstarka eliter tillåts friheter medan kvinnor, etniska minoriteter och hbtq-personer förföljs, bevakas och stämplas som motståndare. Det är viktigt att se att kontrollsamhället också har en maktdimension, och att övervakning, normering och en patriarkal maktordning alltid går hand i hand. Att kvinnor för hundra år sedan utslöts från högre utbildning är en del av samma process som i dag vill begränsa ett fritt kulturliv till en bemedlad elit.

Att öppna och läsa andras brev utan lov är ett allvarligt brott i Sverige. Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna, som är svensk lag sedan 1995, fastslår att alla har rätt till skydd för sin korrespondens. Inskränkningar av denna rättighet är enbart tillåtna om det är nödvändigt med hänsyn bland annat till nationell säkerhet. Konventionen innebär också att den som anser sig ha fått sina fri- och rättigheter kränkta ska kunna få en effektiv prövning inför en nationell myndighet.

Såsom FRA-lagen idag är formulerad uppfyller den inte de krav som ställs i Europakonventionen, eftersom den tillåter en alltför omfattande övervakning på alldeles för vaga grunder. FRA-lagen innebär att Försvarets radioanstalt (FRA), som lyder direkt under regeringen, ges möjlighet att massövervaka all trafik i kabel. All trafik, som telefonsamtal, sms, e-post och chattinlägg registreras och genomsöks i proaktivt syfte, för eventuell misstanke om grov kriminalitet, terrorism och kontaktmönster. FRA-lagen och det kommande teledatalagringsdirektivet kränker vår personliga integritet och är allvarliga hot mot en demokratisk utveckling. Innehållsdata och trafikdata (kontaktinformation) är så kallad skyddsvärd information enligt Europakonventionen.

Industrin kring distribution av kultur i olika former har fått stort inflytande över rättsväsendets bedömning av vad som ska anses vara ett allvarligt brott. EU:s Infrastrukturdirektiv innehåller en rad direktiv och lagar inom telekomområdet (Telekompaketet) som bl.a. innebär det orimliga faktum att distributörer med hjälp av lagen kan utkräva personinformation från internetoperatörer om personer som de tror har brutit mot upphovsrätten, och därefter stänga av dem från internet utan beslut i domstol.

Den tekniska utvecklingen har förändrat förutsättningarna för vissa branscher och samtidigt skapat nya möjligheter. Vi måste bejaka de möjligheter som ny teknik ger för icke-kommersiell fildelning, för att motverka censur och monopol från distributionsföretag.

Det är hög tid att diskussionen kring integritet på internet, tar mänskliga fri- och rättigheter på allvar. Integritet handlar inte bara om rätt till kommunikation, det handlar också om rätten att slippa utsättas för sexism, rasism, homofobi och brott som stalkning, pedofili och barnporr. Först då har vi ett liv både fritt från våld och hot och även friheten att kunna uttrycka oss och kommunicera utan obefogade repressalier. Samma lagar och regler som i samhället i övrigt, ska gälla även på internet.

- 1 Fi ska verka för att FRA-lagen rivs upp och skrivs om. En proaktiv militär signalspaning mot civila inhemska medborgare, måste således upphöra.
- 2 Fi ska verka för att masslagring av personinformation i proaktivt syfte, enligt teledatalagringsdirektivet inte införs.
- 3 Fi ska verka för att Sverige slutar sälja och handla med insamlad information om individer. Information ska endast delas då det finns en konkret brottsmisstanke och mellan polisiära myndigheter i demokratiska stater.
- 4 Fi ska verka för att Ipred-lagen rivs upp. Rätten att ta del av privatinformation och vidta polisiära åtgärder ska, för att säkerställa rättssäkerheten i samhället, vara förbehållet polisen.
- 5 Fi ska verka för att all icke-kommersiellt inhämtande, nyttjande, förädlade och spridande av kultur ska vara lagligt. Upphovsmän som vill hävda sin lagstadgade upphovsrätt och rätt till ekonomisk ersättning, bör ta ett större ansvar för att bilda gemensamma lättanvända lösningar till

ersättningssystem. Tekniska lösningar till exempel i form av digitala bibliotek kan kombineras med ersättningssystem till upphovspersonerna.

- 6 Fi ska verka för att det inte ska gå att stänga av människor från internet.
- 7 Fi ska verka för att lagar kring integritet på internet behandlar såväl individers rätt till skyddad korrespondens som rätt till skydd från övergrepp på internet.
- 8 Fi ska verka för att internationella handelsavtal mellan stater ska ha full parlamentarisk insyn. Särskilt när de ska leda till juridiskt bindande åtgärder och lagändringar.

L. Politikens organisering

Ett feministiskt förändringsarbete kräver nya strategier som skapar bredd och djup i det politiska arbetet. En politik för att häva kvinnors underordning och mäns överordning berör samtliga politikområden. Feministiskt initiativ vill sätta maktfrågor i fokus.

Arbetet för kvinnors rättigheter måste baseras på en feministisk analys och organiseras utifrån ett tydligt politiskt ansvar. För Feministiskt initiativ är det en självklarhet att den feministiska analysen även omfattar politikens former och organisering. Jämställdhetsområdet kräver både en ansvarig minister, som inte ansvarar för flera andra ämnesområden, och ett eget departement. Vidare behövs en särskild myndighet som, utifrån ett könsmaktsperspektiv, arbetar mot könsdiskriminering inom samhällets samtliga områden, svarar för kunskapsutveckling och kunskapsspridning, är mötesplats mellan forskning och praktik, ansvarar för granskning av andra myndigheter samt ansvarar för metodutveckling rörande arbete mot könsdiskriminering i ett brett perspektiv. Tidigare erfarenheter och kunskaper från JämO ska tas till vara.

Diskriminering på grund av kön och sexualitet pågår överallt i samhället. Denna diskriminering tar sig olika uttryck eftersom den samverkar med andra maktordningar så som rasistiska och socioekonomiska strukturer. För att hantera frågorna i den politiska diskussionen krävs ett forum och Feministiskt initiativ anser att ett jämställdhetsutskott ska inrättas i riksdagen. Utskottet ska tydliggöra hur könsmaktsordningen påverkar olika politikområden, samt vara ett vägledande och uppföljande organ för övriga utskott.

Till riksdagens uppgifter hör även att granska och kontrollera regeringen och den offentliga förvaltningen. En av Feministiskt initiativs viktiga uppgifter i riksdagen är att säkerställa att jämställdhetsdirektiv till myndigheter följs upp på ett aktivt sätt och att regeringens eget arbete präglas av utlovade förändringar. Staten måste även aktivt främja det opinionsbildande arbetet i samhället.

Idag får inte alla som lever och verkar i Sverige vara med och välja folkets representanter. Ofta är det de människor som är mest utsatta i samhället som också saknar rösträtt. Feministiskt initiativ vill ändra på reglerna för medborgarskap och göra folkbokföringsort till avgörande för vem som är medborgare i politisk mening och vem som inte är det. Innan en sådan medborgarskapsdefinition är genomförd är opinionsbildning och aktivism de enda medel som står till buds för personer, som inte har rösträtt men som bor och verkar i Sverige, att påverka politiken.

Om dagens marginaliserade grupper ska ha möjlighet att själva öka sin makt utifrån sina förutsättningar behöver samhället förändras och dess prioriteringar riktas om. Feministiskt initiativ tror starkt på att samhället blir bättre om så många som möjligt får chansen att delta och göra sina röster hörda, men i dag är avståndet mellan politiker och medborgare enormt och människorna förutsätts inte själva vara engagerade i sina verkligheter. Samtidigt kämpar det föreningsliv som finns, som är fullt av goda kunskaper och fantastiskt drivna människor, i motvind i en stelbent byråkrati. Olika föreningsars men även andra organisationers idéer och förslag bör ett samhälle som värnar om demokrati kunna ta tillvara på. Ett sätt att göra det på är inrättandet av ett nationellt förslagsinstitut.

Feministiskt initiativ är ett parti med alla människors lika värde och demokratin som signum. Då är monarkin en omöjlighet. På demokratisk väg vill Fi sträva mot att Sverige blir en parlamentarisk republik.

- 1 Fi ska verka för ett jämställdhetsutskott i riksdagen, ett tydligt departementsansvar i regeringen och en särskild jämställdhetsmyndighet.
- 2 Fi ska verka för att minska avståndet mellan politiker och väljare genom att införa en återkommande arbetspraktik för politiker. I denna praktik ska såväl traditionella kvinno- och mansyrken som betalt och obetalt arbete ingå.
- 3 Fi ska verka för inrättandet av ett Riksdagens förslagsinstitut.
- 4 Fi ska verka för att Riksrevisionens granskning av statliga insatser ska inkludera jämställdhetsmål i tolkningen av allmänna samhällsintressen.
- 5 Fi ska verka för ett brett feministiskt folkbildningsprojekt genom ett utökat anslag till folkbildningen.
- 6 Fi ska verka för en översyn av statliga bidrag till föreningsliv, ungdomars mötesplatser och idrott. En tydlig folkrörelsepolitik ska inkludera medborgares alla gemensamhetsskapande samhälleliga aktiviteter.

- 7 Fi ska verka för att alla statliga bidrag som ges till föreningsliv och organisationer ska omfattas av en klausul mot diskriminering och kränkande behandling på grund av kön, etnicitet, sexuell läggning, funktionshinder, religion och ålder.
- 8 Fi ska verka för att kommunen eller annan lämplig samhällsinstans tillhandahåller lättillgänglig information om hur ideella organisationer bildas och vilka möjligheter till stöd som finns samt att alla oavsett förutsättningar får ökad tillgång till lokaler för föreningsverksamhet.
- 9 Fi ska verka för att utländska medborgare ska ha rätt till svenskt medborgarskap efter tre års folkbokföring i Sverige.
- 10 Fi ska verka för att barn som är födda i Sverige, av föräldrar bosatta i Sverige, ska ha rätt till svenskt medborgarskap, oavsett föräldrarnas medborgarskap.
- 11 Fi ska verka för att Sverige i EU arbetar för att unionsmedborgarskap även ska tilldelas tredje lands medborgare som är bofasta i EU.
- 12 Fi ska verka för att folkbokföringsort ska utgöra grund för rösträtten; samma regler ska gälla för EU-medborgare och medborgare från tredje land, det vill säga alla utländska medborgare ska kunna rösta i lokala val efter en månads folkbokföring i Sverige. Efter tre års folkbokföring ska full rösträtt ges.
- 13 Fi ska verka för att parlamentariska val ska vara tillgängliga och att alla ska ha samma möjlighet att delta.

M. Funktionalitet och funktionshinder

Feministiskt initiativ har en vision om ett samhälle för alla. Människor ska kunna leva likvärdiga liv, få lika möjligheter och kunna delta i samhällslivets alla områden oberoende av funktionalitet. Byggnader, städer, offentlig miljö och kollektivtrafik ska vara tillgängliga så att alla kan delta på lika villkor. Information ska finnas tillgänglig för olika behov, exempelvis lättläst, punktskrift och hörselslinga. Fi:s funktionshinderpolitik är grundad på en syn på funktionshinder som något som uppstår i mötet mellan en person med funktionsnedsättning och en otillgänglig omgivning som till stor del präglas av fördomar och funktionsnormer. Detta betyder att det är samhället som i sin utformning skapar funktionshinder hos personer och därmed också bär ansvaret – funktionshinder är inget individuellt problem.

Däremot är det viktigt att inte gruppen personer med funktionsnedsättning homogeniseras då den består av stor mångfald. Men mångfalden består inte endast av den mångfald av funktionsnedsättningar som finns, utan precis som övriga befolkningen spelar kategorier såsom kön, könsidentitet, ålder, sexualitet, trosuppfattning, hudfärg, etnicitet och medborgarskap roll. För personer med funktionsnedsättning som är i behov av särskilda insatser från samhället kan även personal utgöra en maktfaktor som påverkar individens möjligheter till självbestämmande och inflytande.

Personer med funktionsnedsättning som grupp har idag sämre levnadsförhållanden än befolkningen i stort. Gruppen kännetecknas av sämre hälsa, låg utbildningsnivå, låg sysselsättningsnivå, svag personlig ekonomi, en mindre aktiv fritid och färre som är gifta eller har barn. Det enda område som är lika bra som befolkningen i stort är boendestandard, vilket påvisar den goda effekten av insatser som bostadsanpassning. Många av områdena hänger ihop med varandra och kan relateras till otillgänglighet. En mindre aktiv fritid kan bero på dålig ekonomi och bristande tillgänglighet vid de aktiviteter som personer önskar delta vid. Begränsade möjligheter till utbildning blockerar vägen till lönearbete och leder till dålig ekonomi. En helhetssyn inom funktionshinderpolitiken innebär att Feministiskt initiativ ser alla delar av livet som beroende av och stående i relation till varandra på olika sätt.

Till dess att vi har uppnått vår vision om ett samhälle för alla är det en lång väg att gå och i arbetet mot detta mål är vår prioritet att arbeta med långsiktiga åtgärder. Dessa må uppfattas som resurskrävande, men forskning visar att det lönar sig i det långa loppet. Den otillgänglighet som råder idag leder till att människor inte möjliggörs att utvecklas, leva ut sin fulla potential och bidra i samhällsutvecklingen. Med andra ord pågår ett enormt resursslöseri. Vi ser här en stor potential i, inte bara för enskilda människors skull utan även för samhället som helhet. På grund av omfattande fördomar och otillgänglighet går vi idag miste om den mångfald av kunskap och förmågor som finns.

Ett första steg på vägen mot att stoppa fortsatt diskriminering av personer med funktionsnedsättning, är att på allvar börja arbeta i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som trädde i kraft i Sverige 2009. Det är därför viktigt med en helhetssyn inom funktionshinderpolitiken, i syfte att tillgodose ekonomiska, sociala, kulturella, medborgerliga och demokratiska rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Detta ska ske utifrån ett långsiktigt hållbarhetsperspektiv. Mänskliga rättigheter ska vara vägledande i detta arbete.

1. Fi ska verka för att inleda ett systematiskt arbete med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. En handlingsplan ska utformas med förslag på hur varje enskilt område kan förbättras. Arbetet ska följas upp årligen.
2. Fi ska verka för ett tillägg i Diskrimineringslagen som klassar hinder i miljön som diskriminering. Det ska vara möjligt att utfärda sanktioner mot den verksamhet som inte följer lagen.
3. Fi ska verka för stöd till innovationer, etablering och utveckling av företag vars produkter tillgodoser uppfyllelse av tillgänglighetsmålen, med särskilt beaktande av kvinnors behov.

M.1 Boende

Feministiskt initiativ anser att alla människor ska kunna röra sig i samhället på lika villkor. Det ska inte bara vara möjligt att bo i ett tillgängligt hem utan det ska även vara möjligt att besöka familj, vänner, studiekamrater och så vidare. Tillgänglighet handlar därför inte bara om den enskilde utan om dennes nätverk och framtida möjligheter

att besöka andra utan hinder. Personer med funktionsnedsättning ska inte tvingas till isolering i sina hem. Det ska vidare finnas ett långsiktigt perspektiv på bygge av (tillgängliga) bostäder, vilket innebär att en person som förvärvat en funktionsnedsättning eller på grund av ålderdom får nedsatt rörlighet ska kunna bo kvar i sitt hem. Den nuvarande bygglagen, med krav om tillgängliga bostäder, måste skyddas och ska inte ställas mot andra gruppers behov, exempelvis studenter som sägs kunna bo i mycket små lägenheter. Även personer med funktionsnedsättningar studerar. En misslyckad bostadspolitik som helhet får inte slå mot enskilda grupper, som dessutom redan är exkluderade på grund av otillgänglighet.

4. Fi ska verka för att det inte ska vara möjligt att kringgå bygglagen för att kunna bygga otillgängliga bostäder.

M.2 Kommunikationer

Kollektivtrafiken är idag i stor omfattning otillgänglig för personer med funktionsnedsättningar, vare sig det gäller bussar, spårvagnar eller tåg. Alternativet, färdtjänsten, fungerar bristfälligt och ger exempelvis inte möjlighet till spontanresor på samma sätt som för personer utan funktionsnedsättningar. Feministiskt initiativ anser att det är en rättighet för människor att kunna delta fritt i samhällslivet. Till dess att vi har en kollektivtrafik där alla människor kan delta på lika villkor måste det erbjudas ett alternativ som är likvärdig den ordinarie trafiken, den får inte vara dyrare eller sämre i fråga om omfattning eller utformning. Även trafikmiljön med vänthallar, hållplatser och gångvägar båt- och flygterminaler ska vara tillgängliga och användbara. Så kallad "rullstolstaxi" ska finnas i det ordinarie taxiutbudet.

5. Fi ska verka för en utredning av färdtjänsten med syfte att förbättra servicen och öka genuskompetensen hos behovsbedömare och chaufförer.
6. Fi ska verka för att så kallad "rullstolstaxi" ska erbjudas inom det ordinarie taxiutbudet i alla landsting.
7. Parkeringstillstånd för rörelsehindrade ska efter omprövning inte kunna bli sämre vid oförändrat behov.

M.3 Utbildning

Feministiskt initiativ anser att likvärdig utbildning är en rättighetsfråga (se mer under D. Utbildning, om förslag på återförstatligande av skolan). Det ska därför inte vara möjligt att neka elever med funktionsnedsättningar utbildningsplatser på någon utbildningsnivå. Elever med funktionsnedsättningar ska inte heller kunna nekas deltagande vid särskilda moment inom utbildningen utan likvärdig ersättning. Vidare motsätter sig Feministiskt initiativ den sorteringen av elever som idag sker utifrån funktionsnedsättning och diagnos i form av särskolor och riksgymnasier och dessa måste därför avskaffas. Alla elever ska erbjudas adekvat stöd inom den ordinarie skolformen i enlighet med Skollagen och vidareutbildning får inte försvåras genom alternativ betygssättning för dessa elever. Högre utbildning måste ta sitt ansvar för breddad rekrytering av personer med funktionsnedsättningar.

8. Fi ska verka för att alternativa skolformer såsom särskola och riksgymnasium avskaffas.
9. Fi ska verka för att elever och studenter med funktionsnedsättningar ska garanteras utbildningsplatser och praktikplatser.
10. Fi ska verka för att studievägledare utbildas om livsvillkor för personer med funktionsnedsättningar, så att de bättre och utan fördomar kan stödja eleven i framtida yrkesval.
11. Fi ska verka för ett införande av mångfaldsplaner, där en av faktorerna är funktionsnedsättning, varigenom utbildningsanordnare inom högre utbildning har en skyldighet att arbeta aktivt med tillgänglighetsgörande av studieplatsen och möjlighet till breddad rekrytering av studenter med funktionsnedsättningar.

M.4 Arbete

På dagens arbetsmarknad diskrimineras många människor, bland dem personer med funktionsnedsättningar (se mer under C.2 Likabehandling). Det kan handla om fysiskt otillgängliga arbetsplatser, avsaknad av hjälpmedel, brist på kunskap hos arbetsgivare och medarbetare. Det största problemet är dock svårigheterna kring inträdet

på arbetsmarknaden på lika villkor som andra. Personer med funktionsnedsättningar diskrimineras vid rekryteringsförfarandet, eller får sämre villkor som annan personal vid anställning. Ett annat problem är utformningen av dagens arbetsmarknad med mycket stress och stort fokus på högpresterande (se mer under C. om förslag på allmän arbetstidsförkortning), som kan missgynna personer sjukdomar eller funktionsnedsättningar. Feministiskt initiativ vill se en större mångfald i arbetsmöjligheter utan att det för den sakens skull innebär sämre lönevillkor. Idag finns exempel på utnyttjande av exempelvis personer med intellektuella funktionsnedsättningar inom omsorgsarbeten, där de utför "vanliga" arbetsuppgifter men endast får dagessättning istället för lön.

12. Fi ska verka för en förstärkt sanktionsmöjlighet för Arbetsmiljöverket vid granskning av arbetsmiljö ur ett funktionshinderperspektiv.
13. Fi ska verka för ett obligatoriskt införande av mångfaldsplaner på alla arbetsplatser, varigenom arbetsgivare har en skyldighet att arbeta aktivt med tillgänglighetsgörande av arbetsplatsen och möjlighet till kvoterad rekrytering av personer med funktionsnedsättningar.
14. Fi ska verka för att personer med funktionsnedsättningar som utför samma, eller mycket likartade, arbetsuppgifter, som andra medarbetare utan funktionsnedsättningar, får samma lön, möjlighet till facklig anställning, semester och andra förmåner.
15. Fi ska verka för att det inom alla arbetsförmedlingar finns utbildad personal som har kunskap om livsvillkor för personer med funktionsnedsättningar, så att de bättre kan matcha arbeten.

M.5 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Personer med funktionsnedsättningar har genom historien blivit utsatta för en omfattande kontroll på det sexuella området, även i Sverige. Detta skedde till exempel genom tvångssteriliseringar, som framförallt drabbade kvinnor, och slentrianmässig abortering av foster med kromosomfel. Sterilisering är idag avskaffat men det finns fortfarande kontrollmekanismer, såsom att personal eller anhöriga ger en tjej eller kvinna med funktionsnedsättning p-piller utan dennes förståelse och vetskap eller att foster/barn till föräldrar med funktionsnedsättning aborteras eller adopteras bort utan föräldrarnas samtycke. Det finns även exempel på särskilda boenden där personalen hindrar de boende från att fritt leva ut sin sexualitet och skapa relationer. Naturligtvis kan det finnas många svårigheter med sexualliv och föräldraskap i kombination med funktionsnedsättning och barnets bästa måste alltid sättas främst, men det finns forskning som visar att med adekvat utbildning, kompetens hos personal och stöd kan sexualliv såväl som föräldraskapet fungera.

Ofta är det fördomar och okunskap som bidrar till denna typ av kontroll och övergrepp. Det får därför inte ske slentrianmässiga ingripanden utan samtycke och utan att den berörda är införstådd med konsekvenserna. Bristande resurser får inte vara skäl för den enskildes önskan och möjligheter till att leva ett liv på lika villkor som andra, om än med stöd. Skolans sexualundervisning och ungdomsmottagningarnas uppdrag måste omfatta och aktivt inkludera alla ungdomar, även dem med funktionsnedsättning.

Idag har livslängden ökat markant för många personer som lever med sjukdomar och diagnoser som tidigare innebar en förkortad livslängd och det är möjligt att leva ett fullgott liv med adekvat stöd. Det är därför viktigt att personal inom mödravården har god kunskap om detta och kan samordna kontakt med eventuella myndigheter som kan komma att kopplas in för särskilda insatser när det föds barn funktionsnedsättningar. Kvinnan ska kunna avstå från abort och veta, att barnet och familjen får allt det stöd som behövs.

16. Fi ska verka för att skolans sex- och samlevnadsundervisning inkluderar alla elever.
17. Fi ska verka för att personal på särskilda boenden utbildas i sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.
18. Fi ska verka för att ungdomsmottagningar får i uppdrag att arbeta aktivt (upsökande och preventivt) för att förbättra tillgängligheten, både socialt och fysiskt, för ungdomar med funktionsnedsättningar.
19. Fi ska verka för att det på varje ungdomsmottagning, förlossningsavdelning och mödravårdscentral finns personal som utbildats kring funktionshinder och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.

M.6 Särskilt stöd, service och hjälpmedel

Stöd till personer med funktionsnedsättning ska inte ses som flexibelt, där rätten till stöd och livskvalitet tolkas olika beroende på de statliga finansernas status. Rätten till stöd och service enligt LSS-lagen ges idag efter behovsprövning till "vissa personer med funktionsnedsättning" under 65 år. Den diagnostiska kategoriseringen av olika funktionsnedsättningar leder till att människor med "fel" diagnos lättare faller mellan stolarna och blir utan stöd. Feministiskt initiativ anser att alla personer med varaktiga funktionsnedsättningar i behov av stöd och service i sin vardag efter behovsprövning bör få detta. Det stöd som samhället ger personer med funktionsnedsättning ska inte ses som flexibelt, där rätten till stöd och livskvalitet tolkas olika beroende på de statliga eller kommunala finansernas status. Det ska därmed inte vara möjligt att vid omprövning minska omfattningen av insatserna, om livssituationen är oförändrad. Det bör även vara möjligt att få insatser efter att man fyllt 65 år då det är stor skillnad på den hjälp som ges via äldreomsorgen respektive handikappomsorgen; exempelvis kan en funktionsnedsättning kräva mer specialiserat stöd än det som kan behövas till följd av det naturliga åldrandet.

Det stöd som finns för personer med funktionsnedsättningar måste vara utformat utifrån en grund i antidiskriminering och jämlikhetssträvan så att insatserna ska kunna leda till ökad självständighet, delaktighet, inflytande och bättre levnadsvillkor. Det måste även råda ett helhetsperspektiv på den sökandes livssituation. Idag är det fler män än kvinnor som beviljas insatser trots att andelen kvinnor är högre än andelen män i gruppen personer med funktionsnedsättningar. Det går även att se en skillnad om enskilda insatser jämförs, exempelvis får fler män än kvinnor insatserna bilstöd och särskilt boende. Regionala variationer i tillgänglighet, kvalitet och omfattning är också stora idag, vilket föranleder riksnormer. Habiliteringsersättning är idag upp till enskilda kommuner att besluta om, vilket leder till orimliga regionala skillnader.

Hjälpmedel är ett viktigt behov som idag inte ingår i någon rättighetslag. Hjälpmedelsansvaret är splittrat på olika huvudmän, vilket försvårar helhetssyn och leder till bristfällig information och regionala skillnader på både tillgång och pris.

20. Fi ska verka för att LSS-insatser knyts till riksnormer.
21. Fi ska verka för att det inte ska vara möjligt att dra ner på omfattningen av tidigare beviljade insatser om behovet är oförändrat.
22. Fi ska verka för en ändring av LSS-lagen så att det blir möjligt att få personlig assistans även efter att man fyllt 65 år.
23. Fi ska verka för en ändring av LSS-lagen så att det blir möjligt att få stöd och service oavsett (varaktig) funktionsnedsättning.
24. Fi ska verka för att myndighetsutövande personal inom funktionshinderområdet utbildas i genusfrågor och får i uppdrag att aktivt arbeta med lika fördelning av insatser mellan kvinnor och män.
25. Fi ska verka för ett införande av en samordningsansvarig och ett samverkanskrav mellan de myndigheter som en person får insatser ifrån.
26. Fi ska verka för införandet av en riksnorm i habiliteringsersättningen
27. Fi ska verka för en rättighetslag som ger rätt till behovsprövade, kostnadsfria hjälpmedel oavsett funktionsnedsättning och ålder.
28. Fi ska verka för att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram en list över vilka hjälpmedel som ska klassificeras som hjälpmedel.
29. Fi ska verka för ökad utveckling och nyttiggörande av teknologi och hjälpmedel för att undanröja funktionshinderande miljöer. Utvecklingen ska vara baserad på kvinnors och mäns olika behov.

M.7 Personlig assistans

Personlig assistans är en insats inom LSS som ska bidra till ökade möjligheter till delaktighet i samhällslivet utifrån rätten till integritet, självbestämmande och autonomi. Personliga assistenter väljs av varje enskild brukare och detta kan vara både anhöriga och utomstående personer. Insatsen ska utformas utifrån tanken om kontinuitet och helhetssyn på assistansanvändarens liv. Behovsbedömningen ska ske respektfullt och det ska inte vara tillåtet att ställa integritetskränkande frågor i stil med hur lång tid ett toalettbesök tar.

Idag är det inte möjligt att behålla sin assistans vid sjukhusvistelser, trots att sjukvård och personlig assistans är olika typer av stöd och den enskilde därför kan ha fortsatt behov av personlig assistans vid en vårdsituation.

Det ska även vara möjligt att använda sin assistans i verksamheter som begränsas av sekretess, då exempelvis utförande av en arbetsuppgift ibland endast är möjlig genom assistans.

30. Fi ska verka för en lagändring i LSS-lagen som innebär att det ska vara möjligt att behålla sin assistans vid sjukhusvistelser i upp till sex månader.
31. Fi ska verka för rätten att använda sin personliga assistans i verksamheter som omfattas av intern sekretess.
32. Fi ska motverka lagförslag som tillåter myndigheter att göra oanmälda inspektioner i hemmet hos assistansberättigade om anhöriga arbetar som personliga assistenter.
33. Fi ska motverka integritetskränkande bedömningsgrunder för personlig assistans.

N. Feministisk antirasism

Feministiskt initiativs politik ifrågasätter den norm om "svenskhet" som baseras på ett vitt, västerländskt, kristet arv. Den antirasistiska politik som Feministiskt initiativ bedriver utmanar den etablerade och diskriminerande strukturen som upprätthåller etniskt baserade privilegier i samhället. Feministiskt initiativ anser att en kvinna tilldelas olika positioner i samhället beroende på faktorer som ekonomiska förhållanden, utbildningsnivå, ålder, västerländskt eller ickevästerländskt ursprung, vit eller icke-vit hudfärg och om hon är en hetero-, homo-, bisexuell eller transperson. Med insikten om att olika maktordningar kan samverka och påverka kvinnors positioner driver Feministiskt initiativ en feministisk antirasistisk politik som utgår från kvinnors olika erfarenheter av underordning i ett patriarkalt samhälle.

I dagens samhälle utsätts människor, som inte passar in i en vit, västerländsk norm, för rasism och marginaliseras. Konsekvensen blir att icke-vita kvinnor också upplever könsförtryck genom rasistiska konstruktioner av kön. Könstrukturer och rasistiska strukturer förstärker och upprätthåller på så sätt varandra.

Feministiskt initiativ anser det nödvändigt att problematisera Sveriges integrationspolitik utifrån ett feministiskt antirasistiskt perspektiv. Den nuvarande integrationspolitikens mål är att alla ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter, oavsett etniska och kulturella tillhörigheter. Trots det vilar den på rasistiska antaganden om människors inneboende olikheter. Feministiskt initiativ vill flytta fokus. Istället för att diskutera hur invandrare ska integreras vill Feministiskt initiativ belysa och bearbeta den strukturella diskriminering som hindrar människor från att delta i samhället på lika villkor.

Den strukturella diskrimineringen utgör basen för att "sortera", dvs. tilldela etniskt baserade privilegier åt vissa samhällsgrupper och marginalisera andra, och återfinns inom alla samhällssektorer. Allt oftare baseras den nutida rasismen på påstådda kulturella skillnader istället för, som tidigare, på föreställda biologiska skillnader mellan olika folkgrupper. Den kulturrasism, som blir följden, bygger på föreställningar om att "kultur" kan användas för att förklara skillnader i egenskaper, förmågor och färdigheter bland människor. Parallellt med kulturrasismen förekommer även en utbredd vardagsrasism. Feministiskt initiativ anser det viktigt att utveckla en medvetenhet om sambanden mellan globala maktförhållanden och den rasism som i allra högsta grad förekommer i Sverige.

1. Fi ska verka för att föra in feministiska, antirasistiska perspektiv i den politiska debatten så att dessa perspektiv genomsyrar varje del av politiken.

N.1 Migrationspolitik

Feministiskt initiativ har en vision om en fri värld som inte begränsas av skarpa gränser och höga uteslutande murar. Gränser skapar ett "vi och dom", bidrar till att skapa rädsla för andra människor och utgör rasismens fundament. Istället vill Fi bygga en värld efter principen att jorden tillhör oss alla och ska med omsorg och respekt delas rättvist mellan hela jordens befolkning. Så länge världen är uppdelad och präglad av orättvisor – krig, tortyr, miljökatastrofer, statligt förtryck, förföljelse, fattigdom, våld, hot, sexuella övergrepp och rättslöshet – kommer det att finnas människor som väljer att resa över gränser eller fly för att söka skydd och ett värdigare liv i ett annat land. Feministiskt initiativ anser att det ska vara varje människas rättighet.

2. Fi ska verka för en fri värld där människor kan röra sig fritt och bosätta sig var de vill på jorden.
3. Fi ska verka för att stärka barns rättigheter i migrationsprocessen genom att göra FN:s barnkonvention till Svensk lag.
4. Fi ska verka för att resurser och insatser till etablering stärks och fördelas rättvist mellan kvinnor och män.
5. Fi ska verka för att flykting- och försörjningsstödhandläggares individuella kartläggning av nyanlända flyktingar inte färgas av förutbestämda patriarkala eller rasistiska uppfattningar. Tidigare utbildningar, arbetserfarenheter och erfarenheter av obetalt arbete från andra länder ska kartläggas för att ge bästa möjliga råd och stöd utifrån individens förutsättningar och behov.
6. Fi ska verka för att papperslösa ska ha möjlighet att ansöka om stöd enligt socialtjänstlagen och prövas på lika villkor som övriga kommuninvånare.

7. Fi ska verka för papperslösas trygghet i kontakt med välfärdsinstitutioner. Personal ska, i kraft av sekretesslagen, förbjudas att yppa information om gömda personers förhållanden till polismyndigheten, såvida det inte gäller brott som kan föranleda två års fängelse eller mer.
8. Fi ska verka för att det ska vara möjligt för papperslösa att anmäla brott utan att riskera deportation
9. Fi ska verka för att stoppa frihetsberövandet av medborgare som fått avslag på sin asylansökan och stänga alla förvar.
10. Fi ska verka för att statslösa ska få permanent uppehållstillstånd efter sex månader om inget särskilt skäl talar emot det.
11. Fi ska verka för att ingen ska kunna dömas till utvisning.

Asyl

Sverige har förbundit sig att följa FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och Genèvekonventionen om flyktingars rättigheter. Ändå bryter Sverige gång på gång mot de mänskliga rättigheterna genom att deportera människor till länder där deras mänskliga rättigheter kränks. Den svenska asylprocessen lider av stora generella brister, som också förvärras av bristen på genusperspektiv. Liv sätts på spel för att Migrationsverket saknar insikt och förståelse för kvinnors och hbtq-personers asylskäl.

Feministiskt initiativ anser att människors säkerhet aldrig får sättas på spel. Så länge Sverige saknar en rättssäker asylprocess kommer Fi kräva en allmän flyktigamnesti, det vill säga stopp för alla utvisningar och uppehållstillstånd till alla papperslösa. Rätten till skydd mot förföljelse och grova kränkningar kan inte förhandlas bort med nationalistiska ekonomiska argument.

12. Fi ska verka för att Sverige efterlever de konventioner som ser till flyktingars och asylsökandes rättigheter samt att rättssäkerheten stärks för flyktingar och asylsökande.
13. Fi ska verka för att Sverige och Europa skapar möjligheter för människor att söka asyl på laglig väg och ta sig hit på säkra sätt.
14. Fi ska verka för att bryta Europas samordning av migrationspolitiken så länge asylrätten och FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna inte respekteras. Sverige ska sluta deportera flyktingar till andra europeiska länder samt avskaffa Dublinförordningen.
15. Fi ska verka för att Sverige tar emot fler kvotflyktingar.
16. Fi ska verka för att det inrättas en oberoende delegation som bland annat ska avgöra om det råder inre väpnad konflikt eller svåra motsättningar eller inte i ett område. Bedömningar ska göras löpande och uppdateras kontinuerligt.
17. Fi ska verka för att asylsökande inte ska utvisas med hänvisning till internflykt inom landet.
18. Fi ska verka för en betydligt generösare tolkning av begreppet synnerligen ömmande omständigheter. Utlänningslagen ska ändras så att övergrepp mot kvinnor som begåtts i samband med flykten eller under tiden som asylsökande eller papperslösa i Sverige, bedöms som tillräckliga skäl för att anse att det råder synnerligen ömmande omständigheter.
19. Fi ska verka för att förföljelse på grund av kön, sexuell läggning och könsuttryck ska vara asylgrundande skäl och att detta konsekvent efterlevs såväl i lagstiftning som i dess tillämpning. Vid utredning och bedömning av den enskildes asylskäl måste hänsyn tas till annan relevant information eftersom Utrikesdepartementets rapporter återkommande uppvisar brister, till exempel om hbtq-personers situation i olika länder.
20. Fi ska verka för obligatoriska kurser i genusperspektiv, hbtq-frågor och antirasism för alla yrkeskategorier som arbetar med flyktingar, från personal på flyktigförläggningar till polis och jurister inom rättsväsendet.
21. Fi ska verka för att nyanlända flyktingar och asylsökande ska ha rätt till bostad och svenskundervisning samt få information om svenska samhällsförhållanden och arbetsliv.
22. Fi ska verka för att gömda barn och barn till asylsökande ska ha rätt till förskola, grund, gymnasium skola och särskola samt sjukvård på samma villkor som barn bosatta i Sverige. Att eftersöka eller uppge var barn till asylsökande söker vård eller går i förskola, grundskola, gymnasium eller särskola ska inte användas som ett medel att omhänderta någon i familjen i syfte att avvisa denna.
23. Fi ska verka för att asylsökande kvinnor ska synliggöras och få adekvat hjälp och stöd för att bearbeta eventuella erfarenheter av våld och övergrepp. Detta kräver att den inblandade personalen har god kunskap om att bemöta kvinnor med svåra trauman.

24. Fi ska verka för att ingen ska behöva vistas längre än sex månader på en mottagningsenhet. Varje mottagningsenhet ska ha en plan för att stärka de boendes psykosociala och fysiska hälsa.
25. Fi ska verka för att påskynda asylprocessen och att ingen med beviljat uppehållstillstånd ska behöva bo kvar på asylboende på grund av platsbrist i kommunerna.

Anhörig- och arbetskraftsinvandring

Friheten att bestämma över sitt eget liv och sin egen kropp är en mänsklig rättighet. När människor migrerar för att arbeta eller förenas med sina nära får deras frihet och oberoende aldrig inskränkas. Ingen människa ska vara beroende av sin arbetsgivare eller partner för att ha möjlighet att leva i Sverige. Alla människor i Sverige ska ha samma rättigheter för att leva, bo och arbeta i Sverige.

26. Fi ska verka för att föräldralösa barn ska ha rätt att återförenas med närstående i Sverige. Även minderåriga måste få rätten att ansöka om anknytning.
27. Fi ska verka för att tvåårsregeln i utlänningslagen tas bort då den är konserverande och strider mot kvinnors mänskliga rättigheter.
28. Fi ska verka för att familjeåterförening ska underlättas, utan krav på försörjning.
29. Fi ska verka för att ansökan om uppehållstillstånd på grund av anknytning ska kunna göras från Sverige.
30. Fi ska verka för att självdefinierade anhörigas rätt till återförening ska säkerställas även i de fall tydliga identitetshandlingar saknas. Handläggningstiden för anhöriginvandring och mängden byråkratiskt pappersarbete ska kraftigt minskas och kraven på dokumentation, styrkt identitet och beroendeförhållande sänkas.
31. Fi ska verka för att definitionen för vem som räknas som familj vidgas. Familjen bör i högre utsträckning kunna bestämma vilka som tillhör de närmast anhöriga. Det ska vara möjligt för exempelvis myndiga barn, icke-biologiska barn, partners, syskon, föräldrar samt andra särskilt viktiga relationer att få uppehållstillstånd på grund av anknytning.
32. Fi ska verka för att anhöriga som står i särskilt beroendeförhållande till person i Sverige ska ges uppehållstillstånd oavsett om beroendeförhållandet uppstått innan eller efter att den som nu är boende eller har uppehållstillstånd i Sverige anlänt till Sverige. Med beroendeförhållande avses någon som inte längre kan ta hand om sig själv på grund av ålder eller funktionsnedsättning.
33. Fi ska verka för att anställningserbjudanden vid arbetskraftsinvandring ska vara juridiskt bindande. Avtalen ska följas, kontrolleras och sanktioner ska riktas mot företag som bryter mot ingångna avtal.
34. Fi ska verka för att arbetskraftsinvandrare som förlorar sitt jobb på grund av arbetsgivarens fusk eller lagbrott ska ha rätt till uppehållstillstånd.

N.2 Nationella minoriteter

Nationalistiska strävanden att bygga homogena stater har ofta inneburit tvångsassimilering och förtryck av nationella minoriteter. Sverige har inte varit något undantag. Feministiskt initiativ uppfattar därför minoritetspolitik som en del av det antirasistiska arbete som Fi vill bedriva.

35. Fi ska verka för att den rasism, fientlighet och diskriminering som riktas mot de nationella minoriteterna aktivt motarbetas och i synnerhet den diskriminering som drabbar romer på bostads- och arbetsmarknaden.
36. Fi ska verka för att Rennäringslagen ses över så att den blir könsneutral.
37. Fi ska verka för en ändring av grundlagen så att de nationella minoriteterna lyfts fram. Det finns idag ingen särskild bestämmelse som synliggör minoriteterna eller minoritetsspråken i svensk lagstiftning. Ett grundlagsskydd för de fem nationella minoriteterna skulle vara en markering av minoriteternas och minoritetsspråkens betydelse för det svenska samhället.
38. Fi ska verka för att de brister vad gäller möjligheter till utbildning i de nationella minoritetsspråken i Sverige avhjälps – framför allt tillgång till lärare och läromedel.
39. Fi ska verka för att kunskap om kvinnors och mäns situation inom samtliga nationella minoritetsgrupper ska öka så att de inte undantas från det jämställdhetsarbete som pågår utanför minoritetsgruppen.
40. Fi ska verka för att Sverige ska ratificera ILO:s konvention 169 om ursprungsfolks rättigheter.

41. Fi ska verka för att öka samernas rätt till självbestämmande, och för att FN:s urfolksdeklaration ska implementeras som svensk lag.
42. Fi ska verka för att samernas rätt till land och vatten ska säkerställas i svensk lag.
43. Fi ska verka för att offentliga verksamheters antidiskrimineringsplaner aktivt ska inkludera nationella minoritetsperspektiv, och verka för rekrytering av människor ur nationella minoriteter på alla nivåer. Minoriteters perspektiv och kompetens ska finnas tillgänglig i alla myndigheter.
44. Fi ska verka för att säkra romska barns rätt och möjligheter till utbildning och aktivt stödja utbildning av fler allmänlärare med kunskaper i romani.
45. Fi ska verka för att kompetens i Sveriges minoritetsspråk och kunskaper om minoriteters villkor finns vid alla myndigheter.

O. En feministisk syn på säkerhet

En feministisk vision om det globala samhället bygger på respekt för alla individers mänskliga rättigheter, säkerhet, möjlighet till aktivt demokratiskt deltagande samt frånvaro av strukturellt förtryck. Den strävar efter att alla människor ska kunna utöva ett aktivt medborgarskap i samhällen med transparenta politiska processer och en representativ politisk församling på alla nivåer. Så ser inte världen ut idag.

Traditionellt sett har säkerhetsbegreppet och säkerhetspolitiken styrts av snäva stats- och militärperspektiv. Säkerhetspolitiken har fokuserat på att skydda staten från externa potentiella hot, främst med militära medel. Den traditionella säkerhetspolitiken är patriarkal och bygger på att det är män som med militära medel ska försvara nationen, dess kvinnor och barn. Idag har både synen på säkerhet samt hoten förändrats. Krig förs ofta i form av interna väpnade konflikter mellan olika militära grupper, inte mellan två staters militära styrkor på ett slagfält. Lika centralt som hotet från väpnade konflikter är hoten från klimatförändringar, brist på mat och vatten samt social service. Dessa hotar direkt människors säkerhet men är även bidragande faktorer till väpnade konflikter. Vidare är mäns våld mot kvinnor både i samhällen i konflikt och i fred ett enormt säkerhetsproblem. Detta gäller även i Sverige. Läs mer under kapitel F. Kvinnofrid, mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Trots att säkerhetspolitiken har utvecklats och omdefinierats till att nu även innefatta mänsklig säkerhet, dominerar fortfarande den traditionella militära utgångspunkten. Ofta saknas ett genusperspektiv och kvinnors rättigheter inkluderas inte. Många människor lever under förhållanden präglade av våld, osäkerhet, fattigdom, sjukdom, miljöförstöring och naturkatastrofer. I dessa situationer drabbas kvinnor och män på olika sätt. Kvinnor deltar sällan i väpnade konflikter men är i oproportionerligt utsatta av det våld som följer. Vapenvila och fredsavtal betyder inte att hoten försvinner. Istället fortsätter våldet, ofta i hemmen. 70 procent av världens fattiga är kvinnor vilket gör att de är särskilt utsatta för hot mot deras säkerhet. För att motverka de strukturella problemen måste kvinnors delaktighet och aktörskap synliggöras samt öka internationellt. Vi måste även synliggöra rasism, homo- och transfobi som säkerhetsshot då det innebär förtryck och i sin extremaste form våldsutövning.

En feministisk analys av säkerhet utgår från mänsklig säkerhet där hot mot individer och inte stater är centralt. Det handlar om frihet från våld men även om möjligheten att tillfredsställa människors grundläggande behov genom exempelvis mat och sjukvård.

Feministiskt initiativ strävar efter att demontera hela den traditionella säkerhetspolitiken och istället fokusera på begrepp som exempelvis hållbar fred, kroppslig integritet, frihet att agera samt kvinnors, mäns och transpersoners rätt och frihet att vara autonoma individer i livets alla faser och rum.

O.1 Konflikthantering och fredsbyggande

Att förebygga konflikter samt att bygga säkerhet, hållbar fred och en väl fungerande demokrati efter krig och konflikt är en av de största utmaningarna för världen idag. Centralt är att motverka orsaker till väpnade konflikter som fattigdom, ojämn resursfördelning, förtryck, marginalisering och maktlöshet, ojämlikhet och militarism. Detta är även centralt för att motverka terrorism.

Den traditionella säkerhetspolitiken bygger på ett militärt patriarkalt perspektiv där dominans, våld och militära maktmedel är centralt. Vi vill bryta detta. Militarism och våld skapar inte en långsiktig, hållbar och verklig fred utan bidrar snarare till en våldskultur som är nära kopplad till synen på maskulinitet. Militär upprustning stjäl pengar från social upprustning, eftersom ökade militärbudgetar ger minskade välfärdssatsningar. Stridsflygplan står mot sjukvård och skola. Militär kapprustning står mot globala satsningar på miljömål och hållbar utveckling. Vapensäljarna finns ofta i den rika delen av världen, bland annat Sverige, och köparna i den fattiga. Det innebär att ekonomiska resurser från fattiga länder går till rika länder istället för till den egna befolkningens behov.

För att förhindra väpnade konflikter måste vi globalt arbeta långsiktigt och förebyggande. Vi måste uppmärksamma tidiga varningssignaler för väpnade konflikter för att avvärja dessa. Centralt för att minska risken för väpnade konflikter är demokrati, möjlighet till deltagande, att tillfredsställa de grundläggande behoven samt nedrustning.

Vapen möjliggör väpnade konflikter, väpnat våld mot kvinnor och inte minst systematiska våldtäkter. Feministiskt initiativ strävar därför efter total global nedrustning från små och lätta vapen (exempelvis pistoler och gevär) till kärnvapen. Viktigt är också att bryta patriarkala normer som bygger på dominans och våld. Fi:

antimilitaristiska hållning innebär även att vi motsätter oss ett eventuellt svenskt medlemskap i Nato då det är en säkerhetsgemenskap som bygger på militära medel, inklusive kärnvapen.

Sverige måste agera i enlighet med den beslutade Politik för global utveckling (PGU) som innebär att ett politikområde inte ska motverka ett annat, den totala politiken ska alltså vara samstämmig. Detta är inte fallet idag. Sverige gör stora biståndssatsningar med utgångspunkt i mänskliga rättigheter, jämlikhet och hållbar utveckling samtidigt som vi säljer vapen till diktaturer och till länder med utbredd fattigdom. Detta motverkar direkt de satta målen och undergräver Sveriges trovärdighet som internationell fredsaktör. Vapenexporten måste upphöra och vapenindustrin måste ställa om till tillverkning av ickemilitära produkter, exempelvis miljöteknik, som kan bidra till en fredlig och hållbar utveckling. Sverige måste återigen bli en stark röst för fred och nedrustning och gå före genom att vi själva nedrustar.

Feministiskt initiativ anser att verklig fred är mer än enbart avsaknad av krig. Fred är en process som måste investeras i. Förutsättningar för ett jämlikt samhälle där alla kan delta på lika villkor och där jordens resurser fördelas på ett rättvist sätt måste skapas. Till den pågående klimatdebatten behöver också införas en argumentation om väpnade konflikters enorma belastning på miljön. Att investera i fred handlar också om vikten av att bygga en global ekonomi med fokus på samarbete snarare än konkurrens; på mänskliga rättigheter snarare än utnyttjande av mänskliga resurser; samt på ansvarsfullt användande av ekologiska resurser.

Det internationella samfundet har vid upprepade tillfällen deklarerat att jämställdhet mellan kvinnor och män är fundamentalt för världsfreden och för fortsatt hållbar utveckling. Problemet ligger alltså inte i att det internationella samfundet underlåtit att uppmärksamma den könsbaserade ojämlikheten i världen, utan i att konventioner och resolutioner inte implementerats. Sverige har en viktig roll i världen, ett ansvar att agera internationellt och stå upp för mänskliga rättigheter och säkerhet för alla. Som ett ekonomiskt välbeställt välfärdssamhälle har Sverige en skyldighet att gå före i kampen för fred, global rättvisa och hållbar utveckling.

- 1 Fi ska verka för att den internationella handeln utvecklas till en rättvis handel, vilket inte den nyliberala "fria" handel nu står för. Multinationella företags ambitioner av marknadsdominans måste motverkas.
- 2 Fi ska verka för en utveckling av global mänsklig säkerhet, bort från föreställningar om militär säkerhet. Det förutsätter stopp för militär upprustning, ett aktivt nedrustningsarbete, stopp för vapenexport samt omställning av krigsmaterielproduktion till civil produktion.
- 3 Fi ska verka för att vidga det globala säkerhetspolitiska begreppet så att också det strukturella våld som riktas mot kvinnor i vardagen innefattas.
- 4 Fi ska verka för att det konfliktförebyggande arbetet och civil krishantering prioriteras, att det får tillräckliga resurser, att mekanismer för tidiga varningssignaler stärks och att civilbefolkningens deltagande och säkerhet sätts i första rummet.
- 5 Fi ska verka för att lokala, regionala och internationella kvinnorättsorganisationer, hbtq-organisationer och antirasistiska organisationer alltid är med och förebygger och löser konflikter samt deltar i fredsbyggande. Dessa ska konsulteras av internationella aktörer.
- 6 Fi ska verka för kvinnors meningsfulla deltagande i förhandlingar om avtal om vapenvila och fredsavtal samt verka för att upphörandet av sexuellt och genusbaserat våld ska ingå som en del av avtalen. Detta för att motverka att övergreppen fortsätter att begås efter vapenvila samt för att motverka straffrihet.
- 7 Fi ska verka för att totala avväpningsprocesser sker efter väpnade konflikter där lokala kvinnorättsorganisationer ska vara en del av processen.
- 8 Fi ska verka för att Sverige regelbundet tar fram handlingsplaner för och implementerar FN:s säkerhetsråds resolution 1325 om Kvinnor, Fred och Säkerhet samt efterföljande resolutioner 1820, 1888, 1889 och 1960. I denna process ska det svenska civila samhället konsulteras.
- 9 Fi ska verka för att Sverige alltid arbetar för kvinnors deltagande före, under och efter en konflikt på alla nivåer i enlighet med resolution 1325.
- 10 Fi ska verka för att vikten av nedrustning och kvinnors säkerhet tydligt kopplas samman på nationell och internationell nivå.
- 11 Fi ska verka för att straffriheten för konfliktrelaterat genusbaserat och sexuellt våld ska upphöra och för att rättsäkerheten stärks.
- 12 Fi ska verka för att i enlighet med FN:s säkerhetsråds resolution 1820 synliggöra sexuellt våld mot kvinnor i konflikter som en institutionaliserad form av vapen och krigsstrategi.
- 13 Fi ska verka för att lyfta fram kopplingen mellan kvinnors rätt till den egna kroppen och deras möjlighet att agera som politiska aktörer.

- 14 Fi ska verka för att kvinnor som utsatts för konfliktrelaterat sexuellt och genusbaserat våld ses som offer för konflikt och krig och därmed får samma status och insatser som andra typer av krigsoffer.
- 15 Fi ska verka för att kvinnor som utsatts för konfliktrelaterad våldtäkt ska kunna få status som flyktingar på samma sätt som människor vilka förföljs för sin tro, politiska åsikt eller sexuella läggning.
- 16 Fi ska verka för att Sverige i samband med internationella insatser ska erbjuda hjälp och stöd till våldtagna kvinnor.
- 17 Fi ska verka för att fler kvinnor ska finnas med i på alla nivåer i svensk internationell konflikthantering och förebyggande av konflikter.
- 18 Fi ska verka för att Sverige tar en aktiv roll i arbetet för ett förbud mot kärnvapen och för att Sverige är en aktiv röst för global nedrustning.²² Fi ska verka för total global nedrustning.
- 19 Fi ska verka för att Sverige inte blir medlem i NATO.

0.2 Internationellt alliansbyggande och aktörskap

Feministiskt initiativ strävar efter alla kvinnors frigörelse och en värld byggd på jämlikhet och social rättvisa. Vi ser därför internationell solidaritet och en antimilitaristisk hållning som grundstenar i vårt arbete. Den världsomspännande patriarkala maktordningen leder till en orättvis fördelning av jordens resurser och tvingar stora delar av jordens befolkning, särskilt kvinnor och barn, till ett liv i extrem fattigdom.

Feministiskt initiativ vill därför aktivt kämpa för och med dem som påverkas negativt av den rådande könsmaktordningen runt om i världen. Utrikes- och säkerhetspolitiken kan inte enbart bevaka svenska intressen, utan måste utgå från en feministisk vision om världsomspännande rättvisa där dialog och transnationellt alliansbyggande mellan feminister utgör grundläggande byggstenar. Då kvinnors intressen och behov varken är givna eller enhetliga, utan alltid beroende av specifika sammanhang, menar vi att lokala organisationer ska vara de som avgör dagordningen och formulerar problemen. Vi ska inte påtvinga någon ett visst arbetssätt eller sträva efter att sprida en nordeuropeisk feministisk analys.

Feministiskt initiativ ska verka för att ändra könssammansättningen i direktvalda och indirekt valda internationella församlingar samt på diplomatiska poster i europeiska och internationella organ. Att ha en jämlik representation av könen på alla nivåer inom beslutsfattandet är en förutsättning för ett demokratiskt arbete för mänskliga rättigheter. Vi måste skapa ett internationellt klimat där stabilitets-, säkerhets- och ekonomiska frågor, som utmanar den rådande maktfördelningen, kan lyftas fram och tas på allvar.

- 20 Fi ska verka för att alla av Sverige tillsatta förtroendeposter i internationella organisationer är kvoterade med avseende på kön.
- 21 Fi ska verka för att alla som ska representera Sverige i internationella sammanhang ska genomgå obligatorisk utbildning i genusperspektiv, hbtq-frågor, antirasism och funktionalitet samt ha kunskap och insikt om patriarkala strukturer.
- 22 Fi ska aktivt arbeta för att knyta kontakter och utveckla samarbeten med kvinnoorganisationer och nätverk på olika nivåer.
- 23 Fi ska verka för att alla världens kvinnor ska åtnjuta grundläggande mänskliga, politiska och sociala rättigheter. Fi vill därför att Sverige ska verka för att internationella överenskommelser, deklarationer och konventioner som stärker kvinnors rättigheter och säkerhet efterlevs (som till exempel CEDAW, Säkerhetsrådets resolution 1325, Beijing-handlingsplanen och Kairoprotokollet) Dessa internationella överenskommelser är inte bara viktiga i frågor som exempelvis rör säkert barnafödande eller rätten till sin sexualitet och att välja sexuell partner, utan är även mycket viktiga i kampen mot hiv.

0.3 FN:s roll i världspolitiken

Vår antimilitaristiska hållning leder oss till en önskan att minska omfattningen av militärt våld och det lidande det medför. Det internationella samfundet måste satsa mer resurser och politisk vilja på konfliktförebyggande arbete och se varningssignaler som finns långt innan en väpnad konflikt bryter ut. Den grymma realitet som utspelar sig idag med blodiga inbördeskrig och våldtäkter av kvinnor som krigsstrategi ger oss emellertid inte utrymme att agera i enlighet med dessa åsikter i alla situationer. Varje väpnad konflikt som bryter ut är ett misslyckande. När de väl har uppstått anser vi dock att det i vissa situationer kan krävas att FN intervenerar för att skydda

civilbefolkningen och för att förhindra en upptrappad konflikt. Vi menar att förutsättningen för en militär FN-intervention är att den endast har som uppgift att minska våldet och minimera det mänskliga lidandet i en specifik situation. Militärt våld kan i vissa specifika situationer tvinga fram ett eldupphör men leder i sig inte till fred. Fred byggs inte med militära medel utan handlar istället om frånvaro av våld och förtryck på alla nivåer, demokratiska principer, tillfredsställande av de grundläggande mänskliga behoven och möjligheter till ett aktivt medborgarskap.

- 24 Fi ska både nationellt och internationellt verka för konfliktlösning på icke-militär grund.
- 25 Fi ska verka för att Sverige i FN arbetar för ett att mer resurser satsas på ökad kunskap om varningssignaler för väpnade konflikter.
- 26 Fi ska verka för att civila och humanitära insatser blir en lika stor och viktig del av FN-interventioner som militära styrkor.
- 27 Fi ska verka för att alla FN-styrkor måste ha samma minimiutbildning och att denna måste innefatta ett tydligt genus-, funktionalitets-, hbtq- och antirasistiskt perspektiv. Nolltolerans för alla former av sexuellt utnyttjande på missionerna måste tillämpas.
- 28 Fi ska verka för en reformering av FN:s organisation, utskott och maktfördelningen i Säkerhetsrådet, då detta är absolut nödvändigt för organisationens fortsatta legitimitet och för en rimlig representation av världens befolkning. För att komma ifrån situationer då FN blockeras vill Fi avskaffa vetorätten och verka för mer direktdemokrati inom FN.
- 29 Fi ska verka för större lyhördhet för internationella NGO:er (non-governmental organizations) i FN. Det civila samhällets röster och kunskaper måste tillvaratas när frågor som berör dem diskuteras. Att hbtq-organisationer idag nekas konsultativ status i FN utan att prövas på samma villkor som alla andra NGO:er är diskriminerande och inte acceptabelt.
- 30 Fi ska verka för att Sverige, i förhandlingar med FN och dess underorganisationer, i ökad takt driver på reformer i länder där mänskliga rättigheter inte respekteras. Detta arbete ska utgå från respekt för kvinnors, hbtq-personers, personer med funktionsnedsättning samt etniska och kulturella minoriteters rättigheter.
- 31 Fi ska aktivt arbeta för upprättandet av en internationell FN-konvention mot diskriminering på grund av sexuell läggning.
- 32 Fi ska verka för att såväl jämställdhetsintegrering, jämställdhetsbudgetering och jämställdhetsrevision införs och genomförs som ledande och integrerade principer i allt internationellt arbete.

0

P. Internationellt samarbete

Den internationella handelns utveckling under senare år innebär att allt större mängder varor och tjänster omsätts. Följden blir ofta ökad ekonomisk tillväxt, men i handelns spår ökar också miljöförstöring och den illegala handeln med vapen, människor och droger. Handel med människor drabbar främst kvinnor och barn, vilka i de allra flesta fall exploateras för sexuella ändamål.

Frihandel sker idag inte på lika villkor. I vissa fall leder frihandeln till ett ökat behov av bistånd för utvecklingsländerna, bland annat på grund av förändrat klimat och lönedumpning. De multinationella företagens makt ökar. De största företagen har större budget än flertalet stater. Eftersom de tillåts arbeta utan hänsyn till miljö, hållbar utveckling och mänskliga rättigheter anser Feministiskt initiativ det orimligt att verksamheten ska kunna bedrivas helt oreglerad.

- 33 Fi ska verka för att den internationella handeln utvecklas till en rättvis handel, vilket inte den nyliberala "fria" handel nu står för. Multinationella företags ambitioner av marknadsdominans måste motverkas.
- 34 Fi ska verka för att Världshandelsorganisationen inte ska ha prioritet över de internationella miljöavtal som förhandlats fram inom ramen för FN-systemet, lokalt, regionalt och globalt.
- 35 Fi ska verka för att Systembolaget i alla sina upphandlingar tar hänsyn till producenters arbetsvillkor och att dessa kostnader tas med i beräkningarna för ett skäligt pris.
- 36 Fi ska verka för att reformera de skrivningar om immaterialrätt och patent som finns i internationella handelsavtal, med avsikt att underlätta billig produktion och handel med livsnödvändiga läkemedel.

För att hungern ska kunna bekämpas och de mänskliga rättigheterna värnas bör en global skatt på valutahandel införas. Skatteinkomsterna ska administreras av FN och användas till förmån för de människor som idag tvingas leva i fattigdom. En skatt på bara 0,1 procent på världens valutatransaktioner skulle generera 100 miljarder dollar per år. För att en global skatt ska bli effektiv krävs att skatteparadisen förbjuds.

- 37 Fi ska verka för att en Tobinskatt införs på internationella valutatransaktioner.
- 38 Fi ska verka för att motarbeta skatteparadis.

P.1 Norden

Ett gemensamt samarbete inom den nordiska regionen är av stor betydelse för att med framgång kunna föra upp feministiska analyser på den politiska dagordningen. Fi anser att detta samarbete är ett viktigt forum för dialog och politikutveckling och att gemenskapen i Norden därför bör stärkas. Feministiskt initiativ vill också verka för att de baltiska länderna får ett ökat inflytande och deltagande i det nordiska samarbetet. Problem som rör sig över gränserna kräver gränsöverskridande politisk handling och gemensamt ansvar. Även nationella politiska beslut kan påverka utvecklingen inom regionen. Som ett exempel har sexturismen till de baltiska huvudstäderna ökat sedan Sveriges sexköpslag genomfördes.

- 39 Fi ska verka för ökat nordiskt-baltiskt samarbete och att jämställdheten fortsatt ska vara en central komponent i alla dessa länders politiska arbete.
- 40 Fi ska verka för att få våra nordiska grannländer att driva MR-frågor (mänskliga rättigheter) när det gäller rätten till asyl, att vidga asylrättens kriterier till att ta hänsyn till och skydda kvinnors, q-personers samt etniskt och kulturellt underordnade gruppers rättigheter.
- 41 Fi ska verka för att ändringarna i äktenskapskonventionen, vilken ser över gemensamma bestämmelser om äktenskap, adoption och förmyndarskap, även avser lika rättigheter för hbtq-personers familjevillkor.

P.2 Feministiskt solidaritetsarbete

Den världsomspännande patriarkala maktordningen, i samspel med bland annat rasistiska och koloniala strukturer som tar sig uttryck i ekonomisk och politisk koncentration av makt på internationell, nationell och lokal

nivå, leder till en orättvis fördelning av jordens resurser och tvingar stora delar av världens befolkning, särskilt kvinnor och barn, till ett liv i extrem fattigdom. Fattigdom är ett globalt säkerhetsshot som riskerar att förvärras av vårt överutnyttjande av jordens resurser. Vi har alla ett ansvar i detta och ett samarbete med folkrörelser över nationsgränser är nödvändigt för att skapa en jämlik, jämställd och rättvis värld. Som feministisk folkrörelse anser Feministiskt initiativ att det är av största vikt att all fattigdomsbekämpning och allt solidaritetsarbete utformas utifrån ett anti-rasistiskt och postkolonialt genusperspektiv.

Där könsroller och föreställningar om familjeekonomi och arbetsuppdelning ofta tas för givna riskerar den assistans som ges att återskapa eller förstärka maktordningar. Solidaritetsinsatser bör präglas av ett situationsanpassat arbetssätt, där lokala resurser och lösningar tas till vara. Som ett av de rika länderna i världen har Sverige ett ansvar att i större utsträckning bidra till fattigdomsbekämpning.

- 42 Fi ska verka för en mer aktiv insats för uppfyllandet av milleniemålen, att enprocentsmålet för bistånd ska uppfyllas och att biståndsarbetet ska genomsyras av ett genus- och antirasistiskt perspektiv där kvinnors, barns, ungdomars och hbtq-personers rättigheter främjas.
- 43 Frågor som rör rättighet till sexuell och reproduktiv hälsa, rättvisa arbetsvillkor och miljöfrågor, som bland annat vattenförsörjning, är viktiga kvinnofrågor. Biståndet ska alltid riktas så att det gynnar de mest utsatta. Det är även viktigt att solidaritetsarbetet genomförs i samarbete med och för att stärka de lokala demokratiska sociala rörelserna, där människor kämpar för att förändra sin egen och andras livssituation.
- 44 Fi ska verka för att Sverige prioriterar skuldavskrivningsfrågan ur ett demokrati-, genus- och antirasistiskt perspektiv. Skuldans krisens järngrepp om fattiga ekonomier måste upphöra.
- 45 Fi ska verka för att kvinnors rättighet till sexuell och reproduktiv hälsa blir en prioriterad fråga i svenskt engagemang, i internationella organisationer och vid bistånd. Fri abort, preventivmedel och säkra födselar är centrala rättigheter för flickors och kvinnors hälsa och överlevnad.
- 46 Fi ska verka för att kvinnors sociala, ekonomiska, kulturella, politiska, arbetsrättsliga, medborgerliga, organisatoriska, sexuella och reproduktiva rättigheter ska bli prioriterade i internationella organisationer och vid svenskt solidaritetsarbete.
- 47 Fi ska verka för en tydligare utvärdering av hur det genusperspektiv som ska genomsyra Sidas arbete efterlevs.

Q. En feministisk politik för Europeiska unionen

I en värld där FN beräknar att män äger 99 procent av all egendom och tjänar 90 procent av inkomsterna, trots att kvinnor utför två tredjedelar av allt arbete, är feminism nödvändig. Kvinnors bristande inflytande syns i att de nästan helt saknas vid de förhandlingsbord där män beslutar om ökat militärt våld, och som får som följd att kvinnor blir slagfält i och med systematiska våldtäkter och skändningar.

Mäns dominans i politiken visar sig också i att kvinnor blir brutalt exploaterade i den växande globala sexindustrin och att abort förbjuds med hänvisning till religiös tro. Feminismen är en global demokratirörelse som handlar om universella mänskliga rättigheter och frihet från diskriminering. Feminism har inget med nationer att göra och därför är feminism särskilt viktig i Europa idag när rasistiska partier med nationalistiska förtecken återigen växer sig allt starkare.

Efter folkomröstningarna 1994 och 2003 är Sverige medlem i EU och står utanför EMU. Detta är politiska realiteter som vi feminister måste använda och förhålla oss pragmatiskt till. Detta innebär dock inte att vi är okritiska till allt som kommer från parlamentet, rådet och kommissionen. Vi ska istället använda de möjligheter till samarbete som unionen ger, samtidigt som vi motverkar patriarkala strukturer och ökande militarisering.

Rätten att leva ett liv utan diskriminering är inskriven i Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter (ECHR). Det krävs dock hårt arbete, både med specifik jämställdhets- och antidiskrimineringspolitik, samt med integrering av ett feministiskt perspektiv i allt politiskt arbete, för att detta ska bli verklighet.

Därför vill Feministiskt initiativ aktivt använda de möjligheter som den Europeiska unionen ger till politiskt arbete för att öka jämställdhet och jämlikhet överallt i Europa och världen. Feministiskt initiativ behövs i den internationella politiken.

Q.1 EU som institution

Med unionen har vi som medborgare ännu en arena med möjligheter att påverka samhällsutveckling både på ett nationellt, mellanstatligt och överstatligt plan. Detta är i sig positivt, då feminismen måste drivas i ett större perspektiv och inte bara inom nationer.

Som feministisk organisation vänder sig Fi dock emot centralisering av makt och försämringar av demokratiska processer i alla tänkbara politiska och medborgarrepresentativa sammanhang. Subsidiaritetsprincipen måste vara ledande i EU, det vill säga beslut ska alltid fattas så lokalt som möjligt. Politisk europeisk integration ska aldrig gå före demokratisk förankring och representation. Idag lider unionen av ett demokratiskt underskott. Därför är det viktigt att insynen i unionens beslutsprocesser ökas och förenklas. Samtidigt behövs det överstatliga beslut om vissa frågor, såsom mänskliga rättigheter och vissa miljöfrågor.

Feministiska frågor och problemställningar måste få ytterligare fäste i Europaparlamentet. Feministiskt initiativ vill använda EU:s institutioner för att sprida och utveckla feministiska perspektiv och ståndpunkter i en europeisk kontext, för en europeisk publik. Den feministiska solidariteten är global, och den europeiska unionen är en stor arena att driva feministiska kärnfrågor på, såsom rätten till abort, mäns våld mot kvinnor, antirasism, frågor kring funktionshinder och hbtq-rättigheter.

- 1 Fi ska verka för ökad demokrati, transparens och tillgänglighet i EU:s beslutsprocesser. EU:s institutioner bör ytterligare demokratiseras.

Konstitutionen

Det förslag till "konstitution" som lades fram inom EU år 2005 röstades ner i folkomröstningar i Frankrike och Nederländerna samma år. Det innebar att förslaget föll men efter nya diskussioner lades dock ett i princip likadant förslag för beslut i medlemmarnas parlament år 2007. Den svenska riksdagen har nu ratificerat Lissabonfördraget, samtidigt som Irland har sagt nej till fördraget i en folkomröstning.

Feministiskt initiativ är kritiska till Lissabonfördraget, eftersom det innebär stora maktöverföringar till EU och förstärker utvecklingen av EU till en statsbildning. På flera punkter har remissorgan redan tidigare visat på tveksamheter i förhållande till Sveriges nuvarande grundlag och utvecklingen mot en militärallians strider bevisligen mot den säkerhetspolitiska doktrin, byggd på alliansfrihet, som Sverige hittills haft. Förslaget innebär grundläggande, genomgripande och mycket långsiktiga förändringar i förhållande till tidigare fördrag.

Centraliseringen av makt är omfattande, den ekonomiska politiken antar lagmässiga former (reglerat i Lissabonstrategin) och eftersom förslaget också innefattar en ökad, och i det närmaste grundlagsfäst, militarisering.

Artikel 17 i Lissabonfördraget om EU:s funktionssätt ger religiösa organisationer en konstitutionell särställning eftersom den kräver att EU ska ha en regelbunden dialog med religiösa organisationer och "erkänna deras identitet och specifika bidrag". Att motsvarande skrivning också finns för konfessionslösa organisationer minskar inte intrycket och den uppenbara avsikten att ge kyrkor en särställning i beslutsfattandet. Fi verkar för ett sekulärt EU där kyrkan inte har en sådan särställning.

- 2 Fi ska verka för ett sekulariserat EU. Att kyrkor och andra religiösa sammanslutningar i Lissabonfördraget ges en särskild politisk status är oförsvarligt.
- 3 Fi ska verka för att det viktigaste syftet med en gemensam konstitution alltid är att garantera europeiska medborgare rätten att leva ett liv utan diskriminering och förtryck.
- 4 Fi ska verka för en europeisk ombudsman dit enskilda medborgare kan vända sig om de anser sina mänskliga rättigheter kränkta av sitt hemland.
- 5 Fi ska verka för att EU:s konstitution i framtiden innehåller ett tydligt krav om att medlemsländerna ska motverka mäns våld mot kvinnor.
- 6 Fi ska verka för att EU:s konstitution i framtiden tar tydligt ställning för en jämn representation i politiska församlingar.

Ministerrådet

EU:s ministerråd är en organisation som på många sätt är problematisk ur ett feministiskt och demokratiskt perspektiv. Ministerrådets möten är slutna och själva beslutsprocessen är inte transparent. De som bedriver en politik som bygger på nationellt egenintresse, rasism, homofobi eller okunskap om likabehandling och jämställdhet måste kunna granskas. Feministiskt initiativ vill se en utveckling där fler frågor behandlas av de folkvalda och att fler frågor hanteras främst lokalt, allt i medborgarnas intresse av demokrati och inflytande. Samtidigt ser vi nödvändigheten av att mötas länder emellan på en sådan nivå, där enskilda politiska områden diskuteras och hanteras av de personer som är ytterst ansvariga för frågan i respektive land. Det är en viktig möjlighet för Sverige att påverka den europeiska utvecklingen i många frågor, påtala brott mot mänskliga rättigheter och mot EU:s gemensamma överenskommelser.

Av historiska skäl, med rötter i våra världskrig, har Europaparlamentet fått sitt säte i Strasbourg, och utsett Bryssel till arbetsort för utskott och partigrupper. Detta innebär höga ekonomiska kostnader för organisationen såväl som för varje parlamentarikers administration, och är en gigantisk belastning för miljön. Feministiskt initiativ ser inte att denna stora byråkratiska apparat kan rättfärdigas längre.

- 7 Fi ska verka för att öppenheten i Ministerrådets arbetsordning ökas och att det demokratiska underskottet i Europaparlamentet minskas.
- 8 Fi ska verka för att färre frågor hanteras i Ministerrådet och fler på parlamentarisk nivå.
- 9 Fi ska verka för att Europaparlamentet får ett enda säte förlagt till Bryssel.
- 10 Fi ska verka för att arbetet i EU präglas av kostnadseffektivitet och miljöhänsyn.

Jämställd representation inom EU-organisationen

Kvinnor och minoritetsgrupper såsom unga, personer med funktionshinder, hbtq-personer, invandrade och etniska minoritetsgrupper är fortfarande underrepresenterade i samtliga av Europeiska unionens organ och politiska beslutsprocesser. EU:s åtgärder på detta område har huvudsakligen varit begränsade till icke-bindande texter och åtaganden.

Efter valet 2004 är andelen kvinnor bland ledamöterna 30,3 procent. Av 27 kommissionärer är bara 8 kvinnor. Sedan 1958 har vi haft totalt 12 kommissioner, alla med en man som ordförande. En legitim kommission ska spegla den befolkning vars intressen den ska representera och Feministiskt initiativ förespråkar därför en ny modell för fördelning av dessa poster.

Inför varje ny kommission nominerar varje medlemsstats regering i dag en person, som man önskar ska företrädastaten i Kommissionen. Detta är ett nomineringssätt som lätt kan leda till en manlig dominans då de flesta regeringschefer är vita, heterosexuella, medelålders män som ofta gärna ser sina länder representerade av män som liknar dem själva.

- 11 Fi ska verka för att makten i kommissionen fördelas lika mellan könen, och att olika erfarenheter representeras genom de kandidater Sverige som medlemsland för fram.
- 12 Fi ska verka för att det antas bindande texter för att främja kvinnors och mäns lika representation i Europeiska kommissionen, Europaparlamentet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt i Regionkommittén.
- 13 Fi ska verka för att artikel 2 i kommissionens beslut om jämn könsfördelning inom kommittéer och expertgrupper ändras så att målet blir att kvinnor ska utgöra hälften av ledamöterna i dessa organ. Dessutom ska Fi verka för att det sätts ett sista datum för när detta mål ska vara uppnått.
- 14 Fi ska verka för att lika många kvinnor som män utses till kommissionärer genom att alla länder nominerar två kandidater, i stället för en, till "sin" kommissionärspost, en kvinna och en man. Härefter bör kommissionens ordförande sammanställa en så jämlik och representativ kommission som möjligt, med en jämn maktfördelning mellan könen. Alla länder uppmanas också att i sin nominering även ta hänsyn till en jämlik representation utifrån bland annat etnicitet, sexualitet, och funktionalitet.
- 15 Fi ska verka för att tillsätta en EU-kommissionär för jämställdhet och en kommissionär för antidiskriminering med samma mandat som övriga kommissionärer.
- 16 Fi ska verka för att alla europeiska institutioner vidtar åtgärder inom områden och på nivåer där kvinnor och minoriteter är underrepresenterade i beslutsprocessen.
- 17 Fi ska verka för att det skapas ett jämställdhetsutskott och ett antidiskrimineringsutskott i parlamentet. De ska ha samma politiska tyngd som övriga utskott.
- 18 Fi ska verka för att svenska representationen inför jämställdhet som policyområde. I nuläget saknas det. Fi kräver att svenska regeringen driver jämställdhetsarbetet betydligt kraftigare än idag.

Jämställdhetsintegrering och jämställdhetsbudgetering inom organisationen

I Nicefördraget slås principerna för jämställdhetsintegrering fast i den meningen att ojämställdhet ska utplånas i allt arbete inom organisationen. Kommissionen har antagit denna strategi som sitt verktyg för att införa och fullfölja lagstiftning och politiska åtaganden. Jämställdhetsintegrering är en horisontell strategi som kräver ett kraftfullt och gemensamt agerande av en mängd olika aktörer inom offentliga institutioner. En del nya jämställdhetsrelaterade mekanismer har visserligen etablerats inom Europeiska kommissionen sedan år 2000, men deras genomslagskraft minskas år för år på grund av bristande resurser, otillräcklig utbildning, ett oklart mandat och frånvaron av effektiv politisk ledning på högsta nivå.

Det finns 23 utskott i Europaparlamentet. Alla rör sig inom områden där ett genusperspektiv är nödvändigt för att åstadkomma jämställdhet. De flesta utskott har uttryckt att de är positiva till jämställdhetsintegrering, men hittills har få utskott nedtecknat strategier som ger dem något att förhålla sig till och följa i arbetet, och det finns inte heller något sådant med i planeringen för framtida arbete. Detta är inte bara av vikt för arbetet i utskottet och för medvetenhet om genusfrågor i det politiska och juridiska arbetet, utan även för att ge alla medlemsländer goda exempel på vad som bör präglade det politiska arbetet om vi ska uppnå en värld utan diskriminering.

- 19 Fi ska verka för att det inrättas en särskild enhet för övervakning och utveckling av jämställdhetsintegrering inom samtliga Europeiska kommissionens generaldirektorat (GD). Enheten ska ha till uppgift att vartannat år lägga upp en jämställdhetsintegreringsstrategi för alla politikområden som ligger under generaldirektoraten.
- 20 Fi ska verka för obligatorisk utbildning om jämställdhet och antidiskriminering för kommissionsledamöterna, för de högsta tjänstemännen samt inom all managementutbildning för EU-tjänstemän.
- 21 Fi ska verka för en effektiv jämställdhetsintegrering i europeiska antidiskrimineringsprogram och dito åtgärder.
- 22 Fi ska verka för att det tillsätts en budgetarbetsgrupp för jämställdhetsfrågor inom kommissionens Generaldirektoratet för budget, och att denna genomför en särskild konsekvensanalys ur jämställdhetsperspektiv av EU:s budget varje år. Denna analys av budgeten ska tjäna som en del av utvärderingen av jämställdhetsintegreringen, som parlamentets utskott för kvinnors rättigheter och jämställdhet mellan kvinnor och män (FEMM) kan avge ett yttrande om.
- 23 Fi ska verka för att det för var och en av kommissionens enheter införs en budgetpost för jämställdhetsaktiviteter.
- 24 Fi ska verka för att ytterligare medel anslås till arbetet med jämställdhet och antidiskriminering inom unionen, både till NGO:er och till unionens institutioner.

- 25 Fi ska verka för att jämställdhet och antidiskriminering prioriteras på alla plan i EU-organisationen.
- 26 Fi ska verka för att strategier för jämställdhetsintegrering fastställs för alla utskott i enlighet med deras politikområde och arbetssätt.

Den ekonomiska-monitära unionen EMU

Reglerna för EU:s ekonomiska politik finns formulerade i EMU och i den så kallade stabilitetspakten (en överenskommelse som ska förhindra medlemsländer från att expandera offentliga utgifter i en storleksordning som inte står i proportion till inkomster, allt i förhållande till genomsnittet inom EU). År 2003 folkomröstade Sverige om medlemskap i det tredje och sista steget i EMU, d.v.s. om kronan skulle bytas mot euron, som konsekvens av att beslutanderätt över valuta- och penningpolitiken skulle lyftas från Sverige Riksbank till den Europeiska Centralbanken. Enligt nu gällande fördrag (inga ändringar i det nya förslaget) ska/får ett medlemsland delta i tredje steget när de ekonomiska kraven, de s.k. konvergenskraven, är uppfyllda.

Sverige uppfyller kraven men har deklarerat, ensidigt, icke juridiskt men väl politiskt bindande, att vi också fortsättningsvis vill stå utanför. Inför folkomröstningen 2003 tillsattes flera utredningar som skulle visa på konsekvenserna av ett EMU-medlemskap. EMU-utredningen visade att det är länder med stor offentlig sektor som kan få svårigheter. Det ansågs att EMU:s målsättningar krävde att beskattning och offentliga utgifter måste göras mindre konjunkturberoende och att det därför fanns "en risk att välfärdsstaten måste minska i omfattning". Samma resultat kom en annan utredning, Stabilitetsutredningen, fram till. Den konstaterade att EMU-reglerna inte är politiskt neutrala och skrev "De är inte lika tuffa för länder med låga skatter där man också säljer ut offentliga tillgångar".

I EU:s riktlinjer för den ekonomiska politiken understryks behovet av skattesänkningar och minskningar av de offentliga utgifterna. T.ex. har Sverige fått påpekanden om behovet av att öka effektiviteten och förbättra förutsättningarna för konkurrens inom den offentliga sektorn.

Vid ett EMU-inträde ger Sverige upp möjligheten att genom förändringar i räntenivån motverka störningar i ekonomin på makronivå, vilket har inträffat internationellt. Med gemensam ränta måste istället störningar mötas med anpassning av löner och priser, vilket ställer ökande krav på arbetsmarknadens anpassningsförmåga. Konjunkturinstitutet formulerade det som att det kan bli nödvändigt att löneökningarna "anpassas nedåt vid efterfrågebortfall".

Löneflexibilitet och flexibel arbetsmarknad är centrala begrepp inom EMU. Kraven på rörlighet inom arbetskraften ska öka, både inom länderna och mellan länderna.

Grunden för ekonomisk självständighet är ett arbete med en lön att leva på. I EMU är inte full sysselsättning det överordnade målet för den ekonomiska politiken. EMU sätter stark press på neddragningar och privatiseringar i offentlig sektor, vilket betyder sämre social välfärd och trygghet för kvinnor och i många fall en begränsning av kvinnors arbetsmarknad. Den underordning som kvinnor lever i gör kvinnor som grupp mer beroende av en politik som ser vård och omsorg som ett självklart ansvar för samhället och som vill främja varje enskild kvinnas rätt till ekonomiskt oberoende.

Neddragningar i välfärdssystemen påverkar kvinnor mer än män. Försämrade anställningstrygghet och krav på geografisk flexibilitet påverkar kvinnor mer än män. Ett eventuellt medlemskap i EMU skulle alltså få olika effekter för mäns respektive kvinnors villkor. Idag ser vi också, inom EU, att den ekonomiska politiken tvingar många kvinnor att välja mellan arbete och barn. Resultatet är i många länder ett lågt barnafödande.

Om frågan om en anslutning av Sverige till EMU:s tredje steg skulle aktualiseras, måste den underställas en folkomröstning innan beslut fattas i riksdagen.

- 27 Fi ska verka för att frågan om Sverige ska ansluta sig till EMU, ska avgöras genom en folkomröstning.
- 28 Fi ska verka för att nuvarande EMU-regler reformeras så att social välfärd och full sysselsättning blir övergripande mål.

EU:s inre marknad

EU:s inre marknad har som mål fri rörlighet för varor, tjänster, arbetskraft och kapital. Den fria rörligheten är överordnad andra regler. Detta innebär bland annat att ett enskilt land inte kan ha strängare regler eller tuffare lagstiftning på ett område om det uppfattas som konkurrenshämmande och som stridande mot den fria rörligheten. Nationella lagar som har som mål att förbättra miljön, stärka konsumentskyddet eller begränsa alkoholförseln blir underordnade.

Tjänstesektorn fria rörlighet regleras i ett tjänstedirektiv. Verksamheter som tillhör samhällets mänskliga infrastruktur (förskola, skola, utbildning, sjukvård, m.m.) menar Feministiskt initiativ ska undantas från

tjänstedirektivet. Direktivet innefattar också fri etableringsrätt vilket skulle kunna innebära att privata koncerner skulle kunna överta verksamheter som idag styrs av kommunala/regionala demokratiska beslut. Fackförbund har även påtalat risken för lönedumpning.

Lissabonstrategin innebär att EU ska bli världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning. Det målet ska uppnås samtidigt som den demografiska kartan i Europa förändras i rask takt. Framtiden innebär betydligt färre i arbetsför ålder som både ska upprätthålla produktion av varor och tjänster och försörja en större grupp pensionärer. För att uppnå Lissabonstrategins mål är det enligt EU-kommissionen viktigt med en väl fungerande och samordnad arbetsmarknad – den inre marknaden måste fungera. En process om en mer flexibel arbetsmarknad med dessa demografiska förutsättningar och krav av Lissabonstrategin har lett fram till ett meddelande från kommissionen till medlemsstaterna om *flexicurity*. Innebörden av flexicurity är att göra arbetsmarknaden mera flexibel och samtidigt ”säker” för både arbetsgivare och arbetstagare genom bland annat moderna sociala trygghetssystem. Feministiskt initiativ anser att det är en nödvändighet att välfärdssystem utvecklas med ett feministiskt perspektiv. Det är det perspektivet som starkt bidrar till förändring av arbetsmarknad, demografi, demokrati och därmed hela samhällets totala ekonomi, inte bara näringslivets ekonomi.

Feministiskt initiativ anser dels att varje punkt i de gemensamma principerna och handlingsalternativen i flexicurity bör innehålla ett integrerat feministiskt perspektiv. Det är bara en tydlighet i det perspektivet som kan garantera att könen ges lika möjligheter att ha ett arbete och med lika villkor till olika anställningsrelationer på arbetsmarknaden samt ett arbete med bra villkor som till exempel lön eller arbetstider som passar den aktuella livssituationen. Målet med tillväxt och tolkning av balans mellan skyldigheter och rättigheter får inte innebära att det skapas nationella lagar och avtal som missbrukar kvinnors ojämställdhet och etniska gruppers situation på arbetsmarknaden. Inte heller får det instiftas lagar inom socialförsäkringsområdet som skapar ojämställdhet eller förhindrar jämställdhet på arbetsmarknaden och det jämställda föräldraskapet.

Marknadslösningar ska i varje enskilt fall analyseras där konsekvenser utifrån klass, etnicitet och kön synliggörs även i andra nationer och tas med i bedömningen av förslag om marknadsanpassning i sin helhet. Vi vill tydliggöra att konkurrensutsättning av ett område inte automatiskt innebär att kvinnors, migranters, eller andra gruppers situation förbättras eller förvärras.

- 29 Fi ska verka för att regler som gäller konsumentskydd, miljö och alkoholpolitik ska vara minimiregler, med möjlighet för enskilda länder att ha strängare krav.
- 30 Fi ska verka för att tjänstedirektivet begränsas.
- 31 Fi ska verka för att de fria flödena av arbetskraft inte leder till att den svenska modellen med fri förhandlingsrätt för arbetsmarknadens parter avskaffas.
- 32 Fi ska verka för att barnomsorg ska skrivas in i de gemensamma principerna inom ramen för flexicurity.
- 33 Fi ska verka för att äldreomsorg ska vara en självklar princip för en stabil och väl fungerande arbetsmarknad för alla.

Krav på mänskliga rättigheter av ansökarländer

När nya länder ansöker om medlemskap i EU ska Sverige i ansökningsprocessen driva på reformer i ansökarlandet, eftersom landet inte kan upptas som EU-medlem om de mänskliga rättigheterna inte respekteras. Under senare år har vi sett hur de senaste medlemsländerna nonchalerat EU:s lagstiftning då det gäller icke-diskriminering avseende kön, sexuell läggning, funktionshinder, etnisk och kulturell tillhörighet. Det är oacceptabelt att EU:s medlemsländer inte respekterar mänskliga rättigheter. Vid brott mot mänskliga rättigheter bör det finnas sanktionsmöjligheter gentemot den enskilda medlemsstaten.

- 34 Fi ska verka för att demokrati, respekt för mänskliga rättigheter och rättssäkerhet är grundläggande element när EU utvidgas.
- 35 Fi ska verka för att läget för de mänskliga rättigheterna i ett ansökarland prioriteras minst lika högt i bedömningen som ekonomiska förutsättningar och att det även följs upp i alla medlemsländer. Detta innebär att en ökad vikt läggs vid respekten för kvinnors, hbtq-personers, funktionshindrades samt etniska, kulturella och politiska minoriteters mänskliga rättigheter.
- 36 Fi ska verka för möjlighet att tillämpa ekonomiska och politiska sanktioner, samt eventuellt även utslutning, av de medlemsländer som inte respekterar mänskliga rättigheter.

Q.2 Feministisk politik i EU

Jämställdhet i EU

Den mänskliga rättigheten att inte diskrimineras är en av de gemensamma värderingarna i EU:s fördrag och måste vara en nödvändig förutsättning för att EU ska kunna uppnå sina mål om tillväxt, sysselsättning och social sammanhållning. EU har gjort vissa framsteg när det gäller att uppnå jämställdhet i unionen såväl som i medlemsländerna tack vare lagstiftning om lika lön för likvärdigt arbete, likabehandling, integrering av jämställdhetsperspektivet i alla politikområden och särskilda åtgärder för att främja kvinnors ställning. Juridiken stämmer dock inte alltid med praktiken.

Många kvinnor i Europa har idag en hög utbildningsnivå, fler och fler kvinnor finns på arbetsmarknaden och som aktörer inom andra delar av den offentliga arenan.

Kvinnor i Europa lever dock under mycket olika villkor. I flera länder har kvinnors ställning på arbetsmarknaden försvagats och social nedrustning har resulterat i större sårbarhet. Det råder fortfarande ojämställdhet och ojämlikhet som kan komma att öka i takt med att den hårdnande konkurrensen på världsmarknaden kräver en flexiblare och rörligare arbetskraft. Detta drabbar kvinnor hårdare, eftersom de ofta måste välja mellan barn eller karriär på grund av oflexibla arbetsvillkor och bristande barnomsorg, stereotypa könsroller och en jämställd fördelning av familjeansvaret. De framsteg som kvinnor gjort på viktiga områden såsom utbildning och forskning, avspeglas därför inte i deras ställning på arbetsmarknaden. Detta är ett slöseri med mänskliga resurser som EU inte har råd med.

EU har ett ansvar för att arbeta för jämställdhet också i resten av världen. Feministiskt initiativ vill vända globaliseringen till något positivt, men med ökad mobilitet och kommunikationsteknik blir brott som människohandel lättare att begå. Om EU ska kunna ta itu med detta måste jämställdhetsarbetet intensifieras och jämställdhetsperspektivet få en mer framträdande plats inom alla politikområden.

Gemensam europeisk politik ger möjlighet att påverka områden som vi ensamma inte skulle ha tillgång till. Genom EU kan vi lyfta abortdebatten i katolska länder, kräva hbtq-rättigheter i konservativa länder och kräva skydd av etniska minoriteter i Europa.

Klimat, energi och miljö

Feministiskt initiativ ifrågasätter människors självpåtagna rätt att dominera, exploatera och manipulera natur, djur och människor. EU är en viktig arena för att skapa en hållbar värld och möta miljöutmaningar som rör sig över nationsgränserna, så som utsläppen av växthusgaser.

Feministiskt initiativ anser inte att hållbar utveckling och åtgärder för att begränsa klimathotet behöver innebära minskad livskvalitet. Däremot måste vi utmana dagens ensidiga bild av välfärd som liktydig med materiell, resursslukande privatkonsumtion. För att nå en hållbar värld behöver politiken ifrågasätta rådande normer kring livsstilar och konsumtion. Runt om i världen subventioneras och på andra sätt premieras ohållbara beteenden som bilåkande, flygande, storkonsumtion av elektricitet och köttätande. Det krävs hållbara livsstilar, hållbar konsumtion och kunskap om att män och kvinnor, rika och fattiga inte konsumerar lika mycket, och inte likartat förorsakar klimatförändringarna. Det är de mest utsatta grupperna i samhället som på olika sätt får betala priset av ett ohållbart system. Havsnivåhöjningar, ökenspridningar, uranbrytning, skogsskövling och överfiske sker ofta på stora avstånd; geografiska och sociala från de med mest makt. Så länge tecknen på att vara lyckad hänger samman med att följa patrikala och kapitalistiska normer kommer vi aldrig nå en hållbar värld. Klimathotet kan inte enbart lösas med ny teknik.

Det är viktigt att EU omedelbart slutar med alla subventioner av fossil energi och kärnkraft. Dessa pengar bör istället satsas på energieffektivisering, förnybar energi, ett samordnat tågssystem, kollektivtrafiklösningar samt skyddande av den biologiska mångfalden.

Inom EU finns idag handeln med utsläppsrätter, så länge systemet finns måste det utnyttjas för att maximera utsläppsminskningarna. Det viktigaste steget mot en effektiv utsläppshandel är att alla utsläppsrätter ska auktioneras ut istället för att delas ut. För att systemet ska ha effekt måste priset på utsläppsrätter öka.

Åtgärder för bättre klimat, hållbar energi och god miljö kräver att kvinnors deltagande ökar i beslutsfattande om stadsplanering, trafiksystem, transporter och andra infrastrukturlösningar. Jämställdhet bör vara både mål och medel i övergripande analyser och leda till större anslag för hållbara transportlösningar som stärker kvinnors mobilitet och skapar valmöjligheter, frihet och tid också för människor som inte är bilburna.

- 37 Fi ska verka för att analysera kvinnors transportmönster och utveckla transportsektorn med den erfarenheten för att främja ett hållbart transport-system.

- 38 Fi ska verka för att resurser satsas på utbyggande av kollektivtrafik, särskilt tåg och spårvagnar och förbud av flygtrafik på korta sträckor införs.
- 39 Fi ska verka för att det satsas på transporter på tåg och båtar och att restriktioner för transporter med lastbil införs.
- 40 Fi ska verka för att de europeiska tågssystemen samordnas så att byten och beställning av biljetter vid resor mellan flera länder förenklas.
- 41 Fi ska verka för att det ska vara billigare att åka tåg än flyga eller åka bil inom Europa.
- 42 Fi ska verka för att ett program skapas för att finansiera för att analysera och omskola män så att de ändrar sitt konsumtions- och transportmönster för att gagna klimat och en hållbar utveckling.
- 43 Fi ska verka för att EU ska vara en förebild för att utveckla fler verktyg för en omställning till ekologiskt jordbruksproduktion.
- 44 Fi ska verka för att EU ska arbeta för en värld som säkrar länders matsuveränitet och biologiska mångfald.
- 45 Fi ska verka för att resurser satsas på att utbyggandet av förnyelsebara energier skapas och energibesparande åtgärder införs.
- 46 Fi ska verka för att alla utsläppsrätter inom EU:s handelssystem ska auktioneras ut.
- 47 Fi ska verka för att alla EU:s subventioner till fossil energi och kärnkraft omedelbart avskaffas.
- 48 Fi ska verka för att förbud införs för import av flaskvatten från ett EU land till ett annat och till EU från länder utanför.
- 49 Fi ska verka för att kemikalieförordningen ses över så att förbud för användning av kemikalier ska göras helt utifrån skydd för människor med ett särskilt starkt genusperspektiv och inte utifrån kemikalieindustrins vinstintressen.
- 50 Fi ska verka för att det satsas på skogs- och naturvård inklusive våtmarker m.m. Detta krav driver vi även inom jordbrukspolitiken.

Jordbruks- och fiskepolitik

Mer än en miljard människor är undernärda idag. Mat finns, men priser är för höga, särskilt på stapelfödor: ris, vete och majs. Global BNP-ökning har skapat en överflöd och miljöfarlig levnadsstandard i västvärlden och hos medelklassen i resten av världen. Samtidigt är de som lever i fattigdom allt fler och de äter allt sämre. Det främsta problemet är att många människor i världen saknar mark att odla eller inkomst för att köpa tillräckligt med mat.

Miljöbränslemålen i EU och USA leder till stigande priser på majs och socker eftersom de används till produktion av etanol. Den kraftigt ökande efterfrågan har fått många av världens jordbrukare att styra om från mat tillverknings till bibränsletillverknings. Detta har lett dels till urholkning av en biologisk mångfald, dels till matbrist och prisökningar. Priset på stapelfödor som ris, vete och majs skenar. Många länder förmår inte producera tillräckligt med mat för sin egen befolkning och tvingas importera. Det är möjligt att öka matproduktionen, säkra matsuveränitet, sänka matpriser, minska fattigdom och undernäring globalt om man kan få till en omställning av bibränsletillverknings. Resurser måste flyttas från tillverknings av så kallad grön bensin, dvs. flytande drivmedel som framställs av spannmål och används i Europas och USA:s miljöbilar, till en framställning av återvinningsbart bibränsle som produceras och används lokalt t.ex. genom användning av avfall, som annars skulle bränts eller lämnats att ruttna, alternativt genom användning av mark som annars är obrukbar.

I Europa har man sedan andra världskriget använt produktionskvoter, importtullar, importkvoter och exportsubventioner för att skydda den inhemska marknaden. Dessa handelshinder har gjort det svårt, ofta omöjligt, för utomeuropeiska länder att sälja sina jordbruksprodukter på den europeiska marknaden. Detta har i sin tur skapat ekonomisk instabilitet och omväxlande överproduktion av mat och matbrist i stora delar av världen.

Politiken i Sverige och Europa har alltid haft en strukturomvandling som mål, där små enheter slås ihop till större och effektivare. Jordbrukspolitiken har således utgått från storskaliga kapitalistiska jordbruksnormer som missgynnar ekologiska jordbruk och småbönder såväl i Europa som i resten av världen. För mångfald och av sociala skäl bör det även i framtiden vara möjligt att bedriva småskaligt jordbruk. För att få slut på fattigdomen måste jordbrukarna få stöd för att diversifiera sin produktion. Detta ger redskap för att kunna stå emot katastrofer som torka och översvämningar och utveckla miljövänliga metoder.

Världens och Europas hav håller på att tömmas. En alltför generös fiskepolitik har tillåtit de gemensamma resurserna i haven att överutnyttjas. Fi vill se en fiskepolitik där hänsyn tas till hotade bestånd och fler marina områden skyddas. EU:s fiskekvoter måste skäpas.

- 51 Fi ska verka för färre importskydd och exportsubventioner och avskaffande av produktionskvoter.
- 52 Fi ska verka för att säkra matsuveränitet och biologisk mångfald, såväl nationellt som globalt.
- 53 Fi ska verka för en global omställning av biobränsletillverkning, från flytande drivmedel framställt av spannmål till återvinningsbart biobränsle som produceras och används lokalt.
- 54 Fi ska verka för en jordbruksproduktion där folkhälsan och bra arbetsvillkor sätts i fokus, såväl nationellt som globalt.
- 55 Fi ska verka för en djurhållning där djuren kan leva så likt som möjligt det liv som är naturligt för arten.
- 56 Fi ska verka för en jordbrukspolitik som beaktar jordbrukets betydelse för ett öppet och varierat landskap med en mångfald av naturliga växt- och djurarter.
- 57 Fi ska verka för en hållbar fiskepolitik med restriktivare fiskekvoter och fler skyddade områden

Fred och militarism

EU:s gemensamma utrikespolitik, som innefattar en militär del, ska enligt det nya fördraget (Lissabon-fördraget, dvs. f.d. förslaget till konstitution) stärkas genom inrättandet av en gemensam "utrikesminister" som ska föra EU:s talan i världen. Det militära samarbetet innefattar bland annat en gemensam snabbinsatsstyrka på 60 000 soldater, redo för insatser runt om i världen. I förslaget till nytt fördrag slås det fast att ett gemensamt försvar ska beslutas av rådet med enhällighet. Det finns inget krav på att EU:s militära insatser ska ske efter beslut i FN:s säkerhetsråd. Formuleringar om att agera i enlighet med principerna i FN-stadgan finns, men det finns också öppningar för handlingsfrihet. I praktiken kommer EU självt att avgöra vad som ska omfattas av FN:s principer.

EU görs till en militär allians med skrivningar som "Om en medlemsstat skulle utsättas för ett väpnat angrepp på sitt territorium, är de övriga medlemmarna skyldiga att ge den stöd och bistånd med alla till buds stående medel..." (Artikel 27). Feministiskt initiativ menar att det inte går att förena ömsesidiga försvarsgarantier med den svenska militära alliansfriheten. Andra citat visar föresatser om att bygga ut EU:s militära styrka: "I syfte att genomföra den gemensamma säkerhets- och försvarspolitik ska medlemsländerna ställa civila och militära resurser till unionens förfogande. ...", "... medlemsstaterna förbinder sig att gradvis förbättra sin militära kapacitet..." (Artikel 27). Det betyder i praktiken att ett krav på en förpliktigande militär upprustning i varje medlemsland skrivs in i det som framöver kommer att betraktas som en författning. För Feministiskt initiativ, som har en klart uttalad anti-militaristisk hållning, är detta helt oacceptabelt.

Den pågående militariseringen av EU motarbetar upprättandet av konfliktförebyggande och konfliktlösningsinstitutioner inom EU. Den täta integrationen med militäralliansen NATO undergräver EU:s roll som självständig aktör. Fi kräver därför att fredsbevarande operationer ska ha ett FN-mandat.

Att stödja demokratiutveckling är en väsentlig del i EU:s roll som fredsprojekt. Detta ställer följaktligen stora krav på upprätthållandet av demokrati inom unionen. Samtliga medlemsländer måste vara beredda att agera kraftfullt om kränkningar av mänskliga rättigheter eller demokratiska principer försiggår i EU.

- 1 Fi ska verka för att EU ska stödja demokratiutveckling och kräva respekt för mänskliga rättigheter bland medlemsländerna och i världen.
- 2 Fi ska verka för att konfliktförebyggande institutioner upprättas inom ramen för både den europeiska och den globala säkerhetspolitiken.
- 3 Fi ska motverka militariseringen inom EU och arbeta för att planerna på en gemensam armé, en försvarsallians och en obligatorisk militär upprustning (som Lissabonfördraget kräver) läggs ned.
- 4 Fi ska verka för att militära interventioner i konflikter endast ska ske på mandat av FN.

EU:s utrikespolitik och krishantering

I en allt mer instabil och våldsam värld är kvinnors lika tillgång till och fulla deltagande i EU:s utrikespolitiska maktstrukturer nödvändigt för att stödja och bevara ett fredligt samhälle. Även om kvinnor har börjat spela en betydande roll i konfliktlösning är de fortfarande underrepresenterade i beslutsprocesser. Kvinnor inom det utrikespolitiska området måste få mer politisk och ekonomisk makt inom så att de kan spela en jämbördig roll i arbetet för att trygga och bevara freden.

- 5 Fi ska verka för att det integreras ett jämställdhetsperspektiv i den europeiska säkerhets- och försvarspolitik (ESDP) i linje med FN:s resolution 1325 och den europeiska resolutionen om kvinnors deltagande i fredlig konfliktlösning från november 2000.
- 6 Fi ska verka för att säkerställa att minst 40 procent av alla befattningar inom förlikning, fredsbevarande, fredsframtvångande, fredsuppbyggande och konflikthantering innehas av kvinnor, inbegripet faktainsamlade och observatörsuppdrag för EU:s och dess medlemsländers räkning.

- 7 Fi ska verka för att det inom policyn för EU:s kontor för humanitärt bistånd (ECHO), initieras och utvecklas partnerskap med kvinnors NGO:er i mottagarländerna, och att hjälpåtgärder till och investeringar för kvinnor prioriteras, såsom specialiserad hjälpverksamhet för våldtäktsoffer och offer för trauman till följd av könsrelaterat våld som begåtts under konfliktperioder. När en väpnad konflikt upphört måste kvinnor som utsatts för trauman kunna söka gottgörelser med stöd av internationell lag.
- 8 Fi ska verka för att det på EU-nivå formuleras en uppförandekodex, inspirerad av den handlingsplan som FN:s permanenta samordningskommitté framlagt om skydd mot sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp i humanitära kriser. Detta för att säkerställa att militär personal och hjälparbetare som handlar på EU:s vägnar är fullt medvetna om sitt ansvar och sina förpliktelser, och som fastställer att sexuellt utnyttjande utgör allvarligt tjänstefel som kan leda till avsked och även straffpåföljder.

Ratificering av internationella överenskommelser

I proceduren för beslutsfattande inom EU finns regler som fastställer hur förfarandet ska vara mellan EU-nivån och den nationella nivån. EU förhandlar och godkänner eller förkastar ett avtal i Ministerrådet. Därefter har medlemsstaterna två år på sig att ratificera dessa avtal. Detta gäller dock bara internt inom EU, eftersom den enskilda staten internationellt sett ses som den ratificerande parten av ett internationellt avtal.

Inom EU har det setts som centralt att alla EU:s medlemsstater undertecknar ett avtal som EU har fastställt så att det har samma betydelse i alla medlemsstaterna. Därmed uppstår inga konkurrensfördelar för någon stat inom Unionen, i att t.ex. inte underteckna ett miljöavtal.

- 9 Fi ska verka för att EU och dess medlemsstater signerar och ratificerar internationella jämställdhetsdokument som CEDAW, Beijing-handlingsplanen och Kairoprotokollet.
- 10 Fi ska verka för att underskrivna miljöavtal ratificeras inom Unionen och nationellt. Speciellt viktigt är det när det gäller Bali-överenskommelsen och dess efterföljare.
- 11 Fi ska verka för att internationella avtal, framförhandlade inom FN-systemet, rörande förbättringar för arbetskraft, kvinnors rättigheter, mänskliga rättigheter och miljö ratificeras inom Unionen och nationellt.
- 12 Fi ska verka för att de så kallade Yogyakarta-principerna, som säkrar hbtq-personers rättigheter i MR-politiken, tillämpas i EU och i internationella konventioner.
- 13 Fi ska verka för att ett avtal om bekämpning av den internationella slavhandeln, handeln med droger och den illegala handeln med vapen förhandlas fram internationellt inom ramen för FN-systemet. Avtalet ska implementeras av internationella polisiära och juridiska myndigheter. Den institutionaliserar förtryck och slaveri för framförallt kvinnor och barn.

Asylpolitik och rättigheter för tredjelandsmedborgare

EU:s asylpolitik regleras i gemensamma och bindande fördragstexter men varje land gör självt bedömningen av asylskälen. EU:s gemensamma regler har begränsat asylrätten, och idag finns politiska strävanden inom EU att ytterligare begränsa asylrätten. Nuvarande system innebär att länder som har de mest extrema nationalistiska åsikterna då det gäller kraven på de asylsökande, i princip bestämmer hur resten av Unionen ska agera. Dessutom är kommissionens utgångspunkter i regel genusneutrala istället för att ha ett genusperspektiv såsom fastställts i flera internationella konventioner och handlingsplaner inom FN. I den meningen fungerar EU:s asylpolitik sämre än någonsin.

Genom olika former av regler försöker EU hålla människor borta från EU som är i behov av skydd och som enligt internationella konventioner har rätt till asyl. En regel säger att asyl endast kan sökas från tredje land, vilket då innebär att den som vistas i Sverige kan tvingas åka tillbaka till sitt ursprungsland för att söka asyl och inresetillstånd därifrån. För att upprätthålla detta säger en annan regel (transportöransvaret) att flygbolag måste betala flyktingars biljett ut ur EU om flyktingarna inte har grund för att stanna. Därmed sätts bolagens ekonomiska intressen framför människor rätt till skydd. Det är en oacceptabel situation.

- 14 Fi ska verka för att stränga visumkrav och regler för transportöransvar inom EU avskaffas.
- 15 Fi ska verka för en förändring av de kriterier som fastställer rätten till asyl inom EU.
- 16 Fi ska verka för att proceduren för asylansökan förenklas och för att den asylsökandes rättigheter sätts i första rummet.
- 17 Fi ska verka för att den som söker skydd ska kunna söka asyl under skyddade omständigheter – i mottagarlandet – och tillsammans med sina anhöriga.

- 18 Ett barn ska aldrig behöva skiljas från sina föräldrar under asylprocessen. Fi ska verka för att asylsökande har tillgång till hälsovård och utbildning.
- 19 Fi ska verka för att könsrelaterad förföljelse erkänns och att EU:s medlemsstater erbjuder skydd åt kvinnor som har tvingats fly från sina hemländer av denna anledning.
- 20 Fi ska verka för att sexuell läggning och könsidentitet ska vara asylgrundande skäl i hela Europa.
- 21 Fi ska verka för att EU:s asylpolitiska harmoniseringsprocess anammar FN:s riktlinjer för "internationellt skydd – könsrelaterad förföljelse inom ramen för artikel 1A(2)" för att ge tjänstemän i alla EU:s medlemsländer bättre insikt om könsrelaterat våld och bättre möjlighet att avgöra det berättigade i kvinnors asylansökningar som grundar sig på könsrelaterat våld.

Immigration

Antalet invandrarkvinnor i EU har ökat snabbt under det senaste årtiondet. Många kvinnor flyttar för att ansluta sig till en partner som redan är bosatt inom EU för familjeåterförening. Kvinnor invandrar också ökad utsträckning på egen hand och blir därigenom den huvudsakliga familjeförsörjaren. Under de senaste åren har många av EU:s länder fört en restriktiv politik av "nollinvandring", i synnerhet när det gäller lägre utbildad arbetskraft. Detta har resulterat i att antalet odokumenterade invandrare som arbetar under mycket otrygga förhållanden ökat. Många av dem är kvinnor som arbetar inom vård- och omsorgssektorn och som tillgodoser ett viktigt omsorgsbehov inom EU.

Haag-programmet som Europarådet antagit ska genomföras inom området "frihet, säkerhet och rättvisa" under perioden 2005–2010. Programmet berör inte invandrarkvinnornas speciella situation med ett enda ord. Kvinnors mänskliga rättigheter, erfarenheter och behov blir därigenom ignorerade i EU:s aktuella invandringspolitiska diskussioner och beslut. För att ändra denna trend är det viktigt att erkänna att migrationen har feminiserats. Det är nödvändigt att ett könsperspektiv fullständigt integreras i EU:s politik och i åtgärder för varje led i migrationsprocessen, i synnerhet när det gäller insläpp och integration i värdsamhällena.

- 22 Fi ska verka för att det antas riktlinjer samt konkreta och riktade könsrelaterade mål och indikatorer inom det invandringspolitiska området inom EU.
- 23 Fi ska verka för att det inrättas en permanent interinstitutionell arbetsgrupp på hög nivå, som ansvarar för att ur ett könsperspektiv övervaka den europeiska immigrationspolitikens utveckling, och i synnerhet utarbeta verktyg för att utvärdera könsrelaterade konsekvenser av invandringspolitiska åtgärder.
- 24 Fi ska verka för att revidera och förstärka rådets direktiv 2003/86/EC om rätt till familjeåterförening genom att inkludera bestämmelser som ger familjemedlemmar rätt till oberoende bostad och arbetstillstånd under en minimiperiod av 5 år. Denna rätt ska vara förnybar.
- 25 Fi ska verka för att stärka rätten till uppehållstillstånd för anhöriga till tredjelandsmedborgare. Vid en eventuell separation ska partner till EU-medborgare beviljas rätt att stanna.
- 26 Fi ska verka för att skapa riktlinjer och regelverk som behandlar situationen för papperslösa arbetare i EU, inklusive de som arbetar inom vård- och omsorgssektorn, för att garantera dem rättslig status.

Feministiskt solidaritetsarbete

EU:s utrikespolitik, och solidaritetspolitik i synnerhet, måste bygga på insikten att kvinnor spelar en avgörande roll när det gäller att komma ur fattigdom. Kvinnors ekonomiska, utbildningsmässiga, politiska och sexuella egenmakt påverkar inte bara dem själva, utan även familjer och gemenskaper.

- 27 Fi ska verka för att det utarbetas gemensamma jämställdhetskriterier att använda i nationella handlingsplaner som rör solidaritetsarbete/bistånd inom ramen för EU:s solidaritetspolitik.

Terrorism & europeiska avtal med USA

Det klimat som växt fram internationellt efter attacken den 11 september 2001 har inneburit en allt hårdare fokusering på en förståelse av världen som ensidigt utropar vissa etniska grupper i internationella konflikter som "terrorister". Detta sker på daglig basis och går igen i avtal som EU sluter med USA. Sedan juli 2007 finns nya PNR-avtal (Passenger Name Record) mellan USA och EU. Avtalet är ännu mer omfattande än tidigare avtal. Det har till syfte att bekämpa terrorism genom att förlänga tiden som USA har rätt att spara passageraruppgifter som namn och adress, utan sådant som etnicitet, religion och i vissa fall hälsotillstånd. Efter att denna överenskommelse gjorts sekretessbelades alla dokument rörande överenskommelsen. Sekretessen gäller i 10 år, längre än själva avtalet, vilket gör insyn omöjlig.

Utöver detta finns nyligen antagen amerikansk lagtext i The Foreign Intelligence Act, FISA, som möjliggör avlyssning av telefon- och e-postkommunikation som går från eller genom USA. Den territoriella aspekten av detta är intressant, och oroväckande. Implikationerna för europeiska medborgare kan i praktiken bli kännbara, då mycket e-posttrafik går genom USA, och även viss telefontrafik.

Rättssäkerheten i EU är hotad genom att Europeiska domstolens domslut inte följs upp och implementeras av EU:s ministerråd.

- 28 Fi ska verka för absolut rättssäkerhet och stopp för all godtycklighet inom all rättstillämpning inom EU. EU ska inte tillåta godtycklig behandling och utlämning av misstänkta till tredje land. Att lämna ut någon till tortyr och rättsvidrig behandling är inte förenligt med Unionens principer om mänskliga rättigheter.
- 29 Fi ska verka för ökad öppenhet och samverkan mellan Europaparlamentet och kommissionen.
- 30 Fi ska verka för en utveckling av en offentlighetsprincip inom EU-organisationen.
- 31 Fi ska verka mot avtal som är integritetskränkande för medborgare i Europa.
- 32 Fi ska verka för att det först och främst är våra folkvalda i parlamentet som fattar beslut i frågor som berör säkerhet och integritet, där ansvar kan utkrävas och granskning utföras.
- 33 Fi ska verka för att EU tydligt skyddar varje medborgares rätt till personlig integritet.
- 34 Fi ska verka för att Europeiska domstolens domslut följs upp och implementeras av Ministerrådet.

Lissabonstrategierna

Lissabonstrategierna antogs vid EU:s toppmöte i Lissabon år 2000 och reviderades våren 2005 vid Europeiska rådets toppmöte. Strategierna innehåller tre delar; socialpolitiken (vilket inom EU i första hand betyder arbetsmarknadspolitik), den ekonomiska politiken och miljöpolitiken. Tanken är att de tre delarna ska stödja varandra men den ekonomiska politiken överordnad.

I de dokument som formulerar politiken på dessa områden finns bara en notis om att ekonomisk tillväxt går hand i hand med hållbar utveckling. Rent generellt är miljö, icke-diskriminering och jämställdhetsfrågor något som lyser med sin frånvaro i dokumentet, och som följaktligen riskerar att glömmas bort när politiken implementeras.

Eftersom en del av de mål som identifierats av Lissabonstrategierna faller utanför gemenskapslagstiftningen, får varje medlemsstat själv välja hur den nationella politiken ska utformas för att målen ska uppnås. Detta har tyvärr inneburit att särskilt de sociala aspekterna av strategin har tappats ur fokus i många länder. I Sverige valde den förra regeringen att prioritera strategiernas återspeglning av ekonomisk, social och miljömässigt hållbar utveckling. Vi kan här se att den svenska uttolkningen av strategierna var ganska konventionell, om än något mer uttalat ekologisk. Fokus var på ”ekologisk modernisering”, med en förväntan om att de tekniska framstegen allt eftersom kommer att ge oss redskapen att ordna upp den havererade miljön.

- 35 Fi ska verka för att det samhälle som en kommande framtidsvision för EU pekar mot ska innehålla verkningfulla begränsningar när det gäller att släppa ut ämnen som på olika sätt försämrar miljön och klimatet.
- 36 Fi ska verka för att det samhälle som en kommande framtidsvision för EU pekar mot är ekologiskt hållbart och förmår reproducera sig självt.

Ekonomisk och social rättvisa

Att kvinnor och män deltar lika mycket i alla aspekter av ekonomisk och social utveckling är en nödvändig förutsättning för att nå rättvisa mellan könen. För att kunna uppfylla sitt jämställdhetsåtagande måste EU utveckla en konsekvent politisk linje som omfattar makroekonomisk politik, sysselsättningspolitik, socialt skydd och omsorgsfrågor. Samtliga dessa områden måste dessutom behandlas som likvärdiga. Därför måste den europeiska sociala modellen genom Lissabonstrategin skyddas och utvecklas.

Makroekonomisk politik skapar grundläggande normer för ekonomisk utveckling och för fördelningen av de tillgångar som producerats genom denna utveckling. Detta påverkar i sin tur kvinnors och mäns tillgång till resurser som individer, inom familjen och i fråga om samhällsservice. EU:s makroekonomiska ram spelar därför en avgörande roll när det gäller att skapa bättre förutsättningar för jämställdhet och att stödja utvecklingen av den europeiska sociala modellen, inklusive offentliga socialförsäkringsvillkor, lika tillgång till utbildning, allmän hälso- och sjukvård samt vård- och omsorgstjänster för barn och andra personer som inte kan klara sig själva. Dessutom bör EU inom sin makroekonomiska politik ta hänsyn till situationen i några av de nya medlemsländerna, där indragna eller minskade statliga investeringar i samhällsservicen har fått tydligt negativa

konsekvenser för jämställdheten. Mot denna bakgrund krävs att EU anpassar sin politik så att den mer effektivt skyddar och stödjer utvecklingen av samhällsservicen.

Kvinnor och sysselsättning

Kvinnors yrkesarbetande är fortfarande av avgörande betydelse för deras möjlighet till ekonomiskt självständighet, och för ökad jämställdhet i samhället som helhet. I Lissabonstrategin anges som mål en förvärvsfrekvens bland kvinnor på 60 procent senast 2010. I dagsläget (2006) är den 55,7 procent, och mycket lägre (31,7 procent) för äldre kvinnor (55–64 år). Arbetslösheten är dessutom högre bland kvinnor än bland män (9,7 procent mot 7,8 procent). Det är därför nödvändigt att Lissabonstrategin för tillväxt och sysselsättning får en kraftigare jämställdhetsdimension. Barcelona-målen från 2002 anger att 33 procent av alla barn under 3 år och 90 procent av alla barn mellan 3 år och skolåldern ska ha tillgång till barnomsorg, något som få av medlemsländerna kommer att kunna förverkliga. Det finns med andra ord ett lågt intresse ifrån EU:s medlemsländer att möjliggöra för kvinnor att kombinera yrkesliv och familj. Uppföljning är därför extra viktigt.

För att påverka kvinnors situation på arbetsmarknaden i Europa krävs det metoder som kan motverka den könssegregerade arbetsmarknaden, och bekämpa diskriminering av kvinnor och minoriteter på arbetsmarknaden och inom socialförsäkringssystemen. Viktigt är också att stödja utvecklingen av de sektorer där kvinnor är överrepresenterade. Ytterligare åtgärder som kan bidra till att öka sysselsättningen bland kvinnor är att lagstiftningen om likabehandling följs och att rättigheter inom skatte- och bidragssystemen individualiseras. Då blir det lönsamt för såväl kvinnor som män att arbeta och ingen blir beroende av någon annan. Kvinnors yrkesarbetande kan dessutom inte behandlas skilt från frågor om vård och omsorg samt individualiseringen av skatte- och socialförsäkringssystemen. Möjlighet för alla vuxna till individuell ekonomisk självständighet är en förutsättning för jämställdhet mellan könen.

- 37 Fi ska verka för att sysselsättningsmålen i Lissabonstrategin ska vara lika för kvinnor och män och för att kvinnors möjligheter till förvärsarbete i Europa underlättas.
- 38 Fi ska verka för att EU-kommissionen utarbetar en ny beräkningsgrund för arbetslöshetskostnader som tar hänsyn till kvinnors livsvillkor.
- 39 Fi ska verka för att det utvecklas en handlingsplan för hur EU:s makroekonomiska politik kan bidra till ökade investeringar i samhällsservice, i synnerhet när det gäller omsorgstjänster.
- 40 Fi ska verka för att ett antirasistiskt perspektiv och ett klassperspektiv får tydlig plats i medlemmarnas och unionens kommande sysselsättningsstrategier.

Lönediskriminering

Trots att det finns EU-lagstiftning om lika lön för likvärdigt arbete tjänar kvinnor i genomsnitt 15 procent mindre än män i EU (skillnaden är upp till 33 procent i vissa länder). Denna skillnad har i stort sett inte ändrats under de 30 år som EU:s lag om lika lön har existerat. Kvinnor diskrimineras både direkt och strukturellt genom t.ex. segregering inom olika branscher, yrken och arbetsmönster, tillgång till utbildning, diskriminerande värderings- och lönesättningsystem, samt ålderdomliga könsrollsmönster. För att komma till rätta med detta krävs kraftfulla åtgärder på alla nivåer inom unionen. Den europeiska sysselsättningsstrategin måste innehålla särskilda och riktade jämställdhetsmål inom följande områden.

- 41 Fi ska verka för åtgärder för att upphäva lönediskriminering på grund av kön och underlätta kvinnors och minoriteters deltagande på arbetsmarknaden, särskilt i avseende på utbildning, återintegration och pensioner.
- 42 Fi ska verka för åtgärder för att förbättra tillhandahållandet av vård- och omsorgstjänster överallt i EU.
- 43 Fi ska verka för åtgärder för att förbättra arbetsförhållandena och säkerheten för atypiska, deltidsarbetande och flexibla arbetstagare.
- 44 Fi ska verka för en särskild betoning av sysselsättningsåtgärder till stöd för kvinnor som utsätts för diskriminering på flera grunder, såsom kvinnor med funktionshinder, invandrarkvinnor och kvinnor från etniska minoriteter, lesbiska kvinnor, samt äldre eller yngre kvinnor, samt för diskriminerade män inom samma grupper.
- 45 Fi ska verka för att säkerställa könsrättvis balans i system för livslångt lärande, yrkesutbildning och i annan utbildning.
- 46 Fi ska verka för att säkerställa könsrättvis balans i tillgången till banklån och banktjänster för att kunna konkurrera på den internationella marknaden.

- 47 Fi ska verka för en europeisk lönekartläggning och konkreta handfasta handlingsplaner för att komma tillrätta med lönediskrimineringen.
- 48 Fi ska verka för en undersökning av hur människor med utomeuropeisk bakgrund diskrimineras på arbetsmarknaden i EU och för att det på EU-nivå vidtas åtgärder för att komma tillrätta med denna diskriminering.
- 49 Fi ska verka för en sysselsättningsstrategi med konkreta jämställdhetsmål inom alla områden.
- 50 Fi ska verka för att lagar och direktivet om lika lön för lika arbete ska efterlevas och sanktioner införas.

Sociala trygghetssystemen, pensioner och kampen mot fattigdom

De sociala trygghetssystemen, som är en förutsättning för kvinnors lika villkor på arbetsmarknaden, ser väldigt olika ut i EU:s medlemsländer, och är i mycket olika grad utformade för att säkra lika möjligheter för kvinnor och män. För att åstadkomma en tillgänglig arbetsmarknad för alla måste alla ordningar som gör kvinnor mindre benägna att ta sig in och stanna kvar på arbetsmarknaden avlägsnas. Arbetsmarknaden ska bli lika för alla och alla ska kunna samla pensionsrättigheter. Det är dock fortfarande vanligare att kvinnor förvärvsarbetar under kortare tid än män, eller att de gör avbrott i karriären, vilket ger dem sämre pension. Många pensionssystem i EU:s medlemsländer ger dessutom fortfarande många kvinnor enbart "sekundära rättigheter" baserade på deras makars förvärvsarbete. Detta får till följd att majoriteten av äldre personer som lever i fattigdom är kvinnor. För att trygga ett bättre liv för äldre kvinnor måste vi avlägsna de strukturella faktorer som bidrar till ojämlikheter inom pensionssystemen, däribland organiseringen av vård och omsorg samt kombinerandet av familjeliv och yrkesliv, ojämlikheter på arbetsmarknaden, löneskillnader mellan könen och direkt diskriminering i pensionssystemen.

I EU diskriminerar medlemsländernas pensioner även invandrar- och flyktingkvinnor, eftersom de ofta grundar sig på hur länge en person vistats i ett visst land. I synnerhet invandrar- och flyktingkvinnor är oftare anställda på villkor som ger begränsade möjligheter att samla ihop till pensioner vilket gör att de som gamla kan komma att leva i stor fattigdom.

Kvinnor som på grund av funktionshinder är oförmögna att arbeta hamnar i en liknande situation, eftersom de enbart får statlig pension. Även ensamstående föräldrar, äldre kvinnor eller kvinnor som arbetar i familjeföretag, t.ex. inom jordbruk och fiske, drabbas av dessa pensionsordningar. Det är därför av stor vikt att kvinnorna genom de sociala skyddssystemen får tillräckliga förmåner, särskilt när de går i pension. Fattigdomens feminisering är en bestående trend i dagens europeiska samhällen. Detta visar tydligt att den nuvarande ramen av sociala skyddssystem och EU:s hela politik på det sociala, ekonomiska och sysselsättningsmässiga området inte har utformats för att tillgodose kvinnors behov.

- 51 Fi ska verka för att Europeiska Fiskerifonden (EFF) och Stöd till landsbygdsutveckling via Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) integreras och att EU:s sociala trygghetssystem utformas så att kvinnor och män får samma förmåner och skyldigheter.
- 52 Fi ska verka för att det genomförs en bred undersökning av hur pensionsreformer påverkar kvinnors liv i EU, med en individualisering av pensionsförmåner (och sociala trygghets- och skattesystem överhuvudtaget) i åtanke. Detta för att uppmuntra kvinnor och män att lönearbeta, och därigenom vinna individuell ekonomisk trygghet.
- 53 Fi ska verka för att det utvecklas strategier för att säkerställa full statlig pension till immigranter.
- 54 Fi ska verka för att det utvecklas strategier för att säkerställa ett pensionssystem för funktionshindrade utan (eller med deltidsbaserad) pension, som säkerställer deras ekonomiska självständighet under ålderdomen och undviker påtvingad institutionalisering.
- 55 Fi ska verka för att det utvecklas tydligare syften och särskilda jämställdhetsmål inom EU:s strategi för att bekämpa fattigdom och social utslagning, inklusive politiska åtgärder till stöd för icke-traditionella familjer och enföräldersfamiljer. Särskilda politiska åtgärder ska vidtas till stöd för kvinnor från grupper som löper större risk för fattigdom och social utslagning, såsom invandrar- och flyktingkvinnor, kvinnor från etniska minoriteter, äldre kvinnor, kvinnor med funktionshinder och homo- och bisexuella.

Förening av privatliv och yrkesliv, vård- och omsorgstjänster

EU har vid ett flertal tillfällen framhållit vikten av att uppnå balans mellan privatliv och yrkesliv för kvinnor och män. Det återstår emellertid mycket att göra för att förändra den könsbaserade fördelningen av sysslor i hemmet och nå en punkt där hushålls- och omsorgsarbete delas lika. Obetalat hushållsarbete utförs fortfarande huvudsakligen av kvinnor. Detta beror bland annat på att det på många håll i Europa saknas ekonomiskt överkomliga omsorgstjänster av god kvalitet för att ta hand om personer som inte kan klara sig själva. Det är givet

att det finns ett positivt samband mellan offentliga utgifter i form av sociala bidrag (kopplade till omsorg av barn och andra personer som inte kan klara sin själva) och kvinnors deltagande i lönearbete.

- 56 Fi ska verka för att det utvecklas en gemensam samarbetsmetod inom området omsorgstjänster. Medlemsstater ska kunna formulera rekommendationer för hur behovet av subventionerade omsorgstjänster i Europa kan tillgodoses (dvs. genom att organisera och finansiera barnomsorg och vård av andra personer som inte kan klara sig själva). Målet ska vara att år 2010 kunna tillhandahålla barnomsorg för 90 procent av alla barn i EU från födseln fram till den obligatoriska skolåldern, samt att ha nått en tillräcklig nivå av vårdinsatser för andra personer som är oförmögna att klara sig själva.
- 57 Fi ska verka för att säkerställa särskilda rättigheter och garantier i förhållande till möjligheten att förena privatliv och yrkesliv när det finns familjemedlemmar som är beroende (såsom barn eller sambo med funktionshinder).
- 58 Fi ska verka för en revidering av direktiv 96/34 om föräldraledighet, så att det i alla medlemsstater skapas en längre, betald föräldraledighet att delas lika mellan föräldrarna. Det reviderade direktivet bör också utsträckas till att omfatta andra former av familjeledighet, och säkerställa att sociala trygghetsförmåner kan erhållas under dessa perioder.
- 59 Fi ska verka för att det i alla medlemsstater utvecklas sociala trygghetssystem som gynnar en jämlik fördelning av privatlivets och yrkeslivets olika förpliktelser mellan kvinnor och män.
- 60 Fi ska verka för att det görs ett tillägg till arbetstidsdirektivet (2003/88/EC) för att organiseringen av arbetet ska anpassas efter både kvinnors och mäns behov att kunna förena privatliv och yrkesliv, inklusive en allmän arbetstidsförkortning och skapandet av arbetsscheman, som är möjliga att förena med familjeansvar.

Hälsa och jämställdhetsaspekter

Även om befolkningarnas hälsa inom EU förbättrats betydligt under det senaste årtiondet, finns det fortfarande många faktorer som hindrar jämlikhet inom hälsoområdet. Könroller och mäns våld samverkar med andra sociala och ekonomiska variabler, vilket leder till skilda och ofta orättvisa mönster när det gäller hälsorisker, samt till olika tillgång till och utnyttjande av hälsoupplýsning, vård och tjänster. Kvinnor och män i olika sociala grupper utsätts för olika hälsorisker, sjukdomar och problem och har olika vanor som påverkar deras hälsa. Detta gäller även miljöfrågor, t.ex. användning av kemikalier och bekämpningsmedel. Medicinsk forskning och många hälso- och säkerhetsnormer utgår från män och mansdominerade arbetsområden.

Kunskapen om ojämlikheter på vårdområdet måste bli bättre, och statistik och indikatorer måste vidareutvecklas.

- 61 Fi ska verka för särskilda jämställdhets- och jämlikhetsmål för EU inom hälso- och sjukvårdsområdet, däribland att förstärka förebyggande program som främjar jämlik hälsa, finansiera lika tillgång till hälso- och sjukvårdstjänster, och förbättra vårdpersonalens förmåga att tillgodose individens vårdbehov.
- 62 Fi ska verka för att intensifiera arbetet mot sexuellt överförbara sjukdomar, så som hiv/aids, och för sexuell och reproduktiv hälsa. Alla dessa initiativ måste tydligt framhålla varje kvinnas absoluta rätt att själv bestämma om och när hon vill ha barn, och i så fall hur många.

Prostitution och människohandel

Under unionens tredje pelare ligger människohandel och organiserad brottslighet. Flera åtgärder mot människohandel har vidtagits av parlamentet och kommissionen, men arbetet är bekymmersamt av flera skäl. Bland annat för att arbetet mot människohandel för sexuella ändamål sker utan fokus på konsumtionen av sexuella tjänster och inverkan av nationell prostitutionslagstiftning.

Länken mellan prostitution och människohandel är sexköparen, mannen som konsumerar kvinnor och barn i prostitution. Detta gör att människohandelsfrågan aldrig kommer att lösas om man inte kommer till rätta med efterfrågan.

En studie av nationella prostitutionslagar och dess samband med människohandel för sexuella ändamål har genomförts. Sverige lyfts särskilt fram som ett exempel vi behöver veta mer om, på grund av vår unika lagstiftning. Hittills har det dock varit svårt att i parlamentet driva kunskapsutvecklingen kring vilken effekt vår sexköpslagstiftning får.

Definitionen av vad människohandel är fastslås i Palermoprotokollet. Människohandel innebär rekrytering, transporter, mottagande av vuxna eller barn (under 18 år) som genom våld, hot om våld, bortförande,

bedrägeri, utnyttjande av människor i en utsatt position eller missbruk av befogenheter, syftar till att exploatera någon. Vad gäller barn behöver inte våld eller hot om våld finnas med i bilden för att det ska vara ett fall av människohandel. Värt att notera här är också att handeln inte behöver vara transnationell utan kan även innebära handel inom en nation, mellan regioner eller städer.

ILO uppskattar att 80 procent av alla personer som utsätts för människohandel är kvinnor och barn. Hela 40–50 procent av alla offer är barn, och 98 procent av alla som utsätts för människohandel för sexuella ändamål är kvinnor och barn. Detta är en snabbt växande global slaverihandel som vi måste bekämpa.

Studier som jämför attityden till sexköp hos unga män från olika länder i Europa visar på stora skillnader som tydligt kan kopplas till nationell sexköpslagstiftning. Män i Sverige hade jämfört med män i flera europeiska länder en annorlunda inställning till rätten att köpa kvinnors kroppar. Detta pekar på att den svenska sexköpslagen har haft en normerande verkan. Hur nationell lagstiftning påverkar normer och attityder hos män är något som bör utforskas vidare.

- 63 Fi ska verka för att allt arbete mot människohandel sker i samklang med arbete mot prostitution och att sambandet klargörs i alla sammanhang med stor tydlighet.
- 64 Fi ska verka för att fokus ska riktas mot köparen, så att efterfrågan av sexuella tjänster motarbetas, samtidigt som strategier för att ge kvinnor andra valmöjligheter utarbetas och ges större resurser.
- 65 Fi ska verka för att varje medlemsland har en nationell lagstiftning mot köp av sexuella tjänster.
- 66 Fi ska verka för att kommissionen utför den sedan länge utlovade studien av nationella prostitutionslagstiftningars påverkan på den europeiska transnationella sexhandeln.
- 67 Fi ska verka för att kommissionen verkar för att medlemsländerna upprättar handlingsplaner med möjlighet till ekonomiskt och socialt stöd för att kunna lämna prostitutionen.